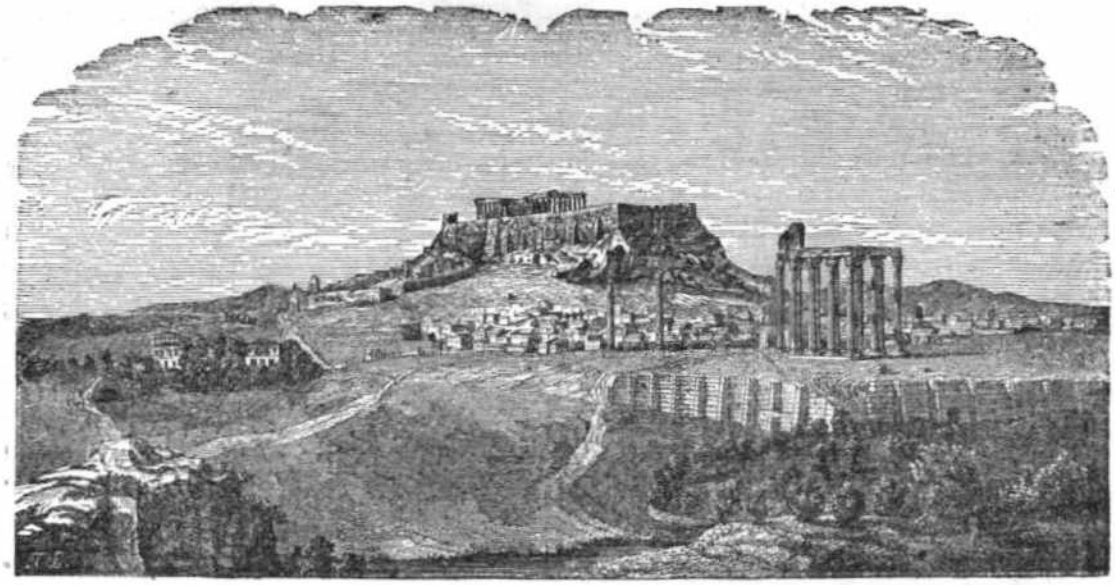

ΠΑΝΔΩΡΑ.

15 ΙΟΥΝΙΟΥ, 1866. ΤΟΜΟΣ ΙΖ'. ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 390.

ΠΕΡΙ ΜΟΥΣΙΚΗΣ.

Μεταβαίνων ἀπὸ τῆς ζωγραφίας εἰς τὴν μουσικὴν, ὁ μέγιστος τῶν καθ' ἡμᾶς καλολόγων, ὁ Ἔγελος, ὡμολόγει τὴν περὶ τὴν τέχνην ταύτην ἀδυναμίαν του, διότι, καὶ φιλοσοφικῶς μόνον θεωρουμένης, ἡ διδασκαλία αὐτῆς ἀπαιτεῖ τεχνολογικὰς καὶ πρακτικὰς γνώσεις, ὧν αὐτὸς ἐστερεῖτο. Πολλῷ δὲ μᾶλλον τὴν ὁμολογίαν ταύτην ὠφείλομεν ἡμεῖς, οἵτινες οὔτε ἔχομεν τοιαύτας γνώσεις, οὔτε ἠδυνάμεθα ἐν τοῖς πλείστοις τοὐλάχιστον τῶν ἀκροατῶν ἡμῶν νὰ ὑποθέσωμεν (¹). Οὐχ ἧττον, ἵνα μὴ διακοπῇ ἡ σειρὰ τῶν μελετῶν τούτων, καὶ ἵνα ὑποδείξωμεν ἐν τέλει τὸ σύνολον τῆς φιλοσοφικῆς τοῦ καλοῦ θεωρίας ὁπωσοῦν πλῆρες κατά τε τὰ διάφορα αὐτοῦ μέρη καὶ τὴν ἐνδόμυχον αὐτῶν ἑνότητα καὶ ἁρμονίαν, ἐπιχειροῦμεν νὰ ἐκθέσωμεν ἐνταῦθα ὅσον οἷόν τε συνοπτικῶς τὴν περὶ μουσικῆς καλολογικὴν ἡμῶν παράδοσιν, ἀκολουθοῦντες τὴν αὐτὴν τάξιν ἣν καὶ κατὰ τὴν θεωρίαν τῶν ἄλλων τεχνῶν ἐτηρήσαμεν, ἐξετάζοντες δηλαδὴ καὶ τὰς σχέσεις δι' ὧν συνδέεται πρός τε τὰς προηγουμένας, τὰς ἐν τόπῳ δημιουργούσας, καὶ πρὸς τὴν ἑπομένην, τὴν ἐν χρόνῳ, καὶ τὸν σκοπὸν εἰς ὃν ἀφορᾷ, καὶ τὰ μέσα δι' ὧν πραγματοποιεῖ αὐτὸν, καὶ τὰ διάφορα εἴδη, καὶ τὴν ἱστορικὴν ἀνάπτυξιν αὐτῆς, ὥστε, καὶ κατὰ τὴν διαίρεσιν τῆς ὕλης καὶ κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς θεωρίας, ν' ἀντιστοιχῇ ἡ διατριβὴ αὕτη πρὸς τὰς πρὸ πολλοῦ ἤδη ἐκδοθείσας (¹).

§ α.

Ἡ μουσικὴ εἶναι ἡ πρώτη τῶν ἐν χρόνῳ τεχνῶν, καὶ ὡς ἐκ τούτου ὁ μελετῶν αὐτὴν φαίνεται μεταβαίνων εἰς νέαν χώραν καὶ οἱονεὶ νέαν ἐπαρχίαν τῆς καλλιτεχνίας. Ἀλλ' οὐχ ἧττον, αἱ ἐκ τῆς μελέτης ταύτης προκύπτουσαι ἀρχαὶ δὲν εἶναι νέαι, ἐὰν, καθ' ἃ ἄλλοτε ἀπεδείξαμεν, ἡ καλλιτεχνία, καίτοι πολλοὺς ἔχουσα κλάδους, εἶναι μία πάντοτε καὶ ἡ αὐτὴ, εἴτε ὡς πρὸς τὴν ἔννοιαν καὶ τὴν πηγὴν, εἴτε ὡς πρὸς τὸν σκοπὸν, εἴτε ὡς πρὸς τὴν κοινωνικὴν καὶ ἱστορικὴν αὐτῆς ἀποστολήν. Εἶναι δὲ μία, διότι ἡ αὐτὴ ἔννοια εἶναι ἡ οὐσία ὅλων τῶν τε-

(¹) Καὶ ἕτερος λόγος ὑπῆρχε δι' ὃν ἠδυνάμεθα καὶ ὅλως νὰ παραλείψωμεν τὸ μέρος τοῦτο τῆς περὶ καλοῦ παραδόσεως ἐν Κερκύρᾳ, ἔνθα ὁ περικλεὴς Μάνζαρος ἀπὸ πλείστων ἤδη ἐτῶν μὲ ζῆλον ἴσον πρὸς τὴν σοφίαν αὐτοῦ καὶ μὲ σπανίαν γενναιότητα πάντας τοὺς τε θεωρητικοὺς καὶ πρακτικοὺς κλάδους τῆς τέχνης ταύτης διδάσκει, καὶ δι' ἔργων ἀμιμήτου κατὰ τὸ εἶδος αὐτῶν τελειότητος καὶ αὐτὴν τιμᾷ καὶ ἑαυτὸν καὶ τὸ ἔθνος.

(¹) Ὅρα Πανδ. τόμ. ζ' σελ. 361 τὸ ἰδανικὸν, τόμ. ή σελ. 357 περὶ καλοῦ, τόμ. ἰ. σελ. 89 περὶ ἀρχιτεκτονικῆς, τόμ. ιά σελ. 297 περὶ γλυπτικῆς, τόμ. ιϛ' σελ. 433 καὶ 457 περὶ ζωγραφίας, καὶ Φιλοσοφ. Μελέτας σελ 124—263.

χνῶν, τὸ καλὸν, μία καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ πηγὴ τῶν ποικίλων ἔργων τοῦ καλλιτέχνου, ἡ ἔμπνευσις, εἷς καὶ αὐτὸς ὁ σκοπὸς, ἡ ἔκφρασις τοῦ καλοῦ, καὶ διὰ τούτου ἡ λαμπροτέρα δήλωσις τῆς ἀληθείας καὶ ἡ ἠθικὴ διάπλασις τῆς ἀνθρωπότητος. Προσέτι δὲ πᾶσαι αἱ τέχναι σχετίζονται πρὸς πάντα τὰ κοινωνικὰ στοιχεῖα, τὸν τόπον, τὸν χρόνον, τὴν ἐθνικότητα, τὴν νοητικὴν καὶ ἠθικὴν ἀνάπτυξιν, τὸν κοινωνικὸν ὀργανισμὸν, τὴν πολιτικὴν μόρφωσιν, καὶ πρὸ πάντων τὸ θρήσκευμα. Διαφέρουσι δὲ ἀλλήλων κατὰ τὰ μέσα τῆς ἐκφράσεως, καὶ κατὰ τὴν διαφορὰν ταύτην γίνεται καὶ ἡ κατάταξις αὐτῶν, καὶ ἐξ αὐτῆς προέρχονται νόμοι καὶ κάνονες εἰς ἑκάστην αὐτῶν ἰδιάζοντες. Ὡς ἐκ τούτου, ἡ μουσικὴ εἶναι, ὡς πρὸς τὰς προηγουμένας, ἀνώτερος βαθμὸς καλλιτεχνικῆς ἐκφράσεως. Ἀλλ' ἵνα κατανοήσωμεν ἀκριβέστερον κατὰ τί διαφέρει αὐτῶν, ἀνάγκη ν' ἀνακαλέσωμεν ὅσα περὶ τῆς ἐκφραστικῆς δυνάμεως τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, τῆς γλυπτικῆς καὶ τῆς ζωγραφίας ἤδη ἐξεθέσαμεν.

Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ ἐκφράζει πνευματικήν τινα ὑπόστασιν, πνεῦμα ἐθνικὸν, καὶ ἰδίως τὸ θρησκευτικὸν στοιχεῖον τοῦ ἐθνικοῦ πνεύματος, ἀλλ' ἐμμέσως πως καὶ συμβολικῶς, διὰ ὑλικῶν σημείων, γραμμῶν καὶ σχημάτων, κατὰ τὰς τρεῖς τοῦ τόπου διαστάσεις, εἰς φυσικοὺς καὶ μαθηματικοὺς νόμους ὑποτασσομένη. Ἡ γλυπτικὴ ἐκφράζει τὸ ἀτομικὸν πνεῦμα, θεῖον ἢ ἀνθρώπινον, κατά τινα ἰδανικὸν τύπον, ἀλλὰ πλέον ἀμέσως, διὰ τοῦ σώματος, ὅπερ εἶναι ἴδιον καὶ διαφανὲς ἔνδυμα τοῦ πνεύματος, ὑποκειμένη καὶ αὕτη εἰς τὰς τρεῖς τοῦ τόπου διαστάσεις καὶ εἰς ἀνατομικοὺς καὶ φυσιολογικοὺς νόμους. Τὸ αὐτὸ ἀτομικὸν πνεῦμα ἐκφράζει καὶ ἡ ζωγραφία, ἀλλὰ προσέτι καὶ τὴν φύσιν, καὶ πάλιν διὰ τοῦ σώματος, διὰ τῆς ὕλης, δύο μόνον διαστάσεις λαμβάνουσα ἐξ αὐτῆς, τὴν ἐπιφάνειαν, καὶ ἐπ' αὐτῆς τὴν ἐπίφασιν τῶν ὄντων εἰκονίζουσα διὰ γραμμῶν καὶ χρωμάτων, καὶ ὑπείκουσα εἰς τοὺς φυσικοὺς νόμους τοῦ φωτὸς καὶ τῆς ὀπτικῆς. Ὥστε, ὡς πρὸς τὴν ἔκτασιν τῆς ἐκφράσεως, ἕτερον βαθμὸν ἀνώτερον δὲν δυνάμεθα νὰ ἐπινοήσωμεν, διότι ἔχομεν ἤδη τὴν ἔκφρασιν τῆς ὑλικῆς φύσεως, τῆς κοινωνίας, τῆς ἱστορίας, τῆς θεότητος. Ἀλλὰ δυνατὸν νὰ ἐπινοηθῇ νέος καὶ ἀνώτερος βαθμὸς ἐκφράσεως ὡς ἐκ τοῦ τρόπου καὶ τοῦ μέσου ἅ τινα μεταχειρίζεται ἡ τέχνη. Τῷ ὄντι κατὰ τὰς εἰρημένας τρεῖς, τὸ μέσον τῆς ἐκφράσεως εἶναι ἀντικειμενικόν. Λαμβάνει ὁ καλλιτέχνης τὴν ὕλην, καὶ διατυπόνει αὐτὴν ἐκπνευματῶν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον πρὸς δήλωσιν τῆς ἐννοίας αὐτοῦ, ἀλλὰ δύναται, ἐγκαταλείπων τὴν ὕλην, τὰ σχήματα, τὰ χρώματα, τὰς διαστάσεις, νὰ ἐκφράσῃ τὴν πνευματικὴν ὑπόστασιν δι' ἑαυτοῦ, διά τινος ἰδίας κινήσεως καὶ ἐνεργείας. Ἡ κίνησις εἶναι ἡ ἀρχὴ ὅλων τῶν φαινομένων τῆς ὑλικῆς φύσεως. Ἡ ὑλικὴ ζωὴ ἀνάγεται εἴς τινα κίνησιν, καὶ ἡ πνευματικὴ, καί τοι μὴ οὖσα κίνησις καθ' ἑαυτὴν, παράγει καὶ αὕτη κίνησίν τινα ἐν τῷ ὑλικῷ ὀργάνῳ δι' οὗ ἡ ὕπαρξις καὶ ἐνέργεια αὐτῆς ἐκδηλοῦται. Ἡ δόνησις καὶ ὁ παλμὸς τῶν ὑλικῶν μορίων, διαδιδόμενα εἰς τὸν ἀέρα, γεννῶσι τὸν ἦχον, ὅς τις ὡς ἐκ τούτου ἐξ αὐτῆς τῆς ἐνδοτάτης συστάσεως τῶν ὄντων προέρχεται, καὶ εἰς τοὺς ἐνδοτάτους μυχοὺς αὐτῶν ἐνεργεῖ. Εἶναι δὲ κατὰ τοῦτο μέσον ἐκφράσεως ὑποκειμενικὸν καὶ ἰσχυρότατον, καὶ δίδει ζωὴν εἰς νέαν τέχνην, ἥτις, ὡς ἐκ τῆς ἰδιαιτέρας φύσεως αὐτοῦ, ἰδίους ἔχει νόμους καὶ κανόνας καὶ εἴδη καὶ σχέσεις καὶ ἀποτελέσματα. Πρὶν ἢ γίνῃ ποίημα τοῦ ἀνθρώπου, ἡ τέχνη αὕτη ὑπάρχει ἐν τῇ φύσει, ὡς ἡ ἀρχιτεκτονικὴ, ἡ γλυπτικὴ καὶ ἡ ζωγραφία, διότι πανταχόθεν ἐξέρχεται τὸ ἄσμα τῆς δημιουργίας, ὡς θεία τις ἁρμονία ἐκφράζουσα τὸν παλμὸν τοῦ κόσμου καὶ τὸν πρὸς τὸν Θεὸν ὕμνον τῶν πλασμάτων.

Πρὸ τοῦ δὲ νὰ ἐξαγάγωμεν ἐκ τῆς φύσεως τοῦ ἤχου τοὺς ἰδιαιτέρους νόμους τῆς μουσικῆς ἐκφράσεως, ἀνάγκη νὰ λύσωμεν ἓν ζήτημα, ὅπερ καὶ κατὰ τὴν μελέτην τῶν ἄλλων τεχνῶν ἐπραγματεύθημεν, τουτέστι, ποῖον στοιχεῖον τοῦ πνεύματος ἐκφράζει ἰδίως ὁ ἀνώτερος οὗτος βαθμὸς τῆς καλλιτεχνίας.

Ἡ μουσικὴ δὲν ἐκφράζει τὸ ἁπλῶς νοητικὸν στοιχεῖον τοῦ πνεύματος, ὡς ἡ ποίησις, ἡ ἀρχιτεκτονικὴ, καὶ μέχρι τινὸς ἡ γλυπτικὴ καὶ ἡ ζωγραφία, οὔτε τὸ ἁπλῶς αἰσθητικὸν καὶ εἰκαστικὸν, ὡς αἱ ἄλλαι τέχναι, καὶ ἰδίως αἱ ἐν τόπῳ δημιουργοῦσαι, διότι οὔτε τὴν λέξιν ἔχει εἰς διάθεσιν αὐτῆς, φυσικὴν ἔκφρασιν τῆς διανοίας καὶ μέσον πλουσιώτατον καὶ ἀκριβέστατον πρὸς δήλωσιν παντοίων διανοημάτων, οὔτε τὴν ὑλικὴν τῶν εἰκόνων παράστασιν, θέτουσαν ὑπὸ τὰ ὄμματα τῶν θεατῶν αὐτὰ τὰ ὑποκείμενα τῆς ἐκφράσεως, ἀλλ' ἰδίως ἐκεῖνο τὸ στοιχεῖον τοῦ πνεύματος ἐκφράζει, ὅπερ ἠθικὸν ὀνομάζομεν, κυρίως ἀναγόμενον εἰς τὸ αἴσθημα καὶ τὸ πάθος. Ἐκφράζει τὴν χαρὰν, τὴν λύπην, τὸν φόβον, τὴν ἐλπίδα, τὴν δέησιν, τὴν ἀπειλὴν, τὴν ἀγάπην, τὸ μῖσος, τὸν ἐνθουσιασμὸν, τὴν ἀπελπισίαν, ἀλλὰ πάντα ταῦτα ἄνευ ἀκριβοῦς προσδιορισμοῦ, ὅταν δὲν ἔχῃ βοηθὸν τὴν διάλεκτον, ἐπὶ τὸ γενικώτερον καὶ ἀόριστος, ὥστε δὲν φαίνεται κατὰ τοῦτο οὔτε τόσον σαφὴς οὔτε τόσον ἀκριβὴς ὅσον αἱ ἄλλαι τέχναι. Ἀλλὰ τὴν σχετικὴν ταύτην ἀτέλειαν ἀναπληροῦσιν ἕτερα καὶ ὑψηλότατα πλεονεκτήματα.

Καὶ πρῶτον, ἡ ζωηρότης τῆς ἐκφράσεως, ἥτις ἐξ αὐτῆς τῆς ὑποκειμενότητος τοῦ μέσου προέρχεται καὶ δι' αὐτῆς ἐξηγεῖται. Ζωηρότερον ἐκφράζει τὸ αἴσθημά του ὁ λαλῶν, ὁ ᾄδων, ἢ ὁ λαμβάνων ὡς μέσον δηλωτικὸν τῆς ἐντὸς αὐτοῦ συγκινήσεως ξένην ὕλην καὶ ἀλλότρια ἀντικείμενα. Δεύτερον, αὐτὴ ἡ ἐκ τοῦ ἤχου ἐντύπωσις, ἥτις εἶναι καὶ μόνη εὐάρεστος, ἀνεξαρτήτως τῆς καλλιτεχνικῆς ἐκφράσεως, τῆς μελῳδίας καὶ ἁρμονίας, καὶ γλυκεῖαν καὶ βαθεῖαν ἡδονὴν ἐμποιεῖ, ὅταν ὁ ἦχος ἦναι κανονικὸς καὶ ὡς ἐκ τούτου χρήσιμος εἰς τὴν τέχνην. Ἡ δὲ ἐνέργεια τῆς ἐντυπώσεως ταύτης εἶναι τόσον μεγάλη, ὥστε κυριεύει ὅλον τὸν ἄνθρωπον, ὡς τὸ αἴσθημα καὶ τὸ πάθος, καὶ τόσον συγκινεῖ αὐτὸν, ὥστε μετέχει αὐτῆς, καὶ κινεῖται, καὶ ἁρπάζεται, καὶ ἀφαιρεῖται ἀπὸ τῶν παρόντων καὶ περιεστώτων, καὶ ἔξω ἑαυτοῦ γίνεται, καὶ ἢ ἐν ὑψηλῇ ἐκστάσει διαμένει, ἢ ἄγεται βιαίως εἰς σχεδὸν ἀκούσια ἔργα. Διὰ τοῦτο ἡ μουσικὴ ἐγείρει καὶ διατηρεῖ τὴν στρατιωτικὴν ἀνδρίαν, καὶ τοῦτο σημαίνουσι τὰ περὶ Ὀρφέως καὶ Τυρταίου μυθολογούμενα, τοῦτο ἐξηγεῖ τὴν μαγικὴν δύναμιν τῶν ἐθνικῶν καὶ πατριωτικῶν ἀσμάτων, δι' ἧς ἐδραπέτευον εἰς τὰ ὄρη αὐτῶν οἱ νεοσύλλεκτοι Ἕλβετοὶ μὴ ἀντέχοντες εἰς τὴν γλυκύτητα τῶν ποιμενικῶν αὐλῶν ἠχούντων μακρόθεν τὰ πάτρια μέλη, καὶ τὴν ἀνάγκην ἣν εἶχον τῆς μουσικῆς καὶ ποιηταὶ καὶ γλύπται, ὡς ὁ Ἀλφιέρης καὶ ὁ Κανόβας, ἐν ᾧ κατεγίνοντο εἰς τὰ ἴδια ἔργα, καὶ μυρία ὅσα θαυμάσια τῆς μουσικῆς ἀποτελέσματα, ἅ τινα καὶ αἱ ἱστορίαι ἀναφέρουσι καὶ αἱ ἐπιστημονικαὶ παρατηρήσεις ἐπιβεβαιοῦσι. Τρίτον, ἡ καθολικότης τῆς τέχνης ταύτης, ἐχούσης, ἕνεκεν τῆς ἁπλότητος τῶν μέσων καὶ τῆς φύσεως τῶν ὑπ' αὐτῆς ἐκφραζομένων, διάλεκτον, οὕτως εἰπεῖν, τοῖς πᾶσι καταληπτὴν καὶ παγκόσμιον, δι' ἧς παντοίων τόπων καὶ ἐθνῶν συγκοινωνοῦσι πρὸς ἀλλήλους οἱ ἄνθρωποι, ἅμα διὰ τῆς αἰσθήσεως τῶν ἔργων αὐτῆς ἀντιλαμβάνονται. Τέταρτον, καὶ τελευταῖον, ὡς ἐξ αὐτῆς τῆς γενικότητος καὶ ἀοριστίας, ἡ τέχνη αὕτη ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην ἁρμόζει εἰς τὴν ἔκφρασιν τοῦ ἀπείρου. Διὰ τοῦτο, πᾶσαι αἱ θρησκεῖαι, καὶ αὗται αἱ μᾶλλον νοεραὶ, ὡς ἡ τῶν διαμαρτυρομένων, τὴν μουσικὴν εἰσάγουσιν εἰς τοὺς Ναοὺς πρὸς συγκίνησιν τῆς καρδίας καὶ ἀνάτασιν τοῦ πνεύματος εἰς τὴν θεωρίαν τῶν οὐρανίων. Εἷς μόνος ἦχος, ὡς ἓν μόνον βλέμμα, οὐδὲν λέγει, ἀλλ' ἐνίοτε ἐκφράζει ὁλόκληρον ἠθικὴν κατάστασιν πληρέστερον καὶ τῆς εὐγλωττοτέρας διαλέκτου.

Εἴπομεν, ὅτι ἡ μουσικὴ ἐκφράζει τὸ αἴσθημα. Διὰ τοῦτο, καὶ ὁ ὑπὸ σφοδροῦ πάθους συγκινούμενος φυσικῶς ᾄδει καὶ ὅταν ἁπλῶς λαλῇ, καὶ ἡ νεότης εἶναι ἡ μουσικωτέρα ἡλικία, καὶ τὸ ὡραῖον φῦλον εἶναι ἐπιδεκτικώτερον τῆς μουσικῆς ἐνεργείας, καὶ οἱ νέοι λαοὶ ἔχουσιν ὡς πρώτην γλῶσσαν τὴν μουσικὴν ἀχώριστον τῆς ποιήσεως, καὶ οἱ μεσημβρινοὶ καὶ εὐαίσθητοι φύσει γεννῶσι μουσικωτέρας διαλέκτους. Ἐὰν δὲ κυρίως καὶ ἀμέσως τὸ αἴσθημα ἐκφράζει ἡ μουσικὴ, οὐχ ἧττον ὅμως καὶ τὰ ἕτερα δύο στοιχεῖα τῆς πνευματικῆς ζωῆς, τὸ νοητικὸν καὶ τὸ εἰκαστικὸν, δὲν εἶναι ὅλως ξένα πρὸς αὐτήν. Δὲν δύναται βεβαίως ὁ μουσουργὸς οὔτε τὴν καθαρὰν ἔννοιαν νὰ ἐξηγήσῃ δι' ἀνάρθρων ἤχων, οὔτε διὰ τῆς περιγραφῆς νὰ παραστήσῃ τὰς σκηνὰς τῆς φύσεως, ἀλλ' ἐμμέσως καὶ πλαγίως δύναται καὶ τοιαύτην τινὰ δήλωσιν νὰ δώσῃ εἰς τὰ ἴδια ἔργα, ἐκφράζων τὰ ὑπὸ τῶν ἀντικειμένων τούτων ἐμπνεόμενα αἰσθήματα, καὶ τοῦτο δυνάμει αὐτῆς τῆς ἑνότητος τοῦ πνεύματος, δι' ἧς καὶ ἔννοιαι καὶ αἰσθήματα ὑπ' ἀλλήλων ἐγείρονται, καὶ ἀλλήλων μετέχουσι, καὶ διά τινος μυστηριώδους ἀναλογίας καὶ ἁρμονίας δι' ἀλλήλων ἐκφράζονται. Οὕτω τὴν ἀνατολὴν ἢ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, τὴν γαλήνην τῆς ἑσπέρας, τὴν ἐν τῇ νυκτὶ ἄφατον μεγαλοπρέπειαν τοῦ στερεώματος, τὸ ἐρωτικὸν τῆς σελήνης φέγγος, τὰς ἐπὶ τῶν ὑδάτων μαρμαρυγὰς, μίαν τρικυμίαν, μίαν μάχην, τὴν διὰ τῆς φωνῆς τοῦ Θεοῦ ἐκ τοῦ μηδενὸς ἐξερχομένην πλάσιν, καὶ τὴν ἐπ' αὐτῆς ζωὴν πλήρη χάριτος καὶ ποικιλίας, πάντα ταῦτα ἐνίοτε ἐξέφρασε διὰ τῶν ἰδίων μέσων λίαν ἐπιτυχῶς ἡ τέχνη αὕτη, ἁμιλλωμένη πρὸς τὰς ἄλλας, καὶ κατά τινα τὴν ἐνέργειαν αὐτῶν ὑπερβαίνουσα. Ὥστε, ἐκ τῆς φαινομένης σχετικῆς ἀτελείας αὐτῆς οὐδὲν πρέπει νὰ ἐξαγάγωμεν καταβιβαστικὸν τῆς ἀξίας αὐτῆς συμπέρασμα, διότι, ὡς ἄλλοτε εἴπομεν, πᾶσαι αἱ καλαὶ τέχναι ἴδια ἔχουσαι ἑκάστη κάλλη καὶ τελειότητας, τὴν αὐτὴν ἐμφαίνουσι θείαν καταγωγὴν, μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἔχουσιν οὐσίαν καὶ εὐγένειαν, εἰς τὴν αὐτὴν ἀποστολὴν συνεργοῦσι, τὴν διὰ τοῦ καλοῦ ἔκλαμψιν τῆς ἀληθείας καὶ τὴν ἠθικὴν τελείωσιν τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος.

Φαναραὶ ὡς ἐκ τούτων καὶ αἱ μεταξὺ ταύτης καὶ τῶν ἄλλων σχέσεις, ἃς ἐνίοτε παρεγνώρισαν καὶ οἱ ἐμβριθέστεροι τῶν καλολόγων. Δὲν σχετίζεται ἡ μουσικὴ πρὸς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν, διότι ἀμφότεραι εἶναι συμβολικαὶ, ὡς διισχυρίζεται ὁ Ἔγελος, ἀλλὰ διότι ἀμφότεραι καὶ χρονολογικῶς καὶ λογικῶς εἶναι ἐκ τῶν πρώτων, καὶ καθ' ὅσον ὁ ἐν χρόνῳ ῥυθμὸς, ἀνώτατος νόμος τῆς μουσικῆς, εἰς τὴν αὐτὴν ἀρχὴν ἀνάγεται τῆς ἐν τόπῳ συμμετρίας, ἐξ ἧς ἡ ἀρχιτεκτονικὴ ῥυθμίζεται, καὶ ἀμφότεροι οἱ νόμοι οὗτοι ἐκ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἐννοίας παράγονται, ἔκ τινος λογικῆς ἑνότητος ἐξ ἑαυτῆς καὶ δι' ἑαυτῆς ἰδίαν γεννώσης ποικιλίαν, ἀδιάσπαστον ἀπ' αὐτῆς καὶ εἰς αὐτὴν ἐπανερχομένην, καὶ διότι ἀμφότεραι εἴς τινα ἀνωτέραν ὑποτάσσονται ἁρμονίαν καὶ εἰς μαθηματικοὺς καὶ φυσικοὺς νόμους, καὶ ἀμφότεραι

διὰ τοῦ ὕψους αὐτῶν τείνουσι πρὸς τὸ ἄπειρον. Ὡσαύτως, ὀλίγον σχετίζεται πρὸς τὴν γλυπτικὴν καὶ τὴν ζωγραφίαν, οὐχὶ διότι, ὡς ὁ αὐτὸς καλολόγος πιστεύει, δὲν ὑπάρχει παρ' αὐτῇ ἡ ἐνδόμυχος τῆς ὑποστάσεως καὶ τῆς μορφῆς ἑνότης καὶ συνταύτισις ἡ χαρακτηρίζουσα τὰ ἔργα τῶν ἄλλων δύο, ἐν ᾧ ἀληθεύει μάλιστα τὸ ἐναντίον, ἀλλὰ διότι ἓν μόνον κοινὸν ἔχουσι στοιχεῖον, τὸ αἴσθημα, καὶ ὅλως διάφορα μέτα ἐκφράσεως καὶ ἀσυμβίβαστα μετ' ἀλλήλων, ἡ μὲν ἐν χρόνῳ καὶ διαδοχικῶς ἐνεργοῦσα, αἱ δὲ ἐν τόπῳ καὶ ἅπαξ καὶ διὰ παντὸς ἐκφέρουσι τὰ ἴδια ἔργα, ἡ μὲν ἐπανάληψιν καὶ ἐκτέλεσιν τῶν ἔργων αὐτῆς ἀπαιτοῦσα καὶ δι' αὐτῶν ζωηρότερον καὶ βαθύτερον συγκινοῦσα τὸν ἄνθρωπον, αἱ δὲ ἁπλῶς διὰ τῆς ὁράσεως ἐνεργοῦσαι ἐπὶ τῶν ἀντιλαμβανομένων καὶ ἧττον δραστηρίαν ἐπιφέρουσαι ἡδονὴν καὶ συγκίνησιν. Ἀλλὰ στενωτάτας καὶ ἐνδοτάτας σχέσεις ἔχει ἡ μουσικὴ πρὸς τὴν ποίησιν, αἵτινες παρέσχον ἀείποτε εἴς τε τοὺς καλλιτέχνας καὶ τοὺς καλολόγους ὑπόθεσιν σπουδαίων καὶ πεισματωδῶν συζητήσεων. Τῳόντι, ὁ χρόνος εἶναι κοινὸν ἀμφοτέρων δοχεῖον, καὶ κοινὸν ἔχουσι μέσον, τὸν ἦχον, ἡ μὲν, ἄναρθρον, ἡ δὲ, ἔναρθρον, καὶ κοινὸν, καί τοι εὐρύτερον ἐν τῇ ποιήσει, τὸ ὑποκείμενον τῆς ἐκφράσεως, ἓν τῶν οὐσιωδεστέρων τῆς πνευματικῆς ζωῆς, τὸ ἠθικὸν αἴσθημα. Ἡ ποίησις ὑπερέχει ἀναντιῤῥήτως τῆς μουσικῆς κατὰ τὸν ἀκριβέστερον προσδιορισμὸν, τὴν σαφήνειαν καὶ τὴν νοητότητα τῶν ἐννοιῶν καὶ εἰκόνων καὶ αἰσθημάτων, περὶ τούτου οὐδεὶς ἀμφιβάλλει. Ἀλλὰ τὸ ζήτημα εἶναι, ἐὰν ὑπάρχῃ, καὶ μέχρι τίνος, ἡ ἀμοιβαία τῶν τεχνῶν τούτων ἀνάγκη. Κατά τινας, ὑπὲρ τὸ δέον ἐκτιμῶντας τὴν ἀτομικὴν ἑκάστης τέχνης ἀνεξαρτησίαν, ἡ μουσικὴ, ὡς ἡ ποίησις, εἶναι αὐθύπαρκτος, καὶ μόνον λαμβάνει ἐνίοτε παρ' αὐτῆς τὴν ἀφορμὴν καὶ τρόπον τινὰ τὸ θέμα τῶν ἰδίων μελῶν· λέγουσι δὲ μάλιστα, ὅτι ἡ συνένωσις τῆς μελοποιΐας καὶ τῶν στίχων οὐδὲν ἔχει ἀναγκαῖον, ὅτι ἡ τελειότης τῆς ποιήσεως βλάπτει μᾶλλον τὴν μουσικὴν, καὶ τὸ ἀνάπαλιν, καὶ ὅτι τὰ ἀποτελέσματα αὐτῶν συνενούμενα, ὡς αἱ ἀκτῖνες δύο φωτοβόλων σωμάτων λίαν ἐγγὺς ὄντων, οὐδετεροῦνται. Ἄλλοι δὲ, τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς μουσικῆς ἀρνούμενοι, θεωροῦσιν αὐτὴν ὡς ὑποτελῆ θεράπαιναν τῆς ποιήσεως καὶ βοηθητικὸν μέσον τῆς ἐνεργείας αὐτῆς, καὶ εἰς ἀπόδειξιν ἐπιφέρουσι τὴν σύγχρονον αὐτῶν γέννησιν, ἥτις εἶναι ἀδιαφιλονείκητος, καὶ τὴν ἔνδειαν τῶν ἐκφραστικῶν μέσων τῆς μιᾶς, ἣν εὐστόχως ἀναπληροῖ ὁ πλοῦτος τῆς ἄλλης. Ἀλλ' αὐτὴ ἡ φύσις τῆς καλλιτεχνίας καὶ ὁ ὀρθὸς λόγος μάχονται πρὸς τὰς ὑπερβολὰς ταύτας, καὶ γνωστὰ καὶ περιφανῆ παραδείγματα ἀποδεικνύουσι καὶ τὴν σχετικὴν ἑκατέρας τῶν τεχνῶν τούτων ἀνεξαρτησίαν καὶ τὸν ἐπιτυχῆ αὐτῶν συνδυασμόν. Ἡ ὀργανικὴ μουσικὴ, παράτασις καὶ οἱονεὶ ἐπέκτασις καὶ ἀνάπτυξις τοῦ ἀνθρωπίνου ἄσματος, ἔχει καὶ μόνη αὐτοτελῆ ὕπαρξιν καὶ θαυμασίαν ἐνέργειαν, καὶ κάλλος ἴδιον, περὶ ὧν οὐδεὶς δύναται ν' ἀμφισβητήσῃ, καθὼς, ἀφ' ἑτέρου, τὴν ὑποταγὴν τῆς μουσικῆς εἰς τὴν ποίησιν καταδεικνύουσι τροφανῶς τὰ δραματικὰ καὶ λυρικὰ ποιήματα, ὅταν συμπληρῶνται διὰ τῆς μελοποιΐας. Καὶ ἀληθὲς μὲν εἶναι ὅτι ἡ μουσικὴ μελοποιεῖ καὶ τὸν πεζὸν λόγον, καὶ ὅτι οὐχὶ πᾶσα ποίησις εἶναι ἐξ ἴσου ἐπιδεκτικὴ τῆς ἐπιπροσθέτου τῶν μελῶν τελειότητος, ἀλλὰ τίς δύναται ν' ἀρνηθῇ, ὅτι καὶ ἐν τῇ λυρικῇ καὶ ἐν τῇ δραματικῇ μελοποιΐᾳ ὁ λόγος τῆς μουσικῆς πρέπει νὰ ἦναι αὐτὸς ὁ λόγος τῆς ποιήσεως, καὶ ὅτι ἡ συνένωσις τῆς ὡραιοτέρας ποιήσεως καὶ τῆς τελειοτέρας μουσικῆς ἤθελεν εἴσθαι τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς ἀνθρωπίνης τέχνης;

§ β'.

Σκοπὸς τῆς μουσικῆς δὲν εἶναι οὔτε ἡ ἁπλῆ ἡδονὴ καὶ διασκέδασις, ὡς φαίνεται κατὰ πρῶτον, οὔτε ἡ μίμησις, ὡς οἱ σχολαστικοὶ ἐπαναλαμβάνουσιν, ἀλλ' ὁ αὐτὸς ὁ καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἄλλαις τέχναις, ἡ ποίησις τοῦ καλοῦ, τουτέστιν, ἡ διὰ τοῦ πραγματικοῦ δήλωσις τοῦ ἰδανικοῦ καὶ ἡ διὰ τούτου ἠθικὴ τελειοποίησις. Καὶ τῶν μὲν ἄλλων τεχνῶν τῶν ἐν τόπῳ εὐκόλως νοοῦμεν τὸν σκοπὸν, καθ' ὅσον, παρὰ τὴν ἰδανικὴν, ἔχουσι καὶ κοινωνικήν τινα ὠφέλειαν, ἥτις πλήττει τὰ ὄμματα ἑνὸς ἑκάστου, τῆς δὲ μουσικῆς, ὅταν μάλιστα ἦναι μόνη, δὲν κατανοοῦμεν ἀμέσως τὸν ἰδιαίτερον σκοπὸν, διότι ὑπολανθάνει καὶ ἀνεπαισθήτως σχεδὸν εἰσδύει, καὶ φέρει εἰς τὴν ψυχὴν τὸ ἴδιον ἀποτέλεσμα· τοῦτο δὲ εἶναι μέγιστον, ἐὰν ἀληθεύουσιν ὅσα εἴπομεν περὶ τοῦ ἤχου, καὶ ἐὰν σκεφθῶμεν, ὅτι ἡ ῥυθμικὴ τάξις εἶναι ἐν τῇ τέχνῃ ταύτῃ αὐστηροτάτη, καὶ εἶναι ἀχώριστος τῆς συστάσεως καὶ γεννήσεως τοῦ ἤχου, τῶν διαιρέσεων καὶ ὑποδιαιρέσεων αὐτοῦ, τῆς διαδοχῆς καὶ συμφωνίας τῶν ἤχων καὶ τῶν ποικίλων αὐτῶν συνδυασμῶν, ὡς θέλομεν ἰδεῖ κατωτέρω. Εἰς τὴν τάξιν ταύτην ὑποβάλλονται πάντα τὰ στοιχεῖα τῆς τέχνης, καὶ δι' αὐτῆς οἱαδήποτε πάθη καὶ ἔργα καὶ διανοήματα καθωραΐζονται καὶ ἰδανικεύονται, καὶ δι' αὐτῆς ἠθική τις ἁρμονία εἰσέρχεται εἰς τὸ πνεῦμα, ἥτις εἶναι ἓν τῶν κυριωτέρων στοιχείων τῆς ἠθικῆς τελειότητος. Ἐκ τούτου ἡ μεγίστη σπουδαιότης ἣν οἱ ἀρχαῖοι, καὶ κατὰ τοῦτο τῶν νεωτέρων σοφώτεροι, ἀπέδιδον εἰς τὴν τέχνην ταύτην οὐ μόνων ὡς μέσον ἀγωγῆς σώφρονος καὶ ἐλευθερίου, ἀλλὰ καὶ ὡς πολιτικὸν θεσμὸν θεωρήσαντες αὐτήν. *Τῶν γὰρ νέων τὰς ψυχὰς ᾤοντο* (λέγει ὁ Πλούταρχος) *δεῖν διὰ μουσικῆς πλάττειν τε καὶ ῥυθμίζειν*

ἐπὶ τὸ εὔσχημον (περὶ μουσικῆς) καὶ· ὁ Ἀριστοτέλης ἐκφωνεῖ· *ἡ ἁρμονία ἐστὶν οὐρανία, τὴν φύσιν ἔχουσα θείαν καὶ καλὴν καὶ δαιμονίαν* (Παρὰ Πλουτ. αὐτόθι).

Τὰ δὲ μέσα τῆς μουσικῆς ἀνάγονται, καθ' ἃ εἴπομεν, εἰς ἓν καὶ μόνον, τὸν ἦχον, καὶ εἶναι φυσικαὶ ἀπόῤῥοιαι καὶ ἀναπτύξεις αὐτοῦ καὶ συνδυασμοί. Ἡ διάφορος δύναμις τῶν ἤχων, ἡ ὀξύτης καὶ βαρύτης, αἱ τὸ ποιὸν αὐτῶν ἀποτελοῦσαι, αἱ πρὸς τὸν χρόνον σχέσεις, αἱ παράγουσαι τὴν ποσότητα αὐτῶν, ἡ διαδοχὴ καὶ συμφωνία τῶν φωνῶν καὶ τῶν ὀργάνων, καὶ οἱ νόμοι πάντων τούτων ἐξάγονται ὡς λογικαὶ συνέπειαι τῆς φύσεως τοῦ ἤχου, καὶ ἀξιοθαύμαστον εἶναι πῶς ἡ αὐστηρὰ αὕτη ἑνότης συμβιβάζεται μὲ τὴν ἀνεξάντλητον ποικιλίαν τῶν μουσικῶν ποιημάτων.

Ὁ ἦχος εἶναι ἀποτέλεσμα τρομώδους τινὸς κινήσεως τῶν μορίων τῶν σωμάτων, διαδιδομένης εἰς τὸν ἀέρα καὶ διὰ τούτου εἰς τὴν ἀκοήν. Ἡ κίνησις αὕτη γίνεται διὰ δονήσεων ἢ παλμῶν διαδοχικῶν. Καὶ ὅτε μὲν οἱ παλμοὶ οὗτοι εἶναι ἰσόχρονοι, τότε ὁ ἦχος εἶναι κανονικὸς καὶ χρήσιμος ἐν τῇ μουσικῇ, ὅτε δὲ μὴ, λέγεται ψόφος καὶ κρότος, καὶ εἶναι ἄχρηστος ἐν τῇ τέχνῃ. Τοῦτο προέρχεται ἐκ τῆς διαφόρου φύσεως καὶ συστάσεως καὶ σχηματισμοῦ καὶ ἐκ τῆς ἰδιαιτέρας τῶν σωμάτων ἐλαστικότητος, ἰδίως δὲ τῶν ξύλων καὶ μετάλλων. Ἐκ τούτου προκύπτει καὶ ὁ διάφορος χαρακτὴρ τοῦ ἤχου (timbre), ἡ διάφορος φωνὴ τῶν σωμάτων, ἥτις εἶναι μᾶλλον ἢ ἧττον γλυκεῖα τῇ αἰσθήσει καὶ ἠθικῶς συμπαθητικὴ καὶ εὐάρεστος· ἐκ τούτου καὶ ἡ δύναμις ἢ ἡ ἀσθένεια, δι' ὧν εἷς καὶ ὁ αὐτὸς ἦχος ποικίλλει κατὰ τὰς περιστάσεις. Ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς δυνάμεως, ἔχει ὁ ἦχος ὀξύτητα καὶ βαρύτητα, τὴν μὲν, ὅτε πολλοὶ παλμοὶ, τὴν δὲ, ὅτε ὀλίγοι κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἠχοῦσι· καὶ ὁ μὲν ἀνώτατος ὅρος φέρει 4000, ὁ δὲ ἐλάχιστος 20 παλμοὺς ἀνὰ δευτερόλεπτον. Μεταξὺ τῶν δύο τούτων ὅρων διάφοροι βαθμοὶ ἐγχωροῦσιν ἢ διάφοροι τόνοι, κατά τινα ἀριθμητικὴν τῶν παλμῶν ἑκάστου ἀναλογίαν προβαίνοντες, καὶ τὴν διατονικὴν λεγομένην κλίμακα ἀποτελοῦντες. Ἐὰν δὲ, ἀντὶ τόνων, ὑποθέσωμεν ἡμιτόνια, ἔχομεν τὴν χρωματικὴν, καὶ ἐὰν τέταρτα ἢ ὄγδοα τόνων, τὴν ἐναρμονικὴν ἢ τὴν διακομματικὴν κλίμακα. Καὶ κατὰ μὲν τοὺς ἀρχαίους, τέσσαρας βαθμοὺς εἶχεν ἡ διατονικὴ κλίμαξ, τὸ λεγόμενον τετράχορδον, κατὰ δὲ τοὺς νεωτέρους, ἀπὸ τῆς ὑπὸ Γρηγορίου Πάπα μεταῤῥυθμίσεως, ἑπτὰ, εἰς οὓς προστίθεται ἡ ἐπανάληψις τοῦ πρώτου, ἀλλὰ κατ' ἀνωτέραν κλίμακα, οὗ ἄνευ δὲν ἐπαναπαύεται ἡ ἀκοὴ, καὶ δὲν συμπληροῦται ἡ ἑπτάτης, καὶ ἐντεῦθεν ἡ λεγομένη ottava ἤτοι ὀκταηχία εἰς δύο τετράχορδα, κατά τινας, ἀναγομένη, ἥτις εἶναι ἡ βάσις τῆς μουσικῆς συνθέσεως. Τὰ ἑλληνικὰ ὀνόματα τῶν τόνων τούτων, οὓς οἱ ἄλλοι Εὐρωπαῖοι σημαίνουσι διὰ τῶν ἑξῆς συλλαβῶν, do re mi fa sol la si do, εἶναι, βαρεῖα ἢ προσλαμβανόμενος, ὑπάτη, παρυπάτη, μέση, παραμέση, παρανήτη, νήτη. Ἐὰν δὲ μετὰ τῆς πρώτης ὑποθέσωμεν δευτέραν καὶ τρίτην κλίμακα, πῶς οἱ ἐν αὐταῖς ἦχοι δύνανται νὰ συμφωνήσωσι πρὸς ἀλλήλους;

Πρὸς τοῦτο, ἀνάγκη νὰ ἴδωμεν πρῶτον τί εἶναι ἡ συνηχία, ἡ παρ' Ἰταλοῖς consonanza ἢ accordo. Συνηχοῦσι δύο ἢ πλείονες ἦχοι ἐντελέστατα, ὅτε ἔχουσι τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν παλμῶν ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ, καὶ αὕτη εἶναι ἡ πρώτη καὶ ἁπλουστάτη συνηχία. Ἀλλ' ἡ συνηχία αὕτη δὲν εἶναι ἡ μόνη. Συνηχοῦσιν ἐπίσης ἐντελῶς καὶ εὐαρέστως οἱ τόνοι κλίμακός τινος πρὸς τοὺς ἐν ἄλλῃ, ὅτε οἱ παλμοὶ τῶν τόνων τῆς μιᾶς εἶναι διπλάσιοι, τετραπλάσιοι, ὀκταπλάσιοι τῶν παλμῶν τῶν ἐν τῇ ἄλλῃ, ὅτε δηλ. ὑπάρχει μεταξὺ τῶν παλμῶν τῶν ἐν ταῖς κλίμαξι τόνων ἡ ἀναλογία 1 πρὸς 2 ἢ 4 ἢ 8. ἢ 16, καὶ τότε λέγεται συνεχὴς, διπλῆ, τριπλῆ καὶ τετραπλῆ συνηχία, ἢ ὅτε ἑτέρα ἀναλογία ὑπάρχει, 1 πρὸς 3 ἢ 6 ἢ 12 καὶ οὕτω καθεξῆς. Καὶ ὅτε μὲν αἱ συνηχίαι αὗται εἶναι πλησιέστεραι ἀλλήλων, ἀποβαίνουσι καὶ πλέον ἐπαισθηταὶ καὶ πλέον εὐάρεστοι, ὅτε δὲ ἀπώτερσι, ἀφανίζονται καὶ δυσκόλως ἀντιλαμβάνεται αὐτῶν ἡ ἀκοή. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς φύσεως τῶν ἤχων, τῆς ἕνεκα τῆς ποιότητος αὐτῶν βαθμολογίας καὶ τῆς πρὸς ἀλλήλους συμφωνίας, διότι πλειότερα δὲν ἀπαιτεῖ ἡ φύσις τῆς παρούσης μελέτης.

Ἐκτὸς δὲ τῆς ποιότητος καὶ τῆς συνηχίας, ὑπάρχει ἐν τῇ μουσικῇ τέχνῃ καί τις σχέσις τῶν τόνων πρὸς τὸν χρόνον, ἐξ ἧς τὸ ποσὸν τῶν ἤχων ἢ ὁ μουσικὸς ῥυθμός. Τί εἶναι ὁ ῥυθμὸς ἐν γένει ἤδη γινώσκομεν. Ὁ χρόνος καθ' ἑαυτὸν καὶ πρὸς τὸν Θεὸν εἶναι εἷς καὶ μόνος, οὔτε διαίρεσιν ἐπιδέχεται, οὔτε διαδοχὴν, οὔτε παρελθὸν ἔχει, οὔτε παρὸν, οὔτε μέλλον. Ἀλλὰ, σχετικῶς πρὸς ἡμᾶς, καὶ ἕνεκα τῆς ἐν αὐτῷ διαδοχῆς τῶν φαινομένων, διαιρεῖται εἰς μέρη ἴσα πρὸς ἄλληλα καὶ διαδεχόμενα ἄλληλα, καὶ ἡ ἐν περιόδῳ ἰσοχρονία αὕτη εἶναι ἡ πρώτη ἀρχὴ οἱουδήποτε ῥυθμοῦ εἴτε τῆς φύσεως εἴτε τῆς τέχνης, καὶ ὁ μουσικὸς ῥυθμὸς ἑπομένως οὐδὲν ἕτερον εἶναι ἢ ἡ πρὸς τὸν χρόνον σχέσις τῶν τόνων, ἤτοι ἡ διάρκεια αὐτῶν. Ἐὰν ὑποθέσωμεν διαδοχὴν τόνων μὴ ἰσοχρόνων, ἔχομεν τὸ πεζὸν ἆσμα (canto fermo), ἐὰν δὲ τηρῶσιν ἰσότητά τινα πρὸς ἀλλήλους, ἔχομεν τὸ ἔμμετρον ἆσμα (canto legato) δηλαδὴ τοὺς ἐν τῇ μουσικῇ στίχους καὶ τὰς στροφάς. Ἐκ

τούτων τὸ μουσικὸν μέτρον (misura) εἴτε δίχρονον, εἴτε τρίχρονον δηλ. ἄρτιον ἢ περιττὸν, καὶ ἕτερα ἐκ τούτων παραγόμενα. Καὶ καθὼς ἐνοῖῳ δήποτε ῥυθμῷ τῆς φύσεως καὶ τοῦ ἀνθρώπου, ὡς ἐν τῇ συστολῇ καὶ διαστολῇ τῆς καρδίας, ἐν τῷ βαδίσματι, ἐν τῷ σφυγμῷ κτλ. ὑπάρχει τακτική τις ἐναλλαγὴ ἐνεργείας καὶ ἀναπαύσεως, οὕτω καὶ ἐν τῷ μουσικῷ ῥυθμῷ ὑπάρχει ἄρσις καὶ θέσις συνιστῶσαι τὴν μουσικὴν κατάληξιν (cadenza). Ὥστε, ὁ μουσικὸς ῥυθμὸς εἶναι ἡ σχέσις τῶν τόνων πρὸς τὸν χρόνον, τὸ μουσικὸν μέτρον εἶναι ἡ πρὸς ἀλλήλους σχετικὴ διάρκεια τῶν τόνων, καὶ ἐὰν μετὰ τῶν δύο τούτων στοιχείων συνενώσωμεν ὅσα εἴπομεν περὶ τῆς φύσεως τοῦ ἤχου καὶ τῆς συνηχίας, βλέπομεν ὅτι, ἐπὶ τέλους, πάντα ταῦτα ἀνάγονται εἴς τινα ἰσοχρονίαν ἀπόλυτον ἢ σχετικὴν, ἥτις εἶναι ἐπανάληψις, διπλασιασμὸς, πολλαπλασιασμὸς καὶ ἀνάπτυξις τῆς αὐτῆς ἑνότητος ἢ μονάδος, δηλ. εἶναι ἑνότης παράγουσα ἐξ ἑαυτῆς καὶ δι' ἑαυτῆς τὴν ἰδίαν ποικιλίαν. Ἐὰν δὲ περὶ τῆς ἐν τόπῳ συμμετρίας τὰ αὐτὰ ἀληθεύουσιν, ἀφ' οὗ ἡ συμμετρία οὐδὲν ἕτερον εἶναι ἢ ἡ ἐν ὁμοίοις καὶ ἀντιστοίχοις ἰσοτοπία, ὡς ἄλλοτε ἀπεδείξαμεν, ἔπεται, ὅτι ὁ νόμος καὶ τῶν ἐν χρόνῳ τεχνῶν καὶ τῶν ἐν τόπῳ, εἶναι εἷς καὶ ὁ αὐτὸς, ἐνδόμυχός τις ἑνότης δι' ὅλων τῶν μερῶν τοῦ ποιήματος διήκουσα καὶ πάντα ζωογονοῦσα καὶ ῥυθμίζουσα, unitas per omnes partes perpetuata, ὡς ἡ ὑπόστασις παράγει καὶ ζωογονεῖ τὴν ἰδίαν μορφήν· καὶ νοοῦμεν ἐντεῦθεν καὶ τὸ ἀδιάσπαστον τῶν ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ ὄντος στοιχείων, τῆς ὑποστάσεως, τῆς μορφῆς, τῆς σχέσεως, τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου, καὶ τὴν ἀκριβῆ πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ ὄντος ἀντιστοιχίαν τῆς καθ' ἡμᾶς ἐννοίας τοῦ καλοῦ, ὅπερ ὡς ὑπέροχον ὀντότητα θεωροῦμεν, διότι ἐν αὐτῷ πάντα τὰ στοιχεῖα τοῦ ὄντος εὑρίσκομεν, ἀλλὰ κατά τινα ὑπεροχὴν καὶ τελειοτέραν ἕνωσιν καὶ ἁρμονίαν.

§ γ'.

Οἱ αὐστηροὶ οὗτοι νόμοι, οὓς ἐπροσπαθήσαμεν μετὰ πάσης τῆς δυνατῆς συντομίας καὶ σαφηνείας νὰ ἐκθέσωμεν, συνδυάζοντοι οὐχ ἧττον μὲ τὴν ἄκραν ποικιλίαν τῆς μουσικῆς ἐκφράσεως· καὶ τοῦτο ἔχει ἴδιον καὶ τῳόντι ἀξιοθαύμαστον ἡ τέχνη αὕτη, ὅτι δι' ὀλίγων καὶ αὐστηρῶν στοιχείων παράγει πλοῦτον συνδυασμῶν ἀνεξάντλητον, καὶ ὑπὸ τῆς ἀκάμπτου αὐστηρότητος τῶν ῥυθμικῶν νόμων οὐδόλως δεσμεύεται ἡ ἐλευθέρα τοῦ μουσουργοῦ ἔμπνευσις καὶ ἡ ποιητικὴ αὐτοῦ φαντασία. Ἀλλ' οὔτε πάλιν ἡ ἔκφρασις τῆς μουσικῆς εἶναι ὅλως ἀκανόνιστος, καὶ περὶ αὐτῆς μᾶλλον ἢ περὶ πάσης ἄλλης ὀφείλει ὁ καλολόγος νὰ θέσῃ γενικάς τινας ἀρχὰς ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τῆς τέχνης ταύτης ἐξαγομένας.

Ἡ ἔκφρασις εἶναι πάσης τέχνης ἡ οὐσία καὶ τὸ ἔργον, ἔχει δὲ ὡς ἐκ τούτου γενικήν τινα σημαντικότητα ἐν τῇ καλλιτεχνίᾳ. Ἀντίστοιχος πρὸς τὴν ἐν τῷ ὄντι μορφὴν, ἡ ἔκφρασις τότε εἶναι καλὴ, ὅτε εἶναι ὑπέροχος, δηλ. πλήρης, ζωηρὰ, διαφανὴς καὶ ἀπὸ τῆς ἐκφραζομένης ὑποστάσεως ἀχώριστος, καθὸ μόνη ἁρμόζουσα εἰς αὐτήν. Ὁ γενικὸς οὗτος κανὼν ὁ εἰς πάσας τὰς τέχνας ἰσχύων καὶ ἐφαρμοζόμενος, μερικεύεται ἀκολούθως, καὶ ἄλλους παράγει ἐξ ἑαυτοῦ εἰδικωτέρους κατὰ τὴν εἰδικὴν ἑκάστης τέχνης φύσιν καὶ ἀποστολήν. Ἐνταῦθα δὲ οἱ νόμοι τῆς ἐκφράσεως εἶναι μᾶλλον ἢ ἄλλαχοῦ ἄξιοι ἰδιαιτέρας προσοχῆς καὶ μελέτης, διότι καὶ διὰ τὸ μέσον καὶ διὰ τὸ ὑποκείμενον τῆς ἐκφράσεως ὀφείλει ἡ τέχνη αὕτη νὰ συμμορφωθῇ πρός τινας ὅρους, οἵτινες κατὰ τὸν αὐτὸν βαθμὸν δὲν ὑπάρχουσιν εἰς τὰς ἄλλας. Αἱ ἐν τόπῳ τεχναι ἔχουσι μέσα ἀντικειμενικὰ καὶ διαμένοντα, ἡ ποίησις ἔχει ἐν τῇ λέξει τὸ σαφέστατον καὶ πλουσιώτατον τῶν ἐκφραστικῶν μέσων, καὶ πᾶσαι σχεδὸν αἱ τέχναι αὗται πλαγίως μόνον ἐκφράζουσι τὸ αἴσθημα. Ἀλλ' ἡ μουσικὴ ἔχει μέσον ὑποκειμενικὸν ἁπλούστατον καθ' ἑαυτὸ καὶ καθολικώτατον, γεννώμενον ἐν ἀκαρεῖ καὶ παρερχόμενον ἔν τινι ἀκατασχέτῳ διαδοχῇ καὶ ταχύτητι, καὶ ἐκφράζει μόνον τὸ αἴσθημα, τὸ ζωηρότατον τῶν πνευματικῶν στοιχείων, καὶ, ὡς εἴπομεν, γενικῶς πως καὶ ἀορίστως. Ἄρα, ἡ μουσικὴ ἔκφρασις ἔχει ἰδίους ὅρους καὶ νόμους καὶ κανόνας, οὓς δὲν δύναται νὰ παραβῇ ἀτιμωρήτως. Ἀνάγονται δὲ, ἐὰν δὲν ἀπατώμεθα, εἰς τὴν ἁπλότητα, τὴν εὐκρίνειαν, τὴν ἀφέλειαν καὶ τὴν ἑνότητα, αἵτινες εἰς πᾶσαν μὲν καλλιτεχνίαν εἶναι ἀναγκαῖαι, ἰδίως δὲ εἰς τὴν μουσικὴν, καὶ ἐκ τῆς ἰδιαιτέρας αὐτῆς φύσεως εὐκόλως δικαιολογοῦνται.

Τῳόντι, τὸ διαρκὲς, τὸ σύγχρονον, τὸ ὁρκτὸν τῶν ἐν τόπῳ καλλιτεχνημάτων ἀνέχονται καὶ ἐπιτρέπουσι τὸ πολύπλοκον τῆς συνθέσεως, διότι τὰ ἔργα ταῦτα πρόκεινται πάντοτε ἐνώπιον ἡμῶν, δυνάμεθα νὰ τὰ ἀναλύσωμεν καὶ εἰς αὐτὰ νὰ ἐπανέλθωμεν, καὶ ἐν ᾧ ἕν μόριον αὐτῶν μελετῶμεν, τὰ ἄλλα δὲν ἀφανίζονται, καὶ παρὰ τὴν γενικὴν ἐντύπωσιν, μυρίας καὶ μερικὰς λαμβάνομεν ἐξ αὐτῶν ἐντυπώσεις, ὁσάκις ἐκ νέου ἐπιστῶμεν εἰς αὐτὰ τὴν προσοχὴν, καὶ αὕτη μάλιστα εἶναι ἡ πληρεστέρα καὶ ὠφελιμωτέρα αὐτῶν ἀντίληψις, ἡ ἐκ διαδοχῆς καὶ κατ' ἐπανάληψιν μελέτη αὐτῶν, δι' ἧς ἡ κατὰ πρώτην ὄψιν θέα διασαφίζεται καὶ συμπληροῦται. Ἀλλ' ἡ τῆς μουσικῆς ἀντίληψις εἶναι διαδοχικὴ καὶ παρέρχεται, καὶ τὸ πολυσύνθετον τῶν ἔργων αὐτῆς βλάπτει καὶ ἧττον εὐάρεστον καθιστᾷ τὴν ἐξ αὐτῶν αἴσθησιν. Ὡσαύτως, ἡ εὐκρίνεια καὶ ἡ ἐκ ταύτης σαφήνεια εἶναι ἐν πᾶσι τοῖς ἔργοις τῆς τέχνης ἀναγκαία, ἀλλ' ἐν τοῖς μουσουργήμασιν ἀπαραίτητος, διότι οὕτω μόνον δύναται ἐν μέρει ν' ἀναπληρωθῇ ἡ ἀοριστία τῆς ἐκφράσεως. Ὡς ἐκ τῆς φύσεως δὲ τοῦ ὑποκειμένου τῆς ἐκφράσεως, ἡ ἀφέλεια εἶναι ἓν τῶν κυριωτέρων προσόντων τῶν μουσικῶν ἔργων, διότι τὸ αἴσθημα ἢ εἶναι αὐθόρμητον καὶ ἀφελὲς, ἢ δὲν ὑπάρχει. Σκέψις, μελέτη, ἔντεχνοι συνδυασμοὶ, πάντα ταῦτα ἀντιβαίνουσι πρὸς τὴν φύσιν τοῦ αἰσθήματος, καὶ πάντα ταῦτα ναὶ μὲν ἐγχωροῦσι καὶ ἐν τῇ μουσικῇ ὡς ἐν ταῖς ἄλλαις τέχναις, ἀλλ' ὑποτασσόμενα εἰς τὸ αἴσθημα καὶ ἐφ' ὅσον δὲν βλάπτουσι τὴν ἐλευθέραν ἐκχείλισιν αὐτοῦ διὰ τοῦ μέλους. Ἡ ἀφέλεια τῆς συνθέσεως ἐπιφέρει τὴν ἀφέλειαν τῆς ἀντιλήψεως, καὶ τοῦτο ἐξηγεῖ, ἀφ' ἑνὸς μὲν, τὴν μεγίστην εὐχέρειαν καὶ ταχύτητά τινων μουσουργῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ, τὴν ὑπὸ τῶν ἀκροωμένων εὔκολον καὶ εὐμνημόνευτον ἀντίληψιν καὶ οἱονεὶ οἰκειοποίησιν τῶν ἔργων αὐτῶν. Τέλος, ἡ ἑνότης ἐπιβάλλεται ὑπὸ τοῦ ἀδιαιρέτου τοῦ αἰσθήματος. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ποικιλωτέρας καὶ μᾶλλον ἰδιοτρόπους συνθέσεις (capriccii, fantasie) καὶ εἰς τὰ μᾶλλον πολύπλοκα καὶ πολύστροφα ᾄσματα εἷς κύριος καὶ θεμελιώδης σκοπὸς ἐπικρατεῖ, καὶ ἐρίσταται, καὶ ἐπανέρχεται, καὶ ἐξ ἑαυτοῦ τρόπον τινὰ παράγει τὴν ἄπειρον ποικιλίαν καὶ τὸν πλοῦτον τῶν λεπτομερῶν αὐτῶν καλλονῶν. Καὶ εἰς αὐτὰ τὰ μελοδράματα, ἐν οἷς ποικίλοι χαρακτῆρες καὶ πάθη διάφορα συγκρούονται κατ' ἀλλήλων, καὶ ἴδιον ἔχει ἕκαστον τύπον καὶ σημασίαν, οὐχ ἧττον, ἡ ἑνότης ἡ ἐκ τοῦ ὅλου προερχομένη διακρίνεται καὶ καταφαίνεται, ὅταν ἦναι ἔργα ἀρίστων διδασκάλων, ὡς ἡ *Ὑπηοβάτις*, ἡ *Σεμίραμις* ἢ ὁ *Κουρεὺς τῆς Σεβιλλίας*. Καὶ οὗτοι μὲν εἶναι οἱ κανόνες τῆς μουσικῆς ἐκφράσεως.

Οἱ δὲ τρόποι καὶ τὰ μέρη αὐτῆς εἶναι δύο· ἡ μελωδία καὶ ἡ ἁρμονία. Κατὰ πρῶτον οὐσιωδέστερον τῶν δύο φαίνεται ἡ ἁρμονία, καὶ τὴν γνώμην ταύτην ἠσπάσθησάν τινες τῶν καλολόγων. Ἀλλ' ἐὰν ἐπιμελῶς ἐξετάσωμεν, θέλομεν ἰδεῖ ὅτι ἡ ἁρμονία κατὰ τὸ πλεῖστον ἀνάγεται εἰς ἐπιστημονικὰς μᾶλλον ἢ καλλιτεχνικὰς ἀρχὰς, εἰς μαθηματικοὺς νόμους συνηχίας, συμφωνίας καὶ συγχρονισμοῦ, ὥστε, δοθείσης μελωδίας τινὸς, ἡ εἰς αὐτὴν ἐπίθεσις τῆς ἁρμονίας εἶναι τεχνολογικὸν μᾶλλον ἢ καλλιτεχνικὸν ἔργον. Ἀλλ' ἡ μελωδία, διαδοχικῶς ἀγγέλλουσα τὸ γεννῶν αὐτὴν αἴσθημα, καὶ ὑπὸ τῆς ἑνότητος αὐτοῦ ἑνοποιουμένη, καὶ σκοποὺς καὶ φράσεις μουσικὰς συνιστῶσα, ἔχει τὴν πρώτην ἐν τῇ μουσικῇ σημασίαν, καὶ εἶναι τὸ κύριον μέσον τῆς μουσικῆς ἐκφράσεως. Ὅθεν, ὅ,τι καὶ ἂν λέγωσι περὶ τούτου τινὲς τῶν καλολόγων, ἡ σχετικὴ αὐτῆς ὑπεροχὴ εἶναι ἀναντίῤῥητος. Ὑποτάσσουσιν αὐτὴν εἰς τὴν ἁρμονίαν οἱ πανθεΐζοντες, καὶ ἐν ταύτῃ θεωροῦσι τὴν οὐσιώδη καὶ πλήρη τῆς μουσικῆς ἔκφρασιν, διότι ἐν τῇ ἁρμονίᾳ βλέπουσι τὴν εἰς ἑαυτὴν ἐπανέλευσιν καὶ συμπλήρωσιν τῆς ἐννοίας, καὶ ὡς ἐκ τούτου τὴν μελωδίαν ὡς δευτερεῦον μόριον τῆς ἁρμονίας ἐκλαμβάνουσιν. Ἀλλ' ὅσοι τὴν ἐν τῇ τέχνῃ ἔκφρασιν ὡς ἔκφρασιν πρὸ πάντων ἐλευθέρας, πνευματικῆς καὶ ἀτομικῆς ὑποστάσεως ἀναγνωρίζουσι, δὲν δύνανται εἰς τὴν μελωδίαν ν' ἀποποιηθῶσι τὰ πρωτεῖα, ὡς εἰς τὴν ἰχνογραφίαν τὰ ἀπονέμουσιν ἐν τῇ ζωγραφίᾳ. Καὶ λίαν εὐλόγως καὶ εὐπρεπῶς τὴν ἁρμονίαν πρὸς τὸν χρωματισμὸν ἐξομοιοῦσι, διότι, πραγματικῶς, διὰ τῆς ἁρμονικῆς συνηχίας χρωματίζεται οὕτως εἰπεῖν ἡ μελωδικὴ ἰχνογραφία, καὶ νέον περιβάλλεται κόσμον καὶ λαμπρότητα ἡ ἁβρότης, ἢ ἡ δύναμις τοῦ αἰσθήματος. Ἡ ἁρμονία τῶν φωνῶν (armonia), ἡ τῶν φωνῶν καὶ τῶν ὀργάνων (contrappunto) καὶ ἡ ἰδανικὴ μελοποιΐα (ideale), δηλ. ἡ τέχνη τοῦ συνθέτειν, ταῦτα εἶναι τὰ τρία μέρη τῆς μουσικῆς διδασκαλίας, περὶ ὧν διαλαμβάνουσιν ἰδίως οἱ τεχνολόγοι.

§ δ'.

Τὰ δὲ εἴδη τῆς μουσικῆς διαστέλλονται εἴτε ὡς ἐκ τοῦ ὑποκειμένου εἴτε ὡς ἐκ τῶν ὀργάνων τῆς ἐκφράσεως. Καὶ ὡς μὲν πρὸς τὰ ὄργανα, διαιρεῖται ἡ μουσικὴ εἰς ὀργανικὴν καὶ φωνητικὴν, καὶ ἐνταῦθα ἐπίσης τινὲς περὶ τῆς σχετικῆς τῶν δύο τούτων εἰδῶν ὑπεροχῆς συζητοῦσιν. Ὅσοι περὶ τῆς ἀπολύτου ἀνεξαρτησίας τῆς μουσικῆς ἀποφαίνονται, κλίνουσι δι' αὐτὸ τοῦτο ὑπὲρ τῆς ὀργανικῆς μουσικῆς, καθὸ μὴ δεομένης λέξεων καὶ ἐπιδεκτικῆς μεγίστης ἀναπτύξεως, καὶ σοφὰ ἔργα ἀρίστων διδασκάλων ἀναφέρουσι πολὺ ὑπὸ τῶν εἰδημόνων, εἰ μὴ ὑπὸ τοῦ κοινοῦ τῶν ἀνθρώπων, ἐκτιμώμενα. Ἀλλὰ τοῦτο οὐδὲν ἕτερον, καθ' ἡμᾶς, ἀποδεικνύει εἰμὴ, ὅτι ἡ ὀργανικὴ μουσικὴ, καὶ μόνη, εἶναι γνήσιον προϊὸν τῆς τέχνης, καὶ θέλγητρα ἔχει ἴδια καὶ ἴδιον σκοπὸν καὶ οὐ μικρὰν ἐνίοτε ἀξίαν, ἀλλ' ὅσον εἶναι ἡ ἔκφρασις ἐγγυτέρα πρὸς τὸ ἴδιον ὑποκείμενον καὶ συγγενέστερα, πρέπει, ἀνεξαρτήτως πάσης ἄλλης ἰδιότητος, νὰ ἁρμόζῃ μᾶλλον εἰς αὐτό. Τί δὲ ἐγγύτερον καὶ συγγενέστερον πρὸς τὸ πνεῦμα ἢ αὐτὴ ἡ φωνὴ, δι' ἧς αὐθορμήτως ἐξωτερικεύεται; Καὶ ἀληθὲς μὲν εἶναι, ὅτι ἡ ὀργανικὴ μουσικὴ μεγίστην ἐπιδέχεται ποικιλίαν καὶ ἀνάπτυξιν, ἀλλ' ὅσῳ καὶ ἂν ὑπερτερῇ, οὕτως εἰπεῖν, κατὰ τὴν ἔκτασιν, εἶναι πάντοτε ἐνδεὴς κατὰ τὸ βάθος καὶ τὴν ζωὴν πρὸς τὸν ἀδόμενον λόγον παραβαλλομένη.

Τὰ ὄργανα τῆς μουσικῆς εἶναι ποικίλα, ἐκ τῶν διαφόρων ἀντικειμένων τῆς φύσεως λαμβανόμενα, καὶ ἔχει καὶ τοῦτο ἴδιον ἡ μουσικὴ, ὅτι τὰ ἴδια ὄργανα κατασκευάζει καὶ ποικίλλει καὶ τελειοποιεῖ

καθ' ἑκάστην. Ἔχει ὄργανα κρουόμενα, ἔγχορδα, ἐντατά, ἐμπνευστά, καὶ οὐδεὶς δύναται νὰ θέσῃ ἐκ τῶν προτέρων τὰ ὅρια τῆς μουσικῆς ὀργανοποιΐας. Ἕκαστον τῶν ὀργάνων τούτων ἔχει ἰδίαν χρῆσιν καὶ ἴδια πλεονεκτήματα, ἕκτασιν ἢ γλυκύτητα ἢ δύναμιν ἢ καθαρότητα ἢ συμπαθητικήν τινα ἐνέργειαν ἐπὶ τῆς αἰσθήσεως, ἕκαστον χρησιμεύει ἑπομένως, εἴτε μόνον εἴτε διὰ ποικίλων συνδυασμῶν, εἰς τὰς ποικίλας ἀνάγκας τῆς τέχνης. Ἀλλὰ πάντων τῶν ὀργάνων πρωτεύει ἡ ἀνθρωπίνη φωνή, κρᾶμα οὖσα ἐγχόρδων καὶ ἐμπνεομένων ὀργάνων διὰ τῆς συστολῆς τῶν μυώνων τοῦ λάρυγγος ἐκφέρουσα ἦχον, ὅς τις διὰ τὴν ἔκτασιν, τὴν καθαρότητα, τὴν γλυκύτητα, τὸν τόνον καὶ τὴν συμπαθητικὴν αὐτοῦ δύναμιν, πάντων τῶν τεχνητῶν φωνῶν ὑπερέχει καὶ μετὰ τῶν ὀργάνων ἁρμονικῶς συνδυάζεται. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν, τὰ δύο ταῦτα εἴδη τῆς μουσικῆς ἦσαν συνηνωμένα, ἐπὶ δὲ Ἀλεξανδρινῶν, καθ' ἃ λέγουσιν οἱ ἱστορικοὶ τῆς τέχνης, διεχωρίσθησαν, καὶ σήμερον, εἴτε συνηρμοσμένα εἴτε κεχωρισμένα, μεγίστην ἔλαβον ἀνάπτυξιν καὶ θαυμάσια παράγουσιν ἀποτελέσματα.

Ὡς δὲ πρὸς τὸ ὑποκείμενον ἢ τὴν ὕλην, εἰδοποιεῖται ἐπίσης ἡ μουσικὴ, καὶ κατὰ τὴν διαίρεσιν ταύτην οὐδόλως πρὸς τὰς τρεῖς ἡγουμένας τέχνας ἀναλογεῖ, καθότι αἱ τέχναι αὗται, δι' ὧν χρῶνται ἀντικειμενικῶν μέσων, παριστῶσιν, ὡς εἴπομεν, ἢ τὸ ἐθνικὸν πνεῦμα, ὡς ἡ ἀρχιτεκτονικὴ, ἢ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα συνάμα δὲ καὶ τὸ θεῖον καὶ τὸν ὑλικὸν κόσμον, ὡς ἡ γλυπτικὴ καὶ ἡ ζωγραφία, καὶ κατὰ τὴν διάφορον φύσιν τῶν ὑποκειμένων τούτων εἰδοποιοῦνται. Ἀλλὰ ἡ μουσικὴ, οὔτε ἐννοίας, οὔτε εἰκόνας δηλοῦσα, ἀλλὰ κυρίως τὸ αἴσθημα, καὶ διὰ μέσων ὅλως ὑποκειμενικῶν, ἀναλογεῖ μᾶλλον πρὸς τὴν ποίησιν, καὶ τὸ αἴσθημα δύναται νὰ ἐκφράσῃ ἢ ἀτομικὸν καὶ μεμονωμένον καὶ πρὸς τὸν Θεὸν, τὸν ἄνθρωπον, τὴν φύσιν ἀποτεινόμενον, ἢ πρὸς ἄλλα αἰσθήματα σχετιζόμενον καὶ μετ' αὐτῶν συγκρουόμενον. Ἐντεῦθεν, δύο μόνον εἴδη τῆς τέχνης ταύτης εἶναι δυνατὰ, τὸ λυρικὸν καὶ τὸ δραματικόν. Καὶ εἰς μὲν τὸ πρῶτον ὑπάγονται παντοῖα στρατιωτικὰ καὶ ἐρωτικὰ καὶ θρησκευτικὰ μουσουργήματα, εἰς δὲ τὸ δεύτερον τὰ τραγικὰ καὶ κωμικὰ μελοδράματα. Οὐχὶ σπανίως δὲ τὰ δύο ταῦτα εἴδη ἐν τῇ μουσικῇ, ὡς ἐν τῇ ποιήσει, συνδυάζονται καὶ συγχωνεύονται, καθ' ὅσον καὶ εἰς τὰ ᾄσματα, τοὺς ὕμνους, τὰς ᾠδὰς, στοιχεῖα δραματικὰ ἐξ ἀνάγκης εἰσέρχονται, καὶ τὰ δραματικὰ ἔργα φυσικῶς ἐπιδέχονται καὶ ἐνίοτε ἀπαιτοῦσι λυρικὰς μελῳδίας.

Οἱ κανόνες τῶν δύο τούτων εἰδῶν εὐκόλως ἐκ τῆς φύσεως αὐτῶν ἀποῤῥέουσι, καὶ ὅτε ἐκ τῆς ποιήσεως λαμβάνει τὸ ἐνδόσιμον ἡ μελοποιΐα, ἀκριβέστερον ὡς ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ τούτου ὁρίζονται. Ἡ λυρικὴ ποίησις λ. χ. ὅλως ὑποκειμενικὴ οὖσα, καὶ τὰ ἐν ἡμῖν αἰσθήματα καὶ ἐννοίας καὶ εἰκόνας διὰ τῶν ᾀσμάτων αὐτῆς ἐξαγγέλλουσα, ὅτε ὑπὸ τῶν ἰδίων παθῶν ἢ ὑπὸ τῆς θεωρίας τοῦ ἀπείρου ἢ ὑπὸ τῶν σκηνῶν τοῦ κόσμου ἐμπνεόμεθα, μεταδίδει τὴν ἑαυτῆς, ἢ μᾶλλον ἀντίστοιχον γεννᾷ ἔμπνευσιν ἐν τῷ μουσουργῷ, καὶ οὗτος ἐξ αὐτοῦ τοῦ συνόλου καὶ ἐκ τῶν σπλάγχνων καὶ τῆς οὐσίας τοῦ ἔπους ἐξάγει τὸ ἴδιον μέλος παρακολουθοῦν αὐτὸ κατὰ τὰς ποικίλας αὐτοῦ στροφὰς, καὶ εἰς ἑκάστην ὡς εἰς τὸ ὅλον αὐτῶν τὸ ἐφαρμόζει, διότι ὑπὸ τὴν ποικιλίαν ζῇ πάντοτε πάλλουσα ἡ ἑνότης, ἡ ψυχὴ τοῦ ποιήματος, τὸ κύριον καὶ ἐπικρατοῦν αἴσθημα ὅπερ ἐκδηλοῖ διὰ τῆς ἰδίας τέχνης ζωηρότερον ὁ μελοποιός. Ὡσαύτως ἐν τῷ δράματι, παρὰ τὴν γενικὴν ἑνότητα, ὑπάρχει ποικιλία προσώπων καὶ χαρακτήρων, καὶ σύγκρουσις τούτων καὶ συμπλοκὴ, καὶ πάντα ταῦτα σέβεται καὶ ἐπὶ τὸ παθητικώτερον ἐκφράζει ὁ μουσουργὸς, ὥστε, ἐκ τῆς ἐπανελεύσεως τοῦ μέλους ἡ ἐπανέλευσις τοῦ προσώπου προαγγέλλεται, καὶ τὴν ἀλήθειαν καὶ συνέπειαν τοῦ χαρακτῆρος τηρεῖ ἐπίσης διὰ τῶν ἰδίων μέσων οὐχ ἧττον τῆς ποιήσεως δραματουργοῦσα ἡ μουσουργία.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐν ὀλίγοις περὶ τῆς θεωρίας τῆς μουσικῆς, ἔτι δὲ ὀλιγώτερα θέλομεν εἰπεῖ περὶ τῆς ἱστορικῆς αὐτῆς ἀναπτύξεως.

§. ε.

Ἡ ἱστορικὴ ἀνάπτυξις τῆς τέχνης ἀντιστοιχεῖ πρὸς αὐτὴν τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἀνθρωπίνων κοινωνιῶν. Δοθείσης κοινωνίας τινὸς μετὰ τῶν συστατικῶν αὐτῆς στοιχείων, τῆς χώρας, τῆς φυλῆς, τοῦ πλούτου, τῆς ἐπιστήμης, τῆς πολιτείας, τοῦ θρησκεύματος, ἡ τέχνη ἐπέρχεται, καὶ ὑπὸ τῶν στοιχείων τούτων ἐμπνεομένη, ἐκφράζει αὐτὰ ἰδανικῶς ὑπὸ τὸν τύπον τοῦ καλοῦ καὶ μετὰ μείζονος ἢ ἔχουσι καθ' ἑαυτὰ ἀληθείας. Κατὰ δὲ τὴν ἰδίαν ἑκάστης φύσιν, αἱ τέχναι ἄλλαι ἄλλως ἐκφράζουσι τὸ κοινωνικὸν πνεῦμα, καί τινες ἐξ αὐτῶν μᾶλλον τῶν ἄλλων ἁρμόζουσιν εἴς τινας κοινωνίας. Τὴν ἀρχὴν ταύτην δυνάμεθα νὰ λάβωμεν ὁδηγὸν, προκειμένου νὰ γνωρίσωμεν ὅπως δήποτε τὰ προϊόντα τέχνης, ἧς ἡ ἱστορικὴ γένεσις καὶ ἡ διαδοχικὴ ἀνάπτυξις, διά τε τὸ ἀνεπαρκὲς τῶν διδομένων καὶ τὸ ἐξίτηλον τῶν ἔργων αὐτῆς, παρέχει δυσκολίας ἀνυπερβλήτους εἰς τὰς πεισματώδεις ἐρεύνας καὶ αὐτῶν τῶν πολυμαθεστέρων ἱστορικῶν καὶ τεχνολόγων.

Τίς δύναται σήμερον νὰ ἐξιστορήσῃ ἀκριβῶς τὴν μουσικὴν τῶν ἀνατολικῶν λαῶν, τῶν Αἰγυπτίων, τῶν Χαλδαίων, τῶν Ἑβραίων; Ταῦτα μόνον δυνάμεθα νὰ βεβαιώσωμεν καὶ ὡς ἐκ τῶν γενικῶν ἀρχῶν καὶ ὡς ἐκ τῶν ἱστορικῶν μνημείων, ὅτι ἡ μουσικὴ

συνώδευσε πάντοτε τὴν ποίησιν, ἐξ οὗ καὶ ἡ κοινὴ κατ' ἀμφοτέρας τὰς τέχνας χρῆσις καὶ σημασία πολλῶν λέξεων καὶ ὅρων καὶ φράσεων, ὅτι τὸ ᾆσμα ἐκ πάσης ὁπωσοῦν σπουδαίας περιστάσεως τοῦ βίου, εἴτε λυπηρᾶς εἴτε χαρμοσύνου, αὐθόρμητον προῆλθεν, ὡς τὸ αἴσθημα τὸ ὑπ' αὐτῆς ἐγειρόμενον, καὶ ὅτι ἰδίως τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα, ἐν ᾧ πάντα συγκεφαλαιοῦνται καὶ ὑφ' οὗ πάντα ῥυθμίζονται, ἐνέπνευσεν ἀείποτε τὰς ὑψηλοτέρας καὶ τελειοτέρας μελῳδίας. Περὶ δὲ αὐτῆς τῆς φύσεως τῶν παρὰ τοῖς διαφόροις λαοῖς μουσικῶν προϊόντων εἰς μάτην ἠθέλομεν ζητήσει γνώσεις θετικὰς, διότι ταῦτα δὲν ἐσεβάσθη ὁ χρόνος, καὶ, πλὴν δημοτικῶν τινων μελῶν, ἅ τινα ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἴσως περιελθόντα καὶ τὴν σήμερον σώζονται καὶ ἐπαναλαμβάνονται, περὶ παντὸς ἄλλου ἐν παντελεῖ ἀγνοίᾳ διατελοῦμεν. Γινώσκομεν ὅτι ἡ μουσικὴ εἶναι σύγχρονος τῇ πρώτῃ ἀναπτύξει τῆς ἀνθρωπότητος, διότι οὐδαμοῦ ἡ γέννησις αὐτῆς ἀναφέρεται· γινώσκομεν ἐπίσης πότε καὶ ὑπὸ τίνων διάφοροι προσθῆκαι καὶ τελειότητες ἐπηνέχθησαν εἰς τὰ πρῶτα καὶ ἐνστιγματικὰ αὐτῆς ἔργα, ἀλλ' αὐτὰς τὰς μελῳδίας τῶν ἀρχαίων ἀδύνατον ν' ἀνεύρωμεν ἡμεῖς οἱ κατὰ τοσοῦτον διάφοροι ἐκείνων, ὥστε εἰς εἰκασίας μᾶλλον ἢ ἧττον πιθανὰς ὀφείλομεν ν' ἀρκεσθῶμεν. Εἰκάζουσί τινες τῶν ἱστορικῶν λ. χ. ὅτι αἱ ἑβραϊκαὶ μελῳδίαι μέχρι τῆς ἐποχῆς τῶν Ἀποστόλων διασωθεῖσαι εἰσήχθησαν παρὰ τούτων εἰς τὰς χριστιανικὰς Ἐκκλησίας, καὶ οὕτω μετὰ τοῦ νέου δόγματος μέχρις ἡμῶν περιῆλθον· ἀλλ' οὐδεμίαν ἔχομεν βεβαιότητα περὶ τούτου. Ἐὰν ὅμως σκεφθῶμεν, ὅτι ὁ Ἰουδαϊκὸς λαὸς ἦτο λαὸς οὐσιωδῶς ἱερατικὸς καὶ ὄργανον ἰδιαιτέρας ἀποκαλύψεως, ὅτι ὁ κοινωνικὸς καὶ πολιτικὸς βίος ἦτο παρ' αὐτῷ ἀπόῤῥοια τοῦ δόγματος, ὅτι, μὴ διαπρέψας οὔτε κατὰ τὰς εἰκαστικὰς τέχνας, οὔτε κατὰ τὰς ἐπιστήμας, οὔτε κατὰ τὰ ἔργα τῆς βιομηχανίας, οὔτε κατὰ τὴν πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν δόξαν, ἓν μόνον στοιχεῖον ἔφερεν ἐν ἑαυτῷ, τὸ θρήσκευμα, καὶ διὰ τούτου εἶναι λαὸς ἱστορικώτατος, καὶ συνενοῦται μετὰ τοῦ νέου κόσμου, καὶ ζῇ ἐν αὐτῷ, ὅτι ἡ θεμελιώδης ἔννοια τοῦ δόγματος τούτου εἶναι ἡ ἔννοια τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου, ἀπείρου καὶ προσωπικοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι εἰς ἔκφρασιν τοῦ ἀπείρου μόνη κατάλληλος εἶναι ἡ τέχνη τοῦ λόγους ἡ ποίησις τοῦ ὑψηλοῦ· ἐὰν δὲ λάβωμεν ἀνὰ χεῖρα, τὴν ποίησιν ταύτην, καὶ εἰσδύσωμεν διὰ τοῦ νοὸς καὶ τῆς καρδίας εἰς τὴν μοναδικὴν καὶ ὄντως θείαν ἔμπνευσιν ὑφ' ἧς ἐμψυχοῦται, καὶ διὰ τῆς φανταστίας προσπαθήσωμεν νὰ συλλάβωμεν τὸ ἀνέφικτον μεγαλεῖον τοῦ πρωτοτύπου, ὅτε ὑπὸ χιλίων φωνῶν καὶ ὀργάνων ἤδετο ἐντὸς τῶν μεγαλοπρεπῶν ναῶν τοῦ Ἰεχοβᾶ, ἐν μέσῳ τῆς πομπῆς καὶ λαμπρότητος τῶν ἱερῶν τελετῶν, ὑπὸ λαοῦ ὅς τις συνεκέντρονεν ὅλην του τὴν ζωὴν εἰς αὐτὸ τὸ ᾆσμα, θέλομεν μέχρι τινὸς κατανοήσει τί ἦτο ἡ μουσικὴ τῶν Ἑβραίων.

Ὡσαύτως, κάλλιον ἢ διὰ τῶν σοφωτέρων ἐρευνῶν (¹) τὴν μουσικὴν τῶν Ἑλλήνων ἐξηγεῖ ἡ ἀκριβὴς διάγνωσις τοῦ καλλιτεχνικοῦ πνεύματος καὶ τοῦ ἄλλου νοητικοῦ καὶ κοινωνικοῦ αὐτῶν βίου. Γινώσκομεν ἤδη πῶς παρήγαγον καὶ εἰς ἀνώτατον βαθμὸν τελειότητος ἔφερον τὴν καλλιτεχνίαν ἡ χώρα, ἡ φυλή, τὸ πολίτευμα, τὸ θρήσκευμα, τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἤδη ἀνεπτύξαμεν τοὺς χαρακτῆρας τῆς πλαστικῆς τελειότητος δι' ὧν διακρίνεται καὶ κάλλος ἀθάνατον περιβάλλεται τὸ μοναδικὸν τοῦτο προϊὸν τῆς μεγαλονοίας τῶν προπατόρων ἡμῶν. Ἡ ἁπλότης, ἡ πολλὰ σημαίνουσα δι' ὀλίγων, ἡ ἀφέλεια, ἡ πᾶν ἐπιτετηδευμένον καὶ βεβιασμένον ἀποβάλλουσα, τὸ μέτρον καὶ ἡ εὐρυθμία, δι' ὧν οὐδὲν οὔτε πλέον οὔτε ἔλασσον τοῦ δέοντος ἐκφράζεται καὶ ἀναπτύσσεται, καὶ πάντα καὶ πρὸς ἄλληλα καὶ πρὸς τὸ ὅλον ἁρμονικῶς ἀναλογοῦσιν, ἡ χάρις, γαληνιαίαν καὶ ἱλαράν τινα εὐμένειαν ἐκδηλοῦσα, καὶ ἐπὶ τέλους, ἡ διαύγεια τῆς μορφῆς, διαφανεστέραν καθιστῶσα τὴν ἀπ' αὐτῆς ἀχώριστον ὑπόστασιν, τοιοῦτοι παρ' Ἕλλησιν οἱ χαρακτῆρες τῆς καλλονῆς καὶ οἱ νόμοι τῆς τέχνης. Ἀλλὰ τὴν ἁπλότητα, τὴν ἀφέλειαν, τὴν εὐκρίνειαν καὶ τὴν ἑνότητα ἐθέσαμεν πρὸ μικροῦ καὶ ὡς κανόνας τῆς μουσικῆς ἐκφράσεως. Ἄρα ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην τέχνην, ἡ μουσικὴ, ὡς ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως καὶ τῶν ὅρων τῆς ἐνεργείας αὐτῆς, ἥρμοζεν εἰς τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα, καὶ ἦτο ὡς ἡ εὐωδία τοῦ ἄνθους τοῦ καλοῦ, ὅπερ διὰ τῆς ἐξαισίας αὐτοῦ μορφῆς θέλγει καὶ εὐφραίνει εἰσέτι τὴν ἀνθρωπότητα. Ἐκ τούτου ἐξηγεῖται καὶ ἡ μεγίστη σπουδαιότης ἥτις ἀνεγνωρίζετο εἰς τὴν τέχνην ταύτην καὶ ὡς μέσον ἐκπαιδεύσεως καὶ ὡς κοινωνικὸν καὶ πολιτικὸν θεσμὸν θεωρουμένην, τὰ θαύματα ὅσα τῇ ἀπεδίδοντο, ἡ ὑπὸ τῶν Θεῶν εὕρεσίς τινων ὀργάνων, ἡ καθολικὴ αὐτῆς χρῆσις, οἱ ἀγῶνες καὶ αἱ τιμαὶ δι' ὧν οἱ θεσπέσιοι ἀοιδοὶ ἐβραβεύοντο, ἡ φιλοσοφικὴ καὶ θρησκευτικὴ αὐτῆς σημασία, καὶ ὁ ζῆλος μεθ' οὗ οἱ μέγιστοι ἐνίοτε τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν μελέτην καὶ ἄσκησιν αὐτῆς ἀφιεροῦντο. Κατ' ἀρχὰς ἡ μουσικὴ ἐταυτίζετο τῇ ποιήσει, καὶ ὁ ῥυθμὸς ἠκολούθει τὸ μέτρον, δύσκολον δὲ νὰ ὁρίσωμεν

(¹) Τέσσαρα κομμάτια ἀρχαίας ἑλληνικῆς μουσικῆς διεσώθησαν καὶ ἐδημοσιεύθησαν, τὰ μὲν τρία ὑπὸ τοῦ Οὐίγκεντίου Γαλιλαίου, πατρὸς τοῦ μεγάλου, τῷ 1581, καὶ ὑπὸ Βυρέττου τῷ 1750, ἔκ τινων χειρογράφων τῶν ἐν Ῥώμῃ καὶ Παρισίοις βιβλιοθηκῶν, τὸ δὲ ἕτερον ὑπὸ Κιρχέρου ἀνακαλύψαντος αὐτὸ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ ἐν Σικελίᾳ μοναστηρίου τοῦ Σωτῆρος, ἀλλὰ κατὰ τὴν γνώμην τῶν εἰδημόνων ἀμυδρὰν μόνον ἰδέαν παρέχουσι τῆς ἑλληνικῆς μουσικῆς.

σήμερον ἀκριβῶς ποῖα τῶν τεχνολογικῶν μερῶν τῆς μουσικῆς συνθέσεως ἐγνωρίζοντο καὶ ἦσαν ἐν χρήσει. Τὰ ὄργανα ἠκολούθουν τὴν φωνὴν, ἀλλὰ δύσκολον ν' ἀποφασίσωμεν μέχρι τίνος ἔρθασεν ἡ συνοργανικὴ μελοποιΐα, τὸ σήμερον λεγόμενον contrappunto. Ἡ ἁρμονία, καθ' ἣν ἔχει σήμερον σημασίαν, ἦτο ἄρα ἁπλῆ μελωδία συνᾴδουσα διὰ πλειόνων φωνῶν πρὸς τὴν ποίησιν, ἢ ἐπεδέχετο σοφωτέρους συνδυασμούς; καὶ τοῦτο ἄδηλον. Ἀλλὰ ἐγίνωσκον ἀναντιρρήτως οἱ Ἕλληνες ὅλην τὴν κλίμακα καὶ τὴν διὰ πλειόνων τόνων ἁρμονίαν. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ὀλίγαι χορδαὶ ἤρκουν εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς ἐκφράσεως, εἶτα δὲ ἄλλαι προσετέθησαν, καὶ πᾶσα προσθήκη ἀγγέλλεται ὡς σπουδαία μεταβολὴ, καὶ γνωστὸν εἶναι ὅτι διὰ τοιαύτην τινὰ νεωτέρισιν ὁ Τέρπανδρος καὶ ὁ Τιμόθεος ἐν Σπάρτῃ ἐτιμωρήθησαν. Ἐγίνωσκον τὸ διατονικὸν, τὸ χρωματικὸν καὶ τὸ ἐναρμόνιον γένος, ποικίλους εἶχον τρόπους καὶ νόμους καὶ ῥυθμοὺς, κατὰ τὴν ποικιλίαν τῶν φυλῶν, τῶν πολιτειῶν καὶ τῶν εἰδῶν τῆς ποιήσεως, τὸν Δώριον, μεγαλοπρεπῆ, σοβαρὸν καὶ ἐμβριθῆ, εἰς ἐμβατήρια καὶ πολεμικὰ ᾄσματα ἁρμόζοντα, καὶ μόνον κατὰ τῶν Πλάτωνα καὶ Ἀριστοτέλην κατάλληλον εἰς ῥύθμισιν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, τὸν Φρύγιον, χρήσιμον εἰς θρησκευτικὰς τελετὰς, τὸν Λύδιον λυπηρὸν, πένθιμον, ἐλεγιακὸν, τὸν Αἰόλιον, παθητικὸν, τὸν Ἰόνιον, εὔθυμον καὶ χαρμόσυνον, καὶ μυρία μίγματα τούτων καὶ παραλλαγὰς καὶ ἀποχρώσεις. Καὶ ἦτο μὲν κατ' ἀρχὰς καὶ ἡ τέχνη αὕτη μᾶλλον ἁπλῆ καὶ ἐκφραστικὴ, παρηκολούθησε δὲ τῶν ἄλλων τὴν παρακμὴν, καὶ κατήντησεν ἐπιτετηδευμένη, πολύπλοκος καὶ πρὸς τέρψιν μᾶλλον τῆς ἀκοῆς ἢ εἰλικρινῆ ἔκφρασιν τοῦ αἰσθήματος (¹).

Ἐν Ῥώμῃ συμμετέσχε τῆς τύχης τῶν ἄλλων τεχνῶν, καὶ ἔγινε στοιχεῖον δευτερεῦον καὶ ἐπουσιῶδες, διότι, ἐν ᾧ πάντα ἐν Ἑλλάδι ἀναπτύσσονται ὑπὸ τὸν τύπον τοῦ καλοῦ, πάντα ἐν Ῥώμῃ περιβάλλονται τὴν αὐστηρότητα τοῦ θετικοῦ πνεύματος τῶν κατακτητῶν καὶ νομοθετῶν τοῦ κόσμου, καὶ ὅπου ἠχεῖ μόνον ἡ φωνὴ τοῦ συμφέροντος, ἡ κλαγγὴ τῶν ὅπλων, ὁ πάταγος τῆς ἀγορᾶς καὶ αἱ ἔριδες τῶν δικολόγων, ὑποκρύπτεται καὶ πνίγεται ἡ μελωδία τῆς τέχνης (²). Βεβαίως ἦτο ἐν χρήσει ἡ μουσικὴ καὶ ἐν πολέμῳ καὶ ἐν εἰρήνῃ καὶ ἐν κηδείαις καὶ ἐν συμποσίοις καὶ ἐν θρησκευτικαῖς τελεταῖς, ἀλλ' οὔτε φιλοσοφικὰς περὶ αὐτῆς θεωρίας ἀπαντῶμεν, ὡς τὰς τοῦ Πυθαγόρου, τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Ἀριστοτέλους, τοῦ Ἀριστοξένους, οὔτε ἱστορικαὶ μεταβολαὶ αὐτῆς ἀναφέρονται καὶ φάσεις καὶ περιπέτειαι, ὡς ἐν Ἑλλάδι, οὔτε σοβαρὰ καὶ κοινωνικὴ ἀποστολὴ ἀπεδίδετο εἰς αὐτὴν, διότι οὔτε μὲ τὴν ἄλλην καλλιτεχνίαν συνηρμολογεῖτο, οὔτε ἡ καλλιτεχνία μετὰ τοῦ κοινωνικοῦ καὶ πολιτικοῦ κόσμου ἐταυτίζετο, ἔγινε δὲ ἐπὶ τέλους ἀντικείμενον πολυτελείας καὶ μέσον ἐπιδείξεως, ἕως οὗ κατήντησεν ἰδιοτροπία τοῦ αἰσχίστου τῶν τυράννων.

Εἰς τὴν μουσικὴν μᾶλλον ἢ εἰς πᾶσαν ἄλλην ἔπρεπε νὰ ἐπενεργήσῃ, καὶ ταύτην ἐκ βάθους ν' ἀνανεώσῃ ἡ ἐμφάνισις τοῦ Χριστιανισμοῦ, τῆς θρησκείας τοῦ καθαρωτέρου αἰσθήματος καὶ τῆς θείας ἀγάπης, ἥτις καὶ μᾶλλον ὑποκειμενικὴ εἶναι τῶν ἀρχαίων θρησκευμάτων, καὶ ἄυλον καὶ πνευματικὴν λατρείαν ἐπιβάλλει, καθ' ἣν ἡ καρδία πρὸ πάντων συγκινεῖται καὶ συντρίβεται, καὶ ὡς ὁλοκαύτωμα ἀφιεροῦται εἰς τὸν βωμὸν τῆς θεότητος. Διὰ τοὺς αὐτοὺς τούτους λόγους ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ μᾶλλον ἢ ἀλλαχοῦ ἔμελλε ν' ἀναπτυχθῇ καὶ τελειοποιηθῇ ἡ νέα μουσικὴ, καὶ πρὸ πάντων κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τῆς γενικῆς συγχύσεως καὶ ὀργασμοῦ τῶν στοιχείων ἐξ ὧν προέκυψεν ὁ νέος κόσμος, καθ' ἣν πᾶσα πνευματικὴ ζωὴ κατέφευγεν εἰς τὴν εἰρήνην τῶν μοναστηρίων καὶ ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Ἐκκλησίας. Καθὼς δὲ καὶ πρὸ τῆς Ἀναγεννήσεως πάντα τὰ ἄλλα καλλιτεχνικὰ στοιχεῖα τοῦ μεσαιῶνος ἐκ τῆς ἀνατολῆς μετεφέρθησαν, εἰ καὶ ἐν τῇ δύσει ἔπειτα ἔλαβον νέαν μόρφωσιν καὶ τελειότητα, ὡς εἴπομεν πραγματευόμενοι περὶ ζωγραφίας, παρομοίως καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ τῆς δύσεως ἐκ τῶν ἀνατολικῶν ᾀσμάτων ἔλαβε τὸ ἐνδόσιμον, καὶ ἐν Ἰταλίᾳ, δευτέρᾳ πατρίδι τοῦ καλοῦ, καὶ τὴν μουσικωτέραν τῶν νέων διαλέκτων κεκτημένῃ, ἔμελλε νὰ λάβῃ νέαν ζωήν. Καὶ ὑπὸ μὲν τοῦ Ἁγίου Ἀμβροσίου καὶ Γρηγορίου Πάπα τὸ πρῶτον ἐρρυθμίσθη, ὑπὸ δὲ τοῦ μεγαλάνοος Παλαιστρίνα ἀκολούθως ἐτελειοποιήθη, ὅς τις καὶ καθαρὰν καὶ ἁπλῆν καὶ συγκινητικὴν κατέστησε, καὶ εἰς τὸ ὕψος τῶν χριστιανικῶν τελετῶν ἀνεβίβασεν αὐτήν. Ἀπὸ τοῦ μεγάλου τούτου διδασκάλου, τῷ 1529 γεννηθέντος, ἄρχεται καὶ ἀκολουθεῖ προβαίνουσα μετὰ βεβαιότητος ἡ τῆς νέας μουσικῆς ἱστορία. Διὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ διακρίνονται καὶ τὴν σήμερον τὰ μεγαλοπρεπῆ καὶ ἐνταῦτῳ ἁπλούστατα ᾄσματα τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας, καὶ τοσαύτη ὑπῆρξεν ἡ πληθὺς τῶν ἔργων αὐτοῦ καὶ ἡ ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς τέχνης ἐπιῤῥοή, ὥστε ἀνεξάλειπτον ἔμεινεν ἐν αὐτῇ

(¹) Ὁρ. Πλουτάρχου περὶ μουσικῆς.

(²) Οἱ Ῥωμαῖοι ἔλαβον τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς καλλιτεχνίας παρὰ τῶν Ἐτρούρων, ὧν καὶ ἡ γλῶσσα καὶ τὰ ἤθη καὶ τὰ ἔθιμα καὶ οἱ νόμοι καὶ ἡ θρησκεία εἰσήχθησαν κατὰ μέγα μέρος εἰς τὸν ῥωμαϊκὸν πολιτισμὸν καὶ ἀποτελοῦσιν οὐσιῶδες αὐτοῦ στοιχεῖον. Τὸ διδόμενον τοῦτο εἶναι ἱστορικῶς ἀποδεδειγμένον, καὶ ἐπειδὴ γνωσταὶ εἶναι ἀφ' ἑτέρου αἱ μεταξὺ Ἐτρουρίας καὶ Ἑλλάδος σχέσεις, εὔκολον νὰ συμπεράνωμεν ὅτι καὶ ἡ ἑλληνικὴ μουσικὴ πολὺ πρωΐμως εἰσέδυσεν εἰς τὴν ῥωμαϊκὴν κοινωνίαν.

τὸ ἴχνος τῆς μεγαλονοίας του, καὶ οἱ μεταγενέστεροι ἐπεκύρωσαν τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ *πρίγκηπος τῆς μουσικῆς* ἣν ἀπέδωκεν εἰς αὐτὸν ὁ θαυμασμὸς τῶν συγχρόνων. Τὴν θρησκευτικὴν μελοποιΐαν λίαν ἐπιτυχῶς καὶ ἕτεροι ἐκαλλιέργησαν, καὶ Ἰταλοὶ καὶ Γάλλοι καὶ Ἄγγλοι καὶ Γερμανοὶ, ἀλλὰ διὰ τὴν ἁπλότητα τῆς συνθέσεως, τὴν ἀλήθειαν τῆς ἐκφράσεως καὶ τὸ βάθος τοῦ αἰσθήματος οὐδεὶς ἴσως ὑπερέβη τὸν περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ιή. αἰῶνος ἀκμάσαντα Περγολέζε, Ῥαφαὴλ τῆς Μουσικῆς ἐπονομασθέντα, καὶ θαυμασίως τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ μελοποιήσαντα ἐν τῷ περιφήμῳ ἐκείνῳ Stabat, ὅπερ καὶ οἱ νῦν καλολόγοι ἰδίως μελετῶσι καὶ θαυμάζουσι (¹). Μεταξὺ δὲ τοῦ ιέ. καὶ ιϛ'. αἰῶνος ἤρχισε διὰ τοῦ Μοντεβέρδε καὶ τῆς δραματικῆς μουσικῆς ἡ νέα μόρφωσις, καὶ κατὰ τὸν ιζ'. ιή. καὶ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων προήχθη ἡ προοδευτικὴ αὐτῆς ἀνάπτυξις καὶ τελειοποίησις. Συνῃσθάνθη δηλαδὴ καὶ ἡ τέχνη αὕτη τὴν σωτήριον πνοὴν δι' ἧς καὶ τὴν ποίησιν καὶ τὰς ἄλλας τέχνας ἐζωογόνησεν ἡ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἀναγέννησις. Ὄργανα νέα ἐφευρίσκονται, ἄλλα τελειοποιοῦνται, ἡ συμφωνητικὴ καὶ ἡ συνοργανικὴ μελοποιΐα νέον πλοῦτον περιβάλλονται, τὰ λυρικὰ εἴδη τῆς μουσικῆς ποικίλας ἐκφέρουσιν ἀοιδὰς, ὁ ἔμμετρος ῥυθμὸς ἀπὸ τοῦ πεζοῦ διαστέλλεται, καὶ ὡς ἓν ὅλον ὀργανικὸν τὸ νέον μελόδραμα ἐπὶ τέλους προκύπτει, ἐν ᾧ ἡ μουσικὴ δραματουργία ἁμιλλᾶται πρὸς τὴν ποίησιν, καὶ δι' οὗ εὐρύτατος ἀνοίγεται ὁρίζων εἰς τὰς ἐμπνεύσης τῆς μεγαλονοίας. Παρὰ δὲ τοὺς ἤδη μνημονευθέντας, ἄλλοι κατ' οὐδὲν ὑποδεέστεροι, καὶ κατά τινα ἀνώτεροι αὐτῶν, σοφοὶ περὶ τὴν θεωρίαν καὶ τὴν σύνθεσιν ἀνεφάνησαν διδάσκαλοι καὶ ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν Γερμανίᾳ, πάντα τὰ εἴδη τῆς τέχνης πραγματευθέντες, καὶ τὸ ἐθνικὸν πνεῦμα διὰ τῆς σφραγίδος τῆς ἰδίας ἑκάστου διανοίας διατυπώσαντες. Τίς δὲν ἤκουσε τοὐλάχιστον πόσον ὁ Παεζιέλλος ἐπλούτισε τὴν μουσικὴν διὰ νέων καὶ ἀγνώστων τοῖς πρὸ αὐτοῦ τελειοτήτων, καὶ ὅτι ὁ Κιμαρόζας εἶναι αὐτὸς ὁ τύπος τῆς ἀφελείας καὶ τῆς ζωηρότητος, ἡδύνων καὶ κατακηλῶν εἰσέτι τὰ φιλόμουσα πνεύματα καὶ τὰς εὐαισθήτους καρδίας; Τίς δὲν ἤκουσε μνημονευόμενα τὰ ὀνόματα τῶν ἐν Γαλλίᾳ τριῶν μεγάλων διδασκάλων Μονσιγνὺ, Γλοὺκ καὶ Γρετρὺ, οἵ τινες συνήνωσαν ἐνίοτε τὴν περὶ τὴν τέχνην σοφίαν τῶν Γερμανῶν μὲ τὴν γλυκύτητα τῆς Ἰταλικῆς μελωδίας, καὶ ἀρχηγέται ἐγένοντο ἐθνικῆς σχολῆς σεμνυνομένης εἰς τὰ ἔργα τοῦ Βοϊελδιοὺ, τοῦ Ἑρόλδου, τοῦ Ὠθὲρ, τοῦ Ἀλεβὺ καὶ τοῦ ὑπὲρ πάντας σοφοῦ καὶ ἐμβριθοῦς, καὶ μεταιχμίου μεταξὺ Γερμανίας καὶ Γαλλίας Μεϋερβήρου;

Καὶ ἡ Γερμανία, ὅπου ὁ ἔρως καὶ ἡ μελέτη τῆς τέχνης ταύτης μᾶλλον ἢ ἀλλαχοῦ διεδόθη, δὲν ἔφερεν εἰς ἀπίστευτον σχεδὸν τελειότητα τὴν ὀργανικὴν μουσικὴν, καὶ μεταξὺ πολλῶν καὶ σοφωτάτων διδασκάλων, δὲν ἔχει ὡς ἀπαράμιλλον δόξαν τὰ ὀνόματα τοῦ Χάνδελ, τοῦ Χάϋδν, τοῦ Βηθόβεν καὶ τοῦ μέχρι τοῦδε ἀνυπερβλήτου Μοζάρτ; Κατακρίνουσί τινες τὸ σκοτεινὸν καὶ περίπλοκον τῆς γερμανικῆς τέχνης καὶ ἐπιστήμης, ἀλλ' ὅτε ἡ τέχνη ἢ ἡ ἐπιστήμη ἀνυψώθησαν ἐν τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ τῆς πολυμαθείας, τῆς σκέψεως καὶ τῆς ἠθικῆς ἀρετῆς εἰς τὸν ὕπατον βαθμὸν τῆς τελειότητος, δὲν περιεβλήθησαν καὶ ἐκεῖ τὴν ἁπλότητα καὶ σαφήνειαν τῶν μεγάλων ἔργων τῆς φύσεως καὶ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ τὸ καθαρὸν ὕψος τοῦ Μοζάρτ δὲν ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν μεγαλοπρέπειαν τοῦ Λεϊβνιτίου καὶ τὴν πλαστικὴν τοῦ Γοίθου τελειότητα; Τοῦτο δηλοῖ, ὅτι εἰς τὰς ἀνωτάτας χώρας τὰς αἰωνίως καταυγαζομένας ὑπὸ τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ τριλαμποῦς τούτου διαδήματος τῆς θεότητος, τὰ δαιμόνια πνεύματα, οἱαδήποτε ἦναι ἡ ἐπίγειος αὐτῶν πατρὶς, συναπαντῶνται, καὶ ἀλλήλων κοινωνοῦσι, καὶ ἐκ τῆς κοινῆς πηγῆς τῆς θεωρίας αὐτῶν ἢ τῆς ἐμπνεύσεως τὴν αὐτὴν ἀρύονται ἐντέλειαν, καὶ δι' αὐτῆς ἔργα ποιοῦσιν ἀθάνατα.

Τὰ σκῆπτρα τῆς καλλιτεχνίας οὐδέποτε ἀπώλεσεν ἡ κλασικὴ γῆ τῆς Ἰταλίας. Καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας, καὶ ὅτε κατὰ τὰ ἄλλα ἔργα τῆς διανοίας ἀμυδρὰν μόνον λάμψιν ἐπέχεε πέριξ αὐτῆς, ἡ πατρὶς τοῦ Δάντη, τοῦ Βίκου, τοῦ Γαλιλαίου οὐδέποτε ἔπαυσεν ἑκυτὴν μὲν παρηγοροῦσα, τοὺς δὲ ἄλλους λαοὺς ἐκπλήττουσα καὶ μαγεύουσα διὰ τῆς φωνῆς τῶν ἀοιδῶν της. Ὡς μελῳδικὸς χείμαῤῥος ἀνέβλυσε καὶ διεδόθη εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην ἡ διὰ τὸν πλοῦτον καὶ ῥώμην τῆς ἁρμονίας, διὰ τὸ εὐχερὲς καὶ μεγαλοπρεπὲς ἐνταῦτῳ τοῦ ὕρους μοναδικὴ τοῦ Ῥοσσίνη μουσουργία, παντοῖα πάθη, παντοίους χαρακτῆρας ζωοποιήσασα, καὶ τοῦ κωμικοῦ καὶ τοῦ τραγικοῦ εἴδους παραγαγοῦσα ἀμίμητα μελοδράματα. Καὶ γονιμότητα, καὶ ἀφέλειαν, καὶ χάριν ἐμφαίνουσι τὰ μελοποιήματα τοῦ Δονιζέττη, οὐδεὶς ὑπερέβη τὸν Βελλίνην κατὰ τὸ παθητικὸν καὶ ἁπλοῦν καὶ ἀληθὲς τῆς ἐκφράσεως, καὶ τίς οἶδε μέχρι τίνος ἤθελε προαχθῇ ἡ τελειότης τῶν ἔργων τῶν δύο τούτων καλλιτεχνῶν, ἐὰν ἡ νόσος καὶ ὁ θάνατος δὲν ἐρθόνουν τὴν δόξαν αὐτῶν. Ἄπορον δὲ καθ' ἡμᾶς, ἐὰν τὴν στέρησιν αὐτῶν ἀναπληροῖ ὁ παντοχοῦ νῦν εὐφημούμενος Βέρδης, καί τοι νέους τύπους ἐφευρὼν καὶ ἐκφραστικὴν δύναμιν κεκτημένος οὐ τὴν τυχοῦσαν καὶ μέγιστον ἀπολαμβάνων

(¹) Ὁρ. Λευεκίου La Science du beau τόμ. 6' σελ. 166.

θεατρικὸν ἀποτέλεσμα. Καὶ δύναται μὲν ἡ μουσικὴ αὐτοῦ νὰ ἐκφράζῃ τὴν τωρινὴν κατάστασιν τῆς κοινῆς ἠθικότητος (διότι ὑπὲρ τὰς ἄλλας ἡ τέχνη αὕτη συμπαρακολουθεῖ καὶ ἑρμηνεύει τὸ ἠθικὸν πνεῦμα ἑκάστου αἰῶνος) καὶ νὰ ἡδύνῃ τὴν ἀκοὴν ταράττουσα ἐνταύτῳ σροδρῶς τὴν καρδίαν· ἀλλ' ὑπάρχουσιν ἐν τῷ μουσικῷ καλῷ, ὡς ἐν οἴῳ δήποτε ἄλλῳ, οἱ αἰώνιοι νόμοι τῆς ἀληθείας, οὓς συναισθάνεται καὶ εὐσυνειδήτως ἐκπληροῖ ὁ τῳόντι ἔνθεος καλλιτέχνης, καὶ διὰ πολλῆς μελέτης ἀνακαλύπτει καὶ ἐν τῇ φύσει καὶ ἐν τῇ τέχνῃ ὁ κριτικὸς καὶ ὁ φιλόσοφος, νόμοι ἀνεξάρτητοι τῆς ἰδιοτροπίας καὶ ἀνώτεροι τοῦ συρροῦ, εἰς οὓς ὀφείλει νὰ ὑποβληθῇ καὶ ἡ πλέον ἀπότολμος φαντασία, οὓς δὲν ἐπινοεῖ αὐθαιρέτως οὐδὲ ἄνευ λόγου ἐπιβάλλει ἡ θεωρία, ἀλλ' αὐτὴ ἡ φύσις θέτει καὶ καταδεικνύει, καὶ οἵτινες ἀτιμωρήτως δὲν ἀθετοῦνται. Ἀμφιβάλλομεν δὲ, ἐὰν πρὸς τοὺς νόμους τούτους συμμορφοῦται πάντοτε ἡ νέα τοῦ Βέρδη μελοποιΐα. Καὶ καθὼς ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τούτων παρεκτρέπεται οὐχὶ σπανίως ἡ ποίησις, καὶ ὡς ἐκβεβαχευμένη μαινὰς περιπλανᾶται, οὐδὲν οὔτε θεῖον οὔτε ἀνθρώπινον σεβομένη, καὶ διὰ τῆς διαφθορᾶς καὶ τῆς ἀκολασίας αὐτὸ τὸ δῶρον τῆς μεγαλονοίας βεβηλοῦσα, παρομοίως φοβούμεθα μήπως καὶ ἡ ἀδελφὴ αὐτῆς ἀπολέσῃ τὸ σεμνὸν, τὸ ἁγνὸν καὶ παρθενικὸν τῆς πρώτης αὐτῆς ἡλικίας, καὶ δηλητηριάσῃ ἐπὶ τέλους αὐτὴν τὴν πηγὴν τῆς ἠθικῆς ζωῆς, ἥτις πρὸ πάντων ἐκ τῆς καθαρότητος καὶ ἁγνότητος τοῦ αἰσθήματος ἀποῤῥέει. Τόσῳ στενῶς συνδέονται ἡ ἀλήθεια τῆς ἐπιστήμης, τὸ καλὸν τῆς τέχνης καὶ τὸ ἀγαθὸν τῆς πράξεως, ὥστε καὶ τὰ λαμπρότερα τῆς τέχνης ἐπινοήματα ἀποβαίνουσι κενὰ καὶ φροῦδα καὶ ἀηδῆ καὶ ἐπιζήμια, ὅτε δὲν ζωογονοῦνται ὑπὸ τοῦ ἔρωτος τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς λατρείας τῆς ἀληθείας.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 10 Μαΐου 1866.

Π. ΒΡΑΙΛΑΣ ΑΡΜΕΝΗΣ.

ΠΡΟΣΚΥΝΗΣΙΣ ΕΙΣ ΜΕΚΑΝ.

(Συνέχ. καὶ τέλος. Ἴδε φυλλάδ. 388 καὶ 389).

Ε'.

Ὀλεθρία εἶναι ἡ δίαιτα τῶν *γατζίδων* ἐνόσῳ διατρίβουσιν ἐν Μέκᾳ· συσσώρευσις ἀνθρώπων καὶ κτηνῶν, κακὴ καὶ ἀνεπαρκὴς τροφὴ, κατάχρησις τοῦ καφὲ, τοῦ ταμβάκου καὶ τῶν πνευματωδῶν ποτῶν, ἔλλειψις ὕπνου, ἀδιάκοποι ἐκδρομαὶ, καὶ ὄργια δι' ὅλης τῆς νυκτὸς, πάντα ταῦτα συντελοῦσιν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν νοσημάτων, τῶν ὁποίων γίνονται θύματα πάμπολλοι προσκυνηταί. Οἱ εὐσεβεῖς οὗτοι μουσουλμάνοι κατατρίβουσι πολλὰς ὥρας τῆς ἡμέρας ἐντὸς τοῦ μεγάλου τεμένους, προσκυνοῦντες ἀλληλοδιαδόχως τὴν Κααβὰν καὶ τοὺς περὶ αὐτὴν ἱεροὺς τόπους, ἐκ τῶν ὁποίων φαίνονται προτιμῶντες τὴν κρήνην Σαμσαμᾶ· διότι οὐ μόνον ἔχουσιν ἀνάγκην νὰ δροσίζωσι συνεχῶς κατὰ τὸ περιφλεγὲς ἐκεῖνο κλίμα τὴν γλῶσσαν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ὡς ἁγίασμα θεωροῦσι τὸ ὕδωρ, καθαρτικὸν ψυχῶν καὶ σωμάτων, θεραπεῦον πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν καὶ προασφαλίζον τὴν ἐπουράνιον μακαριότητα. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῇ Μέκᾳ οὐδὲν δίδεται ἄνευ ἀμοιβῆς, ἡ Σαμσαμᾶ χορηγεῖ ἐν τοσούτῳ τὴν ἐπίγειον μακαριότητα πρὸς τοὺς διανέμοντας τὸ ὕδωρ, οἵτινες, ὡς ἄλλοι διάδοχοι τοῦ προφήτου, κληρονομοῦσιν ἀπὸ τῶν πατέρων αὐτῶν τὸ δικαίωμα τοῦτο. Ὁ Burkhardt λέγει ὅτι, κατὰ τὴν ἀραβικὴν παράδοσιν, τὸ ὕδωρ τοῦτο ἀνέβλυσεν ὅτε ἡ ὡραία Ἄγαρ, καταλειφθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἀβραὰμ καὶ καταδιωκομένη ὑπὸ τῆς ζηλοτυπίας τῆς Σάῤῥας, παρ' ὀλίγον ἀπέθνησκε μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς ὑπὸ τῆς δίψης κατὰ τὴν θέσιν ἐκείνην.

Πλησίον τῆς Κααβᾶς, ἐντὸς τοῦ ναοῦ, οἱ *γατζίδες* προσκυνοῦσι τὸν τάφον τοῦ Ἰσμαὴλ, τὸν τύπον ὃν ἀφῆκεν ὁ ποῦς τοῦ Ἀβραὰμ (Μοκὰμ-σίδι-Ἰβραχὶμ) ἐνῷ ᾠκοδομεῖτο ὁ οἶκος τοῦ Θεοῦ (Βέϊτ-Ἀλλὰχ), τὴν θέσιν ὅπου ὁ πατριάρχης ἡτοίμαζε μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ λάσπην ἵνα κτίσῃ τὴν ἁγίαν Κααβᾶν, τὸν νεροχύτην καὶ τὴν κλίμακα τοῦ οἴκου τοῦ Θεοῦ, τὸν θρόνον τοῦ Μωάμεθ (Μεμβὰρ), τὴν βιβλιοθήκην (Σεζάνα), εἰς ἣν οὐδεὶς *γατζῆς* εἰσέδυσέ ποτε, καὶ ἄλλα.

Ἡ μεγίστη ὅμως τῶν θρησκευτικῶν τελετῶν, καὶ ἡ τελευταία πασῶν τῶν ἄλλων, εἰς ἣν συῤῥέουσι πάντες οἱ *γατζίδες*, παρευρίσκεται δὲ καὶ αὐτὸς ὁ μέγας σερίφης τῆς Μέκας, εἶναι ἡ ἀνάβασις εἰς τὸ ὄρος *Ἀράφα*, εἰς ὃ συνέρχονται ἐν τῷ διαστήματι τῶν δύο ἢ τριῶν ἡμερῶν, τῶν πρὸ τῆς 9 τοῦ μηνὸς *Δοὺ-ἐλ-Χότζα* ἡμέρας τοῦ βαϊραμίου. Αἱ μεγάλαι καραβάναι τῆς Δαμασκοῦ καὶ τοῦ Καΐρου, αἱ συνοδεύουσαι τὰς δύο ἱερὰς καμήλους τὰς φερούσας τὴν σημαίαν τοῦ προφήτου καὶ τὸ κάλυμμα τῆς ἁγίας Κααβᾶς (Κέσνα), ἀναχωροῦσι πάντοτε τὸ ἑσπέρας τῆς 7, καὶ ὁδοιποροῦσι τὴν νύκτα. Τὸ πρωΐ τῆς ἐπιούσης εὑρίσκονται εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ *Ἀράφα*, τὸ ὁποῖον ὀνομάζεται καὶ *Τζεβὲλ-ἐρ-Ῥαμᾶ*, ἤτοι ὄρος ἐλέους, διότι ἐκεῖ ἐνεφανίσθη ὁ Θεὸς πρὸς τὸν προφήτην. Τοῦ ὄρους τούτου τὸ ὕψος εἶναι 250 ποδῶν, καὶ, κατὰ τοὺς μουσουλμάνους, ἐπ' αὐτοῦ ἀνεῦρεν ὁ Ἀδὰμ τὴν Εὔαν μετὰ 120 ἐτῶν χωρισμὸν, ἂν καὶ οἱ δύο γιγαντιαῖοι προπάτορες τοῦ ἡμετέρου γένους εἶχον ἕκαστος 500 ποδῶν ὕψος· διὸ καὶ ὠνόμασαν αὐτὸ *Ἀράφαν* ἤτοι ἀνεύρεσιν. Σέβονται δὲ αὐτὸ πλέον καὶ τῆς Μέκας, καὶ τῆς Κααβᾶς, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ Θεοῦ.

Ἡ πρὸ τοῦ ὄρους πεδιὰς εἶναι καὶ ἔρημος καὶ πετρώδης· οὐδὲ χλόην βλέπεις ἐν αὐτῇ. Εὑρίσκεται δὲ ἐκεῖ ἀριθμός τις ἐγκαταλελειμμένων οἰκιῶν, αἵτινες κατοικοῦνται μόνον ἐν καιρῷ τοῦ *γατζιλικίου*, ὅτε ἱδρύονται καὶ πλῆθος σκηνῶν. Κατὰ τὸν Κ. Μάλτζαν, τὰ συῤῥεύσαντα πλήθη τὸ 1860 ἔτος, ὅτε καὶ αὐτὸς ἦτο ἐκεῖ, συνεποσοῦντο εἰς 30,000.

Ἡ πρόσκαιρος αὐτὴ πόλις περιλαμβάνει καὶ ἀγορὰς, καὶ καφενεῖα, καὶ καπηλεῖα, καὶ πρὸ πάντων πλῆθος κουρείων ὅπου ξυρίζονται πρὸ τοῦ βαϊραμίου αἱ κεφαλαὶ τῶν *γατζίδων*· ἀλλὰ καὶ ὀρχηστρίδων, καὶ θαυματοποιῶν, καὶ ἄλλων ἀγυρτῶν ἀξιόλογος συῤῥοή. Πάντες κινοῦνται καὶ κράζουσι καὶ τέρπονται καὶ δεινολογοῦνται. Τὸ ὄρος ὁμοιάζει πρὸς ἀνθρωπίνην μυρμηκιὰν ἐν ᾗ διαιτῶνται ἀναμὶξ ἄνθρωποί τε καὶ κτήνη.

Ἐνταῦθα διατρίβουσιν οἱ προσκυνηταὶ τὴν ἡμέραν καὶ τὴν νύκτα τῆς 8· τὴν δὲ αὐγὴν τῆς 9 τοῦ Ἐλ-Χότζα, τὸ κανόνιον τῆς τουρκικῆς φρουρᾶς ἀναγγέλλει τὴν ἀρχὴν τῆς ἑορτῆς. Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν προσεύχονται· ἔπειτα ἀναβαίνουσι διὰ λελατομημένων βαθμίδων. Ἀναβάντες δὲ πεντήκοντα περίπου ἀναβαθμοὺς, ἵστανται εἰς θέσιν « *Μότα σίδρα Ἀδὰμ* » καλουμένην, διότι ἐνταῦθα ἀνεῦρεν ὁ Ἀδὰμ τὴν πεφιλημένην αὐτοῦ σύζυγον. Ὑψηλότερον ὑπάρχει πλατεῖα κοσμουμένη διὰ τοῦ ἄμβωνος ὅθεν ἐδίδασκεν ὁ προφήτης τοὺς πιστοὺς, καὶ ὅθεν ὁ σερίφης τοὺς ἀναγινώσκει κατ' ἔτος τὴν ἡμέραν ἐκείνην μακρὰν ὁμιλίαν.

Μετὰ δὲ τὴν ὁμιλίαν τὰ πλήθη καταβαίνουσι τὸ ὄρος τοσοῦτον συμπιεζόμενα, ὥστε καὶ τραυματίζονται καὶ ἀποθνήσκουσί τινες κατ' ἔτος. Καὶ ἐρχόμενα εἰς τὴν περιώνυμον κοιλάδα τὴν καλουμένην *Βαδῆ Μεράαν*, διανυκτερεύουσιν ὑπαίθρια, καὶ ἑτοιμάζονται νὰ τελειώσωσι τὴν ἐπαύριον τὴν σειρὰν τῶν ἑορτῶν τὰς ὁποίας ἐπανηγύρισαν μεταξὺ ταλαιπωριῶν καὶ κραιπάλης· ἡ τελευταία αὕτη ἑορτὴ εἶναι ἡ τῶν θυσιῶν *Ἄϊτ ἐλ Κεβίρ*, τὸ *Κουρμπὰν Μπαϊράμ*, τελουμένη εἰς ἀνάμνησιν τῆς θυσίας τοῦ Ἀβραάμ.

Αἱ θυσίαι αὗται δὲν εἶναι ὅσον πολυάριθμοι νομίζομεν ἐν Εὐρώπῃ, διότι ἡ τιμὴ τῶν προβάτων καταντᾷ ὑπέρογκος. Τὸ πρόβατον φέρ' εἰπεῖν τὸ ὁποῖον ἄλλοτε πωλεῖται ἐννέα δραχμὰς, ἐν καιρῷ τοῦ βαϊραμίου τιμᾶται τετράκις πλέον. Ὁ Κ. Μάλτσαν, ἀναγκασθεὶς ἐκ τοῦ κόπου καὶ τῆς ἐξασθενήσεως νὰ παραλείψῃ τὴν ἐκπλήρωσιν θρησκευτικῶν τινων καθηκόντων, ἐξηγόρασε τὴν ἔλλειψιν τοῦ ζήλου αὐτοῦ διὰ τῆς θυσίας δύο προβάτων, 70 περίπου δραχμὰς ἀγορασθέντων. Κατ' αὐτὸν αἱ τριάκοντα χιλιάδες τῶν προσκυνητῶν ἔσφαξαν μόνον 3,000 πρόβατα. Ἰδοὺ δὲ πῶς ἐτελέσθησαν αἱ θυσίαι· « Αἱ 3,000 τῶν *γατζίδων*, οἵτινες εἶχον πρόβατα, ἵσταντο εἰς τὴν ξηρὰν καὶ πετρώδη πεδιάδα Μενάαν, ἔχων ἕκαστος πρὸ αὐτοῦ ἀνὰ ἓν πρόβατον· ὁ καδῆς τῆς Μέκας, εἶχε καὶ αὐτὸς πρόβατον ποικιλλόχρωμον. Μετὰ σύντομον δὲ προσευχὴν ἔδωκε πρῶτος τὸ σημεῖον τῆς θυσίας, διευθύνας τὴν κεφαλὴν τοῦ θύματος πρὸς τὴν Κααβὰν καὶ σφάξας αὐτό. Τὴν αὐτὴν στιγμὴν ἔπεσαν αἱ κεφαλαὶ καὶ τῶν τριῶν ἄλλων χιλιάδων. Τὸ θέαμα τοῦτο τοσούτῳ μὲ κατετάραξεν ὥστε ἐπανῆλθον ἀμέσως μετὰ τοῦ ὁδηγοῦ μου εἰς Μέκαν, παραγγείλας τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ νὰ πλύνωσι τὰ δύο πρόβατα τὰ ὁποῖα ἔσφαξαν ἀντ' ἐμοῦ, καὶ νὰ φέρωσιν αὐτὰ τὸ ἑσπέρας εἰς τὴν πόλιν. Τὰ πρόβατα ταῦτα κατεβρόχθισαν μέχρις ὀστέων οἱ περὶ ἐμέ. »

Ἐκ τοῦ αἵματος καὶ τῶν ἄλλων ἀκαθαρσιῶν γεννῶνται δύο περιστατικὰ πάντῃ ἀντίθετα· ἐὰν τὸ *Κουρμπὰν Μπαϊράμ* τύχῃ εἰς ὥραν χρόνου θερμὴν καὶ ξηράν, καὶ τὸ αἷμα καὶ αἱ ἀκαθαρσίαι κατακαίονται ὑπὸ τοῦ ἡλίου, καὶ οὕτω προλαμβάνεται πᾶσα ὀλεθρία συνέπεια· ἐὰν ὅμως τύχῃ εἰς καιρὸν ξηρὸν καὶ ὑγρὸν, σήπονται καὶ γεννῶσι τὰς ἐπιδημίας, αἵτινες θερίζουσι τοὺς ἐξησθενημένους ὑπὸ τῶν ταλαιπωριῶν καὶ τῆς κραιπάλης.

Μετὰ τὸ τέλος τῆς ἑορτῆς ὁ *γατζῆς* ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ λουσθῇ καὶ ν' ἀλλάξῃ ἔνδυμα. Τοιαύτη δὲ καὶ τοσαύτη ὑπῆρξεν ἡ χαρὰ τοῦ Κ. Μάλτσαν ἀποβαλόντος τὸ *γράμι*, ὥστε ἔγραψε· « Σήμερον ἔπαυσα τοῦ νὰ εἶμαι θηρίον γυμνὸν, ἀηδὲς, ἀκάθαρτον καὶ φθειριῶν· ἰδοὺ ἐκ νέου ἀνέλαβα ἀνθρωπίνην μορφήν. » Δυστυχῶς ὅμως, ἐνῷ ἐξήρχετο τοῦ λουτροῦ ἐγνωρίσθη ὅτι δὲν ἦτο μουσουλμάνος, καὶ ὡς ἐκ θαύματος κατώρθωσε νὰ μεταβῇ διὰ νυκτὸς εἰς Τζέδαν καὶ νὰ σωθῇ ἐπὶ πλοίου.

ς'.

Ἀλλὰ καὶ ἐξ ἄλλης αἰτίας προέρχονται, κατ' ἐμὲ, καὶ ἐπιδημίαι· ἐκ τοῦ τρόπου τῆς μετακομίσεως τῶν *γατζίδων*.

Ἕως πρό τινων ἐτῶν οἱ προσκυνηταὶ μετέβαινον εἰς τὴν Μέκαν διὰ ξηρᾶς, εἴτε μικρὰς συνοδίας, εἴτε ὀλιγαρίθμους καραβάνας συγκροτοῦντες. Οἱ ἐκ τῆς βορείου καὶ κεντρικῆς Ἀφρικῆς διήρχοντο διὰ τῆς ἐρήμου βαίνοντες παρὰ τὸν Νεῖλον πρὸς τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν, καὶ, ἐπιβιβαζόμενοι ἐν Κοσσεῖρ εἰς ἐλεεινά τινα πλοιάρια, μετεκομίζοντο εἰς τὴν ἀπέναντι ἀκτὴν ἐντὸς δύο ἢ πλειόνων ἡμερῶν, κατὰ τὸν ἄνεμον ἢ τὴν ἐπιτηδειότητα τῶν πλοιάρχων, οἵτινες πολλάκις οὔτε ἀνεγνώριζον τὴν ἀραβικὴν παραλίαν· ἀλλ' οἱ μουσουλμάνοι, καὶ μάλιστα οἱ *χα-*

τζίδες, ἀγνοοῦσι τὴν ἀξίαν τοῦ χρόνου· τῶν χρημάτων μόνον φείδονται.

Ἐπειδὴ ὅμως πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν ἐφοβοῦντο καὶ τὴν μικρὰν ταύτην θαλασσοπλοΐαν, παρηκολούθουν τὰς καραβάνας τοῦ Καΐρου καὶ οὕτως ἤρχοντο ὅλως διόλου διὰ ξηρᾶς εἰς τὴν Μεδίναν καὶ τὴν Μέκαν. Ὀλίγιστοι δὲ φθάνοντες εἰς Σουὲζ ἐναύλουν ἄθλιά τινα πλοιάρια εἰς ἃ ἐπισωρευόμενοι ἀπέπλεον, καὶ ἐφέροντο ὑπὸ τῶν ἀρκτικῶν ἀνέμων, οἵτινες ἐπιπολάζουσιν εἰς τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν. Παραπλέοντες δὲ μετὰ κόπου τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν, καὶ μετὰ δέκα, δεκαπέντε ἢ καὶ πλείονας ἡμέρας φθάνοντες εἰς Ὑάμβον, μετέβαινον διὰ ξηρᾶς εἰς Μεδίναν καὶ Μέκαν. Ἀλλὰ δὲν ἐπανήρχοντο καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον· διότι, ἐναντίων ὄντων διαρκῶς τῶν ἀνέμων, ἠναγκάζοντο νὰ προτιμήσωσι τὸν διὰ ξηρᾶς δρόμον. Ἕνεκα τούτου ὁ διασκορπισμὸς τῶν προσκυνητῶν μετὰ τὰς ἑορτὰς ἐγίνετο διὰ ξηρᾶς. Αἱ ἀπέραντοι ἔρημοι αἱ διαχωρίζουσαι τὴν ἁγίαν πόλιν ἀπὸ τῶν ἀρκτικῶν, τῶν ἀνατολικῶν καὶ τῶν δυτικῶν λαῶν, ἀπεδίωκον ἀπὸ τῶν συνοδιῶν πᾶν νοσηρὸν στοιχεῖον, ἐνῷ οἱ ἐξησθενημένοι καὶ οἱ ἀσθενεῖς, μὴ δυνάμενοι νὰ προχωρήσωσι μετὰ τῶν ἄλλων, ἢ ἔμενον ἢ ἀπέθνησκον. Ἰδοὺ πῶς οἱ *χατζίδες* καὶ αἱ μεγάλαι καραβάναι ἀπεδεκατίζοντο ἐν τῇ ἁγίᾳ πόλει ἢ καθ' ὁδὸν ὑπὸ τῆς δυσεντερίας, τοῦ τύφου, τῆς χολέρας ἢ τῆς πανώλης, χωρὶς νὰ μεταδώσωσι τὸ μόλυσμα, εἰμὴ σπανιώτατα, εἰς τοὺς λαοὺς πρὸς οὓς ἤρχοντο, διότι ἡ ἔρημος ἀπέκρυεν αὐτὸ κάλλιον πάσης ὑγιονομικῆς προφυλάξεως· ἡ ἀλήθεια αὕτη μαρτυρεῖται σήμερον ἀναντιρρήτως ἐκ τῆς μεταβολῆς τοῦ τρόπου τῆς ἐπανόδου τῶν *χατζίδων*, τὴν ὁποίαν καθιστῶσι ταχίστην οἱ σιδηροδρόμοι καὶ τὰ ἀτμόπλοια· ἡ ταχύτης αὐτὴ διασπείρει τὸν θάνατον εἰς τὴν Εὐρώπην.

Ἀλλ' ἐνταῦθα ἀκούω τινὰς ἀναφωνοῦντας· — Ἀποστρέφεσαι λοιπὸν τὴν πρόοδον; — Διόλου, ἀποκρίνομαι· ἀλλὰ πρόοδος καὶ ἐνθουμανία εἶναι δυνατὸν νὰ συμβαδίσωσιν; Ἰδοὺ πῶς γίνονται αἱ μετακομίσεις ἀπό τινων ἐτῶν· ἀτμόπλοια μεταφέρουσι τοὺς προσκυνητὰς ἐκ Μαρόκου, Ἀλγερίας, μικρᾶς Ἀσίας καὶ εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ὅθεν φθάνουσιν ἐντός τινων ὡρῶν διὰ τοῦ σιδηροδρόμου εἰς Σουέζ. Ἐκεῖ ἄλλα ἀτμόπλοια, ἀγγλικὰ καὶ αἰγυπτιακά, παραλαμβάνοντα μεταφέρουσιν αὐτοὺς ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν εἰς Τζέδαν· ἀλλὰ καὶ οἱ τῶν Ἰνδιῶν, τοῦ Ἀφγανιστὰν, τῆς Περσίας καὶ τῆς ἀραβικῆς χερσονήσου, ἀρνηθέντες τὴν ξηρὰν, μεταφέρονται δι' ἀγγλικῶν ἀτμοπλοίων εἰς Τζέδαν. Ὁποία δὲ ἡ ὑγιεινὴ αὐτῶν κατάστασις κατὰ τὸν πλοῦν;

Οὐδεὶς γινώσκει. Μετὰ τὴν τελευταίαν χολέραν ὑπάρχουσιν οἱ ἀξιοῦντες ὅτι ἐξ Ἰνδιῶν ἦλθεν ἡ νόσος, ἂν καὶ οἱ ἐξ αὐτῶν προσκυνηταὶ, διελθόντες διὰ πολλῶν καὶ διαφόρων λιμένων, οὐδὲ σύμπτωμα τῆς νόσου ταύτης κατέλιπον εἰς αὐτούς. Δὲν λέγω ὅτι δὲν ὑπάρχει χολέρα ἐν Ἰνδίαις· ἀλλ' εἶναι βέβαιον ὅτι οὐδεὶς μέχρι σήμερον εἶδεν αὐτὴν μεταδοθεῖσαν εἰς Ἀραβίαν ἢ εἰς τοὺς ἁγίους τόπους, οὔτε ἐγὼ αὐτὸς, εἰ καὶ διέτριψα πέντε ἔτη ὡς ὑγειονομικὸς ἰατρὸς εἰς θέσιν ἐπικίνδυνον τῆς Αἰγύπτου· οὐδέποτε εἶδον οὔτε σύμπτωμα χολέρας ἐπὶ τῶν ἀγγλικῶν καὶ γαλλικῶν ἀτμοπλοίων, ἅτινα μετακομίζουσι καθ' ἕκαστον μῆνα εἰς Σουὲζ πολλὰς ἑκατοντάδας ἐπιβατῶν ἐκ τῶν λιμένων τῶν ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν. Δὲν ἀγνοῶ ὅτι ταῦτα καὶ καθαρώτερα εἶναι καὶ ὀλιγωτέρους σωροὺς φέρουσι τῶν ἀτμοπλοίων τῶν *χατζίδων*· ἀλλὰ μήπως ὑπὸ τὴν ὑγειονομικὴν ἔποψιν εἶναι εἰς καλλίονα κατάστασιν τῶν ἐμπορικῶν ἀτμοπλοίων, ἅτινα πλέουσι μεταξὺ Γαλλίας, Ἰταλίας, Αὐστρίας, Τουρκίας καὶ τῆς Μεσογείου ἐν γένει; Καὶ ὅμως ταῦτα πολλάκις μετέφερον τὴν χολέραν. Ἐὰν δέ τινες ἐπιμένωσιν ὅτι τὴν χολέραν διέδωκαν εἰς τὴν Μέκαν οἱ ἐκ τῶν ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν *χατζίδες*, ἐρωτῶ διὰ τί πρὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ *χατζιλικίου*, κατ' αὐτὴν καὶ μετ' αὐτὴν, τὰ γαλλικὰ καὶ ἀγγλικὰ ἀτμόπλοια, ὅσα παρέλαβον ἐπιβάτας εἰς τοὺς αὐτοὺς ἰνδικοὺς λιμένας, οὔτε ἔπαθον ὑπὸ τῆς νόσου, οὔτε μετέφεραν αὐτὴν εἰς τὸ αἰγυπτιακὸν Δέλτα, τὸ εὐχερέστατα ἀποῤῥοφῶν τὰ ἐπιδημικὰ σπέρματα; Δὲν ἔπαθον οὔτε μετέφερον τὴν νόσον, διότι δὲν ἀνεμίχθησαν μετὰ τῶν ἐκ Μέκας καὶ Τζέδας προσκυνητῶν. Ἐὰν ὅ,τι λέγω ἦναι ἀληθὲς, ἡ χολέρα διεδόθη ἐκ Μέκας μόνον. Ἀλλὰ διὰ τί καὶ πῶς; Καὶ οἱ σοφοὶ λέγουσιν ὅτι οὐδὲν οἴδασι.

Φρονῶν λοιπὸν περιττὸν νὰ ἐμφιλοχωρήσω ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰς θεωρίας καὶ συζητήσεις, βεβαιῶ μόνον ὅτι ἡ τελευταία χολέρα ἐν Μέκᾳ ἐγεννήθη καὶ ἐκ Μέκας διεδόθη εἰς πάντα τὰ μέρη δι' ὧν διέβησαν οἱ προσκυνηταί. Ἐπειδὴ δὲ τὰ ἀτμόπλοια μετεκόμισαν αὐτοὺς ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν ἀπὸ Τζέδας εἰς Σουὲζ, ἐνῷ ἄλλοτε κατέτριβον πρὸς τοῦτο τριάκοντα καὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας, ἡ ταχεῖα αὕτη μετάβασις διέδωκε τὴν ἐπιδημίαν εἰς τὴν Αἴγυπτον, καὶ ἐντεῦθεν εἰς πάσας τὰς μετ' αὐτῆς κοινωνούσας χώρας. Διὰ τοῦτο πιστεύω ὅτι, ἐὰν μέχρι τοῦδε δὲν προέκυπτον ἐκ τοῦ *χατζιλικίου* ἐπιδημίαι, τοῦτο προήρχετο ἐκ τῆς βραδύτητος τῆς ἐπανόδου.

Ζ'.

Αἱ περὶ τοῦ *χατζιλικίου* τῆς Μέκας εἰδήσεις, καθὼς καὶ ὅσας ἐγὼ αὐτὸς συνέλεξα, τοσοῦτον εἶναι ἀτελεῖς, ὥστε ἀδύνατον νὰ ἐξαγάγωμεν ἐν γένει ἀσφαλῆ συμπεράσματα· μανθάνομεν ὅμως ἀληθείας τινὰς τὰς ὁποίας ἀναγκαῖον νὰ λάβωσιν ὑπ' ὄψιν οἱ μέλλοντες νὰ ἐνασχοληθῶσιν εἰς εὕρεσιν τοῦ τρόπου

δι' οὗ πρόκειται νὰ ἐξασφαλισθῇ ἡ ὑγεία τῆς Εὐρώπης. Οἱ *χατζίδες* παραδείγματος χάριν, οἱ ἀνήκοντες ἰδίως εἰς τὴν πτωχοτάτην τῶν τάξεων, οὐ μόνον στεροῦνται τροφῆς ὑγιοῦς καὶ ἐπαρκοῦς, ἀλλὰ καὶ ἐκνευρίζονται ὑπὸ τῆς νηστείας, τῆς καταχρήσεως τῶν ποτῶν καὶ τῶν ναρκωτικῶν, τῶν ἀγρυπνιῶν καὶ ἄλλων ἀποτροπαιοτέρων παρεκτροπῶν. Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ ἀλλαγὴ τῆς ἐν γένει διαίτης καὶ τοῦ ἐνδύματος ἀποβαίνει ὀλεθρία. Εἴτε δὲ ὁδοιπορροῦντες εἴτε καταλύοντες εἶναι πάντοτε σεσωρευμένοι καὶ ζῶσι μεταξὺ κτηνῶν καὶ παντοίων ἀκαθαρσιῶν. Ἐκ τούτου ἄρα γεννῶνται ὀλέθριαι νόσοι παντὸς εἴδους, αἵτινες, ἕνεκα τῆς περὶ τὴν συγκοινωνίαν εὐκολίας, εὐκόλως καὶ διαδίδονται.

Δὲν λέγω ὅτι ὅπως προληφθῶσι πρέπει νὰ καταργηθῇ ἡ δι' ἀτμοπλοίων καὶ σιδηροδρόμων μετακόμισις τῶν προσκυνητῶν, ἢ νὰ διαταχθῶσι τὰ περὶ τοῦ *χατζιλικίου* ἄλλως πως· διότι τίς καὶ μόνον αὐτὸ τὸ *χράμι* νὰ ἀντικαταστήσῃ δι' ἄλλου καταλληλοτέρου ἐνδύματος τολμᾷ; ὑπάρχει ὅμως τρόπος σις ἁπλοῦς καὶ σωτηριώδης, εὐκόλως ἐφαρμοζόμενος, ἡ καταστολὴ λέγω τῆς προθυμίας τῶν πιστῶν, τῶν σπευδόντων εἰς προσκύνησιν τῶν ἁγίων τόπων· ἐπιτυγχάνεται δὲ αὕτη ἐὰν παρεμβληθῶσι δυσκολίαι εἰς τὴν μετάβασιν, ἐὰν φρ' εἰπεῖν παύσῃ ἡ δωρεὰν μετακόμισις καὶ ἡ ἔκδοσις διαβατηρίων.

Ὁπωσδήποτε, τὸ συμφέρον τῆς Εὐρώπης πάσης ἀπαιτεῖ νὰ ἐπιτηρῇ δραστηρίως ἡ τουρκικὴ ἐξουσία τὰ τῆς ὑγείας· νὰ ἐξετάζῃ τὴν κατάστασιν τῶν καραβανῶν καὶ τῶν ἄλλων συνοδειῶν καθόσον φθάνουσιν εἰς Τζέδαν καὶ πρὶν ἢ ἀναμιχθῶσιν εἰς τὴν κοιλάδα Μεναᾶ, καὶ νὰ φροντίζῃ νὰ μὴ διαδίδεται τὸ κακὸν κατὰ τὴν ἐπάνοδον τῶν προσκυνητῶν.

Ναὶ μὲν εὐκολώτερον νὰ καταδειχθῇ τις ἐπιδημία ἢ νὰ περιορισθῇ· ἀλλ' ἐὰν ὑπάρχωσι μετὰ τῶν *χατζίδων* καὶ ὁμόθρησκοι αὐτῶν ἰατροὶ εὐσυνείδητοι καὶ ἐπιστήμονες, δὲν εἶναι δύσκολον νὰ λαμβάνωνται ἐγκαίρως μέτρα καὶ νὰ περιορίζεται, ὅπως καὶ πρότερον, τὸ κακὸν ἐντὸς τῆς ἐρήμου. Δὲν ἀγνοῶ ὅτι ἐπίπονον καὶ ἀηδὲς θέλει εἶναι τὸ ἔργον αὐτῶν διότι οἱ *χατζίδες*, καὶ ἀσθενοῦντες, ἀποφεύγουσι τοὺς ἰατρούς· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ φαντασία ἰσχύει τὰ μέγιστα, ὁ ἰατρὸς δύναται πολλάκις ἀντὶ φαρμάκων νὰ δίδῃ ἀφεψήματα ἢ ἐγχύματα ἐκ τῶν παραγράφων τοῦ κορανίου.

B. SCHNEPP,

Γάλλος ἰατρὸς ἐν Αἰγύπτῳ.

ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΑΙ ΣΚΙΑΓΡΑΦΙΑΙ

Η

ΕΠΕΙΣΟΔΙΑ ΤΟΥ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΥ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ.

(Συνέχ. καὶ τέλος. Ἴδε φυλλάδ. 388.)

Ὁ λόγος τοῦ Προέδρου.

«Φίλοι Συμπολῖται! Εἰς τὴν ἐπιτροπὴν ἥτις συνεκάλεσε τὴν συνάθροισιν ταύτην καὶ διωργάνισε τὰ πάντα, ἀπονέμω τὰς εἰλικρινεῖς μου εὐχαριστίας, διὰ τὴν ἐμπιστοσύνην καὶ ἐπιδοκιμασίαν, τὰς ὁποίας μοὶ ἐξέφρασαν εἰς τὴν προσφώνησίν των, καὶ τὰς εὐχὰς, τὰς ὁποίας παρεδέχθησαν παμψηφεί. Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην λέγω παῤῥησίᾳ ὅτι μεγίστην μοὶ προξενεῖ εὐχαρίστησιν ἡ γνῶσις ὅτι μέγα μέρος τῶν συμπολιτῶν μου παραδέχεται καὶ ἐπιδοκιμάζει τὴν πορείαν ἣν ἐχάραξα, καὶ ἥτις σκοπὸν ἔχει τὴν ἐπανόρθωσιν τῆς ἐνδόξου Ὁμοσπονδίας τῶν ἐπαρχιῶν καὶ τὴν ἀρχικὴν αὐτῶν συνάφειαν πρὸς τὴν Κυβέρνησιν τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν. Φρονῶ ὅτι ἡ σήμερον ἡμέρα εἶναι καταλληλοτάτη ἰδίως διὰ τὴν διαδήλωσιν ταύτην, ἡμέρα ἐπέτειος τῆς γεννήσεως ἐκείνου ὅστις ἐθεμελίωσε τὴν Κυβέρνησιν ταύτην, ὅστις θεωρεῖται ὁ πατὴρ τῆς πατρίδος του καὶ ὅστις ἦν ἐπὶ κεφαλῆς τῆς Κυβερνήσεως ὅτε ἅπασαι αὗται αἱ ἐπαρχίαι εἰσῆλθον εἰς τὸν ὁμοσπονδικὸν σύνδεσμον, ἡ ἡμέρα αὕτη λέγω (22 Φεβρ.) (α) εἶναι καταλληλοτάτη ὅπως ἀσχοληθῶμεν περὶ τῆς ἐπανορθώσεως τῆς ὑπὸ τοῦ Οὐασιγκτῶνος συγκροτηθείσης Ὁμοσπονδίας τῶν ἐπαρχιῶν τούτων.

»Τὸ ὄνομα τοῦ Οὐασιγκτῶνος, τὸ ὁποῖον φέρει καὶ ἡ πόλις αὕτη, εἶναι ἐγκεχαραγμένον εἰς τὰς καρδίας πάντων τῶν ἀγαπώντων ἐλευθέραν Κυβέρνησιν. Ὁ Οὐάσιγκτων, κατὰ τὴν φράσιν τοῦ ἱστορικοῦ, ἦν πρῶτος ἐν εἰρήνῃ, πρῶτος ἐν πολέμῳ, πρῶτος εἰς τὰς καρδίας τῶν συμπολιτῶν του (β). Οὐδεὶς λαὸς, οὐδεὶς τόπος δύναται νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι κατεῖχεν αὐτὸν ἀποκλειστικῶς, διότι ἡ φήμη καὶ ἡ ζωὴ αὐτοῦ εἶναι γενικὴ κληρονομία πάντων τῶν ἀγαπώντων ἐλευθέρους θεσμούς. Σήμερον ἀκόμη εἶχον τὴν εὐχαρίστησιν νὰ συνδιαλεχθῶ μετὰ τῆς ἐπὶ τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ Οὐασιγκτωνείου μνημείου ἐπιτροπῆς (γ) ἥτις, ὡς γινώσκετε, καταγίνεται εἰς τὴν

(α) Γνωστὸν ὅτι τὴν 22 Φεβρουαρίου 1732 ἐγεννήθη ὁ περικλεὴς Γεώργιος Οὐάσιγκτων. Δ. Ν. Μ.

(β) Ἡ φράσις αὕτη εἶναι λίαν ἐν χρήσει ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Ἐπαρχίαις, ὁσάκις ἀναφέρουσι τὸ ὄνομα τοῦ Οὐασιγκτῶνος· first in peace, first in war, first in the hearts of his countrymen.

(γ) Τὸ μνημεῖον τοῦτο ἐπρόκειτο νὰ ἦναι τὸ ὑψηλότατον κτίριον τῆς γῆς· τὸ ἀρχικὸν αὐτοῦ σχέδιον ἦτο δι' 600 ποδῶν ὕψος. Ἡ κατασκευή του, σχήματος ὀβελίσκου, ἤρξατο πρὸ πολλῶν ἐτῶν, ἐν Οὐασιγκτῶνι, ἐκ δεξιῶν του Λευκοῦ οἴκου, παρὰ

ἀποπεράτωσιν αὐτοῦ καὶ εἰς ἣν εἰμὶ εὐτυχὴς νὰ χορηγήσω τὴν ταπεινήν μου ἐπιῤῥοήν. Τὸ μνημεῖον τοῦτο ἐγείρεται πλησιέστατον τῆς θέσεως ἐξ ἧς ὁμιλῶ πρὸς ὑμᾶς σήμερον. Ἂς ἀποπερατωθῇ ἐπὶ τέλους καὶ τὰ ἀναθήματα, ὅσα αἱ ἐπαρχίαι, οἱ δῆμοι καὶ τὰ σωματεῖα ἀνέθηκαν, ἃς χρησιμεύσωσιν ὡς δείγματα τῆς πίστεως καὶ ἀγάπης αὐτῶν πρὸς τὴν Ὁμοσπονδίαν. Ἂς ἀποπερατωθῇ, λέγω, τὸ μνημεῖον τοῦτο, τὸ ὁποῖον μοὶ ἐνθυμίζει τὴν ἐπιγραφὴν ἣν φέρει ὁ ἐκ τῆς ἐπαρχίας μου σταλεὶς λίθος, ἤτοι· « ὁ Θεὸς εὐλογήσοι τὴν περὶ διατηρήσεως τῆς Ὁμοσπονδίας πολεμοῦσαν ἐπαρχίαν, εἴτε ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης, εἴτε ἐν τῷ συμβουλίῳ τοῦ ἔθνους. »

»Ὁ λίθος ἐκεῖνος φέρει ἐπίσης τὴν ἑξῆς ἐπιγραφήν· « Ἐὰν ὑμεῖς ἐμμείνητε παρ' ἐμοὶ, ἐμμενῶ κἀγὼ παρ' ὑμῖν. » Τὰ αἰσθήματα ταῦτα συμφωνοῦσι μὲ τὸ ἐκφρασθὲν ὑπὸ τοῦ ἀθανάτου Ἰάξονος· Ἡ Ὁμοσπονδία τῶν Πολιτειῶν διατηρηθήσεται πάντοτε. (α)»

Ὁ Ἰόνσων ἐνταῦθα ἐμνημόνευσε τὴν διαγωγὴν τοῦ Ἰάξονος κατὰ τὸ 1833, ἐστηλίτευσεν ὡς προδότας ἐκείνους οἵτινες προσεπάθησαν νὰ καταστρέψωσι τὸν τόπον καὶ ἐπανέλαβε τὴν ἀπόφασίν του νὰ μείνῃ πιστὸς εἰς τὴν πατρίδα καὶ τὸ σύνταγμα. Ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς ἀναμορφώσεως τῆς Ὁμοσπονδίας, παρετήρησεν ὅτι δὲν πρέπει νὰ προσενεχθῶσι πρὸς τοὺς Μεσημβρινοὺς μὲ ἐκδικητικὸν πνεῦμα. Οἱ τελευταῖοι ἀνεγνώρισαν τὴν ἐξουσίαν τῆς Κεντρικῆς Κυβερνήσεως καὶ τούτου ἕνεκεν ὁ Πρόεδρος εἶναι ἕτοιμος νὰ ἀνοίξῃ εἰς αὐτοὺς τὰς πύλας τῆς Ὁμοσπονδίας καὶ ἐπαναφέρῃ αὐτοὺς εἰς τὰ ἀρχικά των δικαιώματα. « Οὐδεὶς εἰργάσθη πλειότερον ἐμοῦ, προσέθηκε, ὅπως παραδώσῃ εἰς τὴν δικαιοσύνην τοὺς ἀρχιπροδότας, ὅπως ἱκανοποιηθῶσιν οἱ νόμοι καὶ ὅπως ἀποδειχθῇ ἐμπράκτως ὅτι ἡ προδοσία εἶναι ἔγκλημα καθοσιώσεως. Ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου, ἐὰν πρέπῃ νὰ τιμωρήσωμεν τοὺς ἀρχιπροδότας, πρέπει ἄρά γε νὰ πράξωμεν τὸ αὐτὸ ὅταν πρόκειται περὶ ὁλοκλήρων κοινοτήτων, περὶ ὁλοκλήρων ἐπαρχιῶν; Δὲν ἤθελεν εἶσθαι προτιμότερον νὰ καταστήσωμεν τοὺς λαοὺς τούτους προθύμους ὑποστηρικτὰς καὶ ὑπερασπιστὰς τῆς ἐνδόξου ἡμῶν σημαίας; Ἂς τιμωρηθῶσιν οἱ ἀρχηγοὶ τῆς προδοσίας καὶ ὑπ' αὐτῶν ἂς ἱκανοποιηθῇ ὁ νόμος, ἀλλὰ πρὸς τὸν λαὸν, ὃν οὗτοι παρέσυρον εἰς τὸ ἐπαναστατικὸν κίνημα, ἂς δείξωμεν γενναιότητα, ἠπιότητα καὶ ἐμπιστοσύνην. Ἡ ἀποστασία κατεβλήθη ὑπὸ τοῦ ἰσχυροῦ τῆς Κυβερνήσεως βραχίονος, ἀλλὰ μόλις αὕτη κατεβλήθη καὶ ἄλλη ἀποστασία ἀνεγείρει ἤδη τὴν κεφαλήν της. Μέγισται καταβάλλονται προσπάθειαι ὅπως ἡ δύναμις τῆς Κυβερνήσεως συγκεντρωθῇ εἰς εὐαρίθμους τινὰς χεῖρας, καὶ ἐπενεχθῇ οὕτω συγκέντρωσίς τις, ἥτις, ἐκτὸς ὅτι ἤθελεν εἶσθαι ἐπίφοβος, εἶναι καταδικαστέα καὶ μεστὴ κινδύνων. Ἐνίοτε ἐπαναστάσεις, ἐλεθριώταται διὰ τὰ συμφέροντα τῶν λαῶν, ἐκτελοῦνται ἄνευ αἱματοχυσίας, καὶ, ἡ πραγματικὴ ἰσχὺς τῆς Κυβερνήσεώς μας δύναται νὰ τῇ ἀφαιρεθῇ ἀφίνουσα μόνον τὴν κολοσσιαίαν αὐτῆς σκιάν. Οὕτω εὑρίσκομεν ὅτι, ὑπὸ ἀνευθύνου σωματείου (α), ἰδιοποιοῦνται σχεδὸν ὅλα τὰ δικαιώματα καὶ αἱ δυνάμεις τῆς Κυβερνήσεως, καὶ, ἄνευ τῆς γνώμης τῶν νομικῶν καὶ νομοθετικῶν τμημάτων τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας, ἀφέθησαν τῇ ὑπὸ τοῦ Συνεδρίου κληρωθείσῃ ἐπιτροπῇ μέγιστα δικαιώματα καὶ δικαιοδοσίαι. Αἱ ὑπὸ τοῦ συντάγματος καθιερωθεῖσαι ἀρχαὶ, αἱ ὁποῖαι ἀναθέτουσιν εἰς ἑκάτερον τῶν κλάδων τοῦ νομοθετικοῦ σώματος τὴν ἐξέλεγξιν τῆς ἐκλογῆς τῶν μελῶν αὐτῶν, κατεπατήθησαν καὶ ἀφηρπάγησαν ὑπὸ ἐπιτροπῆς, ἥτις, πρὶν ἐνεργήσῃ τὸ παραμικρὸν, ὀφείλει νὰ τὸ καθυποβάλῃ εἰς τὴν ἔγκρισιν τοῦ νομοθετικοῦ σώματος καὶ τὰ νεοεκλεχθέντα μέλη αὐτοῦ δύνανται νὰ καθέξωσι τὰς ἕδρας των. Τοιουτοτρόπως ἐννοεῖται οἰκοθεν ὅτι πρόκειται νὰ ἐπιψηφισθῶσι νόμοι καὶ θεωρηθῶσιν αἱ ἐπαρχίαι ὡς μέλη τῆς Ὁμοσπονδίας, πρὶν τὸ Συνέδριον ἀποφασίσῃ περὶ τῶν δικαιωμάτων τῶν ἐκλεχθέντων ἀντιπροσώπων. Ἐπὶ τέσσαρα ἔτη ἐπολεμήσατε ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τῆς Ὁμοσπονδίας, καὶ ἐξ ἀρχῆς ἠρνήθητε ὅτι τινὲς τῶν ἐπαρχιῶν ἀπεχωρίσθησαν τῆς Ὁμοσπονδίας, ὅτε δὲ τὸ ζήτημα τοῦτο ἀπεφασίσθη ὑπὸ τῆς ἐκτελεστικῆς καὶ στρατιωτικῆς δυνάμεως τῆς Κυβερνήσεως, διατείνεσθε ὅτι αἱ ἀποστατήσασαι ἐπαρχίαι εἶναι ἤδη ἐκτὸς καὶ δὲν δύναται ν' ἀποτελέσωσι μέρος τοῦ Ὁμοσπονδιακοῦ συνδέσμου· ὡς ἀρχηγὸς τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας, σᾶς λέγω παῤῥησίᾳ, ὅτι ποτὲ δὲν θέλω θεωρήσει τὸ ζήτημα ὑπὸ τοιαύτην ἔποψιν, οὐδὲ δύναμαι νὰ διαψεύσω τὰ ἔργα καὶ φρονήματά μου κατὰ τὰ τελευταῖα πέντε ἔτη.

»Ἅμα ὡς αἱ περὶ ὧν ὁ λόγος ἐπαρχίαι συμμορφωθῶσι μὲ τὸ γράμμα τοῦ Συντάγματος, ἅμα ὡς θέσωσιν ἀποχρώσας ἐγγυήσεις περὶ τῆς πίστεώς των, ἅμα ὡς ὑπακούσωσιν εἰς τοὺς νόμους, τότε ἂς τείνωμεν πρὸς αὐτὰς τὴν δεξιὰν· ἡ εἰρήνη ἂς ἐπανέλθῃ καὶ πραγματοποιηθήσεται ἡ ἕνωσις. Ἐπολέμησα καὶ τοὺς προδότας καὶ τὴν προδοσίαν εἰς τὴν Μεσημβρίαν, ἀντέκρουσα τοὺς Δάβις, τοὺς Τούμς τοὺς Σλιδέλλας (α) καὶ τοὺς παραπλησίους αὐτῶν, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα περιττὸν νὰ μνημονεύσω καὶ νῦν, ὅτε, στρέφων τὰ βλέμματά μου πρὸς τὸ ἀντίθετον μέρος, βλέπω πρόσωπα τὰ ὁποῖα δὲν δύναμαι νὰ ὀνομάσω. . . . »

(Μία φωνὴ) «Ὀνόμασέ τα προδότας!»

» καὶ τὰ ὁποῖα ἀνθίστανται εἰς τὴν ἕνωσιν τῶν ἐπαρχιῶν καὶ τὴν ἐπανόρθωσιν τῆς Ὁμοσπονδίας, τῆς ὁποίας τὴν διατήρησιν ἐπιθυμῶ διαπύρως, ὅπως διαιωνισθῇ ὁ συνδέων ἡμᾶς ὁμοσπονδιακὸς σύνδεσμος, καὶ ἀκολουθήσῃ τὸ πεπρωμένον αὐτοῦ.»

(Μία φωνὴ) « Ὀνόμασέ τους! »

» Ἀκούω τινὰ ἐπιθυμοῦντα νὰ τοὺς ὀνομάσω, εἰς τοῦτο δὲν ἔχω ἀντίῤῥησίν τινα . . . »

(Μία φωνὴ) « Τοὺς γνωρίζομεν. »

»Ἀλλ' οἱοιδήποτε καὶ ἂν ὦσι, τοὺς θεωρῶ, καὶ ὡς πολίτης καὶ ὡς πρόεδρος, ἐχθροὺς τῶν θεμελιωδῶν ἀρχῶν τῆς Κυβερνήσεως καὶ ἐργαζομένους πρὸς καταστροφήν της ἐπίσης ὡς ἐκεῖνοι, οἵτινες ἔλαβον ἀναφανδὸν τὰ ὅπλα κατ' αὐτῆς. »

(Μία φωνὴ) « Τὰ ὀνόματά των, ἂς τὰ ἀκούσωμεν. »

« Θαδδαῖος Στῆβενς, ἐκ Πενσυλβανίας (ἐνθουσιώδεις χειροκροτήσεις). Κάρολος Σόμνερ (Ζωηραὶ χειροκροτήσεις). Οὐένδελ Φίλιψ καὶ ἄλλοι τοῦ ἰδίου φυράματος» (β).

(Μία φωνὴ) «Ἐλησμόνησας τὸν Φόρνεῦ.» (γ)

« Ἀκούω μνημονευόμενον τὸ ὄνομα τοῦ Φόρνεῦ, ἀλλὰ δὲν ἔχω τὴν συνήθειαν νὰ πυροβολῶ κατὰ τεθνεώτων χηνῶν (α) (Γέλως καὶ χειροκροτήσεις). Ἰδοὺ εὑρίσκομαι ἐνώπιον τοῦ ἔθνους ὁλοκλήρου, εἰς ὃ ὡρκίσθην τὴν διατήρησιν τοῦ συντάγματος. Οἱ ἐχθροί μου δύνανται νὰ μὲ διαβάλωσι, νὰ μὲ συκοφαντήσωσι καὶ ἀπειλήσωσιν, ἀλλ' οὐδαμῶς τοὺς φοβοῦμαι (ἐπιδοκιμασία), καὶ ἐκτὸς τούτου αἱ ἀπειλαί των οὐδεμίαν ἔχουσιν ἐπιῤῥοὴν ἐπ' ἐμοῦ. »

(Πολλαὶ φωναί). «Ὁ λαὸς θέλει σὲ ὑποστηρίζει».

« Φίλοι συμπολῖται, γνωρίζω ὅτι πολλαχοῦ ἐῤῥέθη ἐσχάτως, ὅτι ἐὰν, πρὸ διακοσίων ἐτῶν, ἄνθρωπος κατέχων τὴν θέσιν Προέδρου ἤθελεν ἀποτολμήσει νὰ σφετερισθῇ τοσαύτην ἐξουσίαν, ὅσην ἐγὼ, ἤθελε πληρώσει τοῦτο διὰ τῆς κεφαλῆς του. Σᾶς ἐρωτῶ, συμπολῖται, ποίου σφετερισμοῦ ἐξουσίας εἶναι ἔνοχος ὁ Ἀνδρέας Ἰόνσων; (Οὐδενὸς, οὐδενός!)

» Ὁ μόνος σφετερισμὸς οὗ τινος εἰμὶ ἔνοχος εἶναι ἡ προστασία τῶν δικαίων τοῦ λαοῦ, καὶ ἡ ἀπόκρουσις τῶν ἀξιώσεων τῶν ἐχθρῶν του.

» Φωνάζουσι διότι καθαρῶς εἶπον εἴς τινα Γερουσιαστὴν ὅτι αἱ συχναὶ προσθαφαιρέσεις εἰς τὸ Σύνταγμα τὸ ἀδυνατίζουσιν, ἐλαττοῦσι τὴν ἀξιοπρέπειαν αὐτοῦ καὶ, χάριν τῶν μεταῤῥυθμίσεων, χάνομεν ἀπὸ τὰ βλέμματά μας τὸ κείμενον αὐτοῦ. Φωνάζουσι, διότι εἶπον ὅτι μὲ τὰς τοιαύτας συχνὰς ἀναθεωρήσεις καὶ βασιλεὺς ἠδύνατο νὰ χάσῃ τὴν κεφαλήν του (Γέλως καὶ χειροκροτήσεις). Εἰς ἀπάντησιν μοὶ παρετήρησαν ὅτι καθήμεθα ἐπὶ κρατῆρος ἠφαιστείου. Ναὶ, καθήμεθα ἐπὶ ἠφαιστείου, τὸ γνωρίζω, ἀλλὰ ἡ ἔκρηξις αὐτοῦ θέλει εἶσθαι ἡ ἔγερσις τοῦ Ἀμερικανικοῦ λαοῦ αἰτοῦντος δικαιοσύνην. » (Μία φωνὴ) « Ἀληθὲς, ἀληθέστατον.»

» Ὁ Ἀμερικανικὸς λαὸς γινώσκει τὰ συμφέροντά του, καθὼς καὶ τίνες εἰσὶν οἱ ἐχθροὶ καὶ τίνες οἱ φίλοι αὐτοῦ. Ὑπὸ τὴν Κυβέρνησιν ταύτην ἤρχισα τὸ στάδιόν μου ἀπὸ τὸ τοῦ δημοτικοῦ συμβούλου, ἔγινα μέλος τοῦ ἐπαρχιακοῦ. . . . »

(Μία φωνὴ) «Ἀπὸ ῥάπτης καὶ ἄνω. . . »(δ)

» Κάποιος εἶπεν ὅτι ἤμην ῥάπτης (ῥαγδαῖαι χειροκροτήσεις), ἀλλὰ τοῦτο οὐδόλως μὲ δυσαρεστεῖ, διότι, ὅταν ἐξήσκουν τὸ ἐπάγγελμά μου, εἶχον τὴν φήμην ὅτι ἔκαμνα καλὰ φορέματα (χειροκροτήσεις) καὶ ὅτι ἤμην ἀκριβὴς εἰς τὴν ἐργασίαν μου. »

τὰς ὄχθας τοῦ Ποτόμακ, ἀλλὰ, δι' ἔλλειψιν κεφαλαίων, ἡ ἐργασία διεκόπη, ἐνῷ τὸ ὕψος μόλις εἶχεν ἀναβῆ εἰς 80 πόδας. Ὅπως στολισθῇ ἡ βάσις τοῦ μνημείου, προσεκλήθησαν ὅλαι αἱ ἐπαρχίαι τῆς Ἀμερικῆς καὶ ὅλα τῆς γῆς τὰ ἔθνη, νὰ στείλωσι λίθον τινὰ μέ τινα κατάλληλον ἐπιγραφὴν καὶ, ἂν δὲν μὲ λανθάνῃ ἡ μνήμη, προσεκλήθη εἰς τοῦτο καὶ ἡ Ἑλλὰς τὸ 1854 ἔτος. Ἡ τότε Κυβέρνησις ἐπροθυμοποιήθη νὰ συμμορφωθῇ μὲ τὴν εὐγενῆ ταύτην πρόσκλησιν καὶ, λαβοῦσα λίθον ἐκ τοῦ γηραιοῦ Παρθενῶνος, ἔπεμψεν αὐτὸν εἰς Οὐασιγκτῶνα, μὲ τὴν ἑξῆς ἐπιγραφὴν, τὴν ὁποίαν σημειῶ ἐκ μνήμης·

« Ἐῤῥίκῳ Γεωργίῳ Οὐασιγκτῶνι,
» Ἥρωϊ κλεινῷ, πρώτῳ πολίτῃ,
» Ἱδρυτῇ νέας ἐλευθερίας εὐνόμου.
» Ἡ Σόλωνος, Περικλέους, Ἀριστοτέλους πατρὶς
» Τὸν ἀρχαῖον τοῦτον λίθον
» Τιμῆς καὶ θαυμασμοῦ τεκμήριον.»

Δ. Ν. Μ.

(α) The Union must and shall be preserved. Τὸ γνωμικὸν τοῦτο τοῦ περιφήμου στρατηγοῦ Jackson, ἦν λίαν ἐν χρήσει διαρκοῦντος τοῦ τελευταίου πολέμου. Δ. Ν. Μ.

(α) Ἐννοεῖ δεκαπενταμελῆ ἐπιτροπὴν τῆς Γερουσίας, ὀνομαζομένην reconstruction Committee. Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη μεγάλως ἀντιπράττει ἀπό τινος καιροῦ εἰς τὴν πολιτικὴν τοῦ προέδρου. Δ. Ν. Μ.

(α) Ὁ Jefferson Davis, πρόεδρος τῆς Νοτίου Συμπολιτείας, ἦτο εἷς τῶν μάλα διακρινομένων πολιτικῶν τῆς ἡμέρας, ἐρημάτισε πολλάκις Γερουσιαστὴς καὶ ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν. Ὁ Toombs ἦτο ἐπίσης Γερουσιαστὴς καὶ ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν, ὁ δὲ Slidell, ἦν πρώην Γερουσιαστὴς εἰς Λουϊζιάνην, καὶ ἔκτακτος ἀπεσταλμένος τῆς Νοτίου Συμπολιτείας εἰς Παρισίους, ὅπου νῦν διαμένει ἰδιωτεύων. Δ. Ν. Μ.

(β) Τὰ ὀνόματα ταῦτα εἰσὶν ἐκ τῶν γνωστοτάτων τῆς ἡμέρας, διότι οὗτοι εἰσὶν οἱ κορυφαῖοι ἐκ τῶν ἀντιπραττόντων εἰς τὴν πολιτικὴν τοῦ προέδρου, ἀνήκοντες φυσικὰ εἰς τὴν φατρίαν τῶν καταργητῶν. Ὁ Thaddeus Stephens εἶναι βουλευτὴς ἐκ Πενσυλβανίας, ὁ Charles Sumner, Γερουσιαστὴς ἐκ Μασαχουσέτ, ὁ Wendel Philips ἐπίσης πολιτικὸς ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας. Δ. Ν. Μ.

(γ) Forney, συνήθως ὀνομαζόμενος Colonel Forney, γνωστότατος καὶ ἱκανώτατος ἐφημεριδογράφος, ἐκδίδων δύο ἐφημερίδας, μίαν ἐν Φιλαδελφείᾳ, τὸν « Τύπον », καὶ ἑτέραν ἐν Οὐασιγκτῶνι, τὰ « Χρονικὰ,» ἀλλὰ λίαν ῥαδιοῦργος καὶ ἀρχολίπαρος. Δ. Ν. Μ.

(α) I never waste my ammunitivu on dead ducks, εἶπεν ὁ Πρόεδρος. Ἡ φράσις αὕτη ἔσχεν ἔκτοτε μεγάλην κυκλοφορίαν, ὡς λίαν προσφυής. Δ. Ν. Μ.

(β) Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ πρόεδρος Ἰόνσων, μετήρχετο τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ῥάπτου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Τενεσῇ. Δ. Ν. Μ.

(Μία φωνή) « Ὄχι ψευτοδουλειὰν καὶ ἐμβαλώματα. »

« Ὄχι βεβαίως ἐμβαλώματα, ἀλλὰ ὁλόκληρα φορέματα· ἂς ἀφήσωμεν ὅμως κατὰ μέρος τὰς ἀστειότητας. Πολλοὶ δύνανται νὰ μοὶ παρατηρήσωσιν ὅτι, προκειμένου περὶ σπουδαίων ζητημάτων, δὲν πρέπει νὰ ὁμιλῶ ἐπιπολαίως, ὡς πρὸ μικροῦ, ἀλλ' εἰς τοῦτο ἀπαντῶ ὅτι, ὅτε ἡ πατρὶς εἶναι εἰς κύνδυνον, ὁμιλῶ πάντοτε εἰλικρινῶς καὶ ἀπροκαλύπτως.

» Σᾶς εἶπον, πρὸ ὀλίγου, ὅτι, μέχρις οὗ ἀναβῶ εἰς ἣν κατέχω σήμερον θέσιν, διῆλθον δι' ὅλων σχεδὸν τῶν κλάδων τοῦ πολιτικοῦ σταδίου. Ἂς εὑρεθῇ εἷς ὅστις δύναται νὰ εἴπῃ ὅτι ἀνεδέχθην ποτὲ ὑποχρέωσιν, ἣν δὲν ἐξετέλεσα, ἢ ὑπόσχεσιν, ἣν δὲν ἐξεπλήρωσα. Ποῖος δύναται νὰ εἴπῃ ὅτι δὲν ἔμεινα πιστὸς ἀείποτε εἰς τὸν λαόν; Δύνανται νὰ ψιθυρίζωσι περὶ σφετερισμῶν, ἀποκεφαλίσεως κτλ. ὅσον θέλωσιν, ἀλλ' ἂν ἀποκεφαλισθῶ ἐπιθυμῶ νὰ ἔχω θεατὰς ὅλον τὸν Ἀμερικανικὸν λαόν, καὶ ὄχι δι' ἐμμέσων ἀπειλῶν νὰ διαδίδωσιν ὅτι ὁ κατέχων σήμερον τὴν προεδρικὴν θέσιν πρέπει νὰ εὔγῃ ἀπὸ τὸ μέσον. Γνωρίζω ὅτι εἶναι σπουδαία κατηγορία ἥτις ἐξέρχεται τοῦ στόματός μου, ὅτι δηλ. διὰ πλαγίων μέσων ἐπροσπάθησαν νὰ διεγείρουν στάσεις αἵτινες ἠδύναντο ν' ἀπολήξωσιν εἰς δολοφονίαν, ὅπως εὔγῃ ἀπὸ τὸ μέσον τὸ ἐμπόδιον εἰς τοὺς φιλοδόξους σκοπούς των, ἀλλ' ἐπαναλαμβάνω ὅτι, εἴτε διὰ δολοφονίας εἴτε δι' ἄλλων μέσων, ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι οἵτινες ζητοῦσι νὰ μεταβάλωσι τὸν χαρακτῆρα τῆς Κυβερνήσεως. Δὲν ἐχύθη ἆρά γε ἀρκετὸν αἷμα; Δὲν κατηύνασε τοὺς ἐχθροὺς τῆς Κυβερνήσεως ἡ δολοφονία τοῦ Λίγκολν; Ἀκόμη διψῶσιν αἵματος; Καὶ δὲν δύνανται νὰ ἐπιδιώξωσι τοὺς σκοπούς των εἰμὴ διὰ τῆς χειρὸς τοῦ δολοφόνου; Ὄχι, οὐδόλως φοβοῦμαι τοὺς δολοφόνους, ἀρκεῖ νὰ μὲ προσβάλωσι κατὰ μέτωπον, καὶ οὐχὶ μετεμφιεσμένοι καὶ ἀψόφοις ποσίν. Ἐὰν διψῶσιν αἷμα, ἂς προσβάλωσιν ὡς ἄνδρες, ἀλλὰ τοὺς γνωρίζω, δίδουσι μόνον νύξιν, ἀλλὰ φοβοῦνται νὰ κτυπήσωσιν (εὐφημίαι). Ἐὰν πρόκειται νὰ χυθῇ τὸ αἷμα μου, διότι ὑπερασπίζομαι τὰ δίκαια τῆς Κυβερνήσεως, ἐν τῇ ἀκεραιότητι αὐτῶν, ἂς χυθῇ. Ἂς ἐγερθῇ μνημεῖον εἰς τὴν Ὁμοσπονδίαν καὶ ἂς μὲ θέσωσιν ἐπ' αὐτοῦ, καὶ τὸ εἰς τὰς φλέβας μου κυκλοφοροῦν αἷμα θέλει χυθῇ ὡς κατάλληλος σπονδὴ ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τῆς Ὁμοσπονδίας τῶν ἐπαρχιῶν (ῥαγδαῖαι χειροκροτήσεις), ἀλλὰ ταὐτοχρόνως ἂς ἐνθυμηθῶσιν οἱ ἐχθροὶ τῆς Κυβερνήσεώς μου ὅτι τὸ αἷμα τῶν μαρτύρων διετήρησε τὴν ἐκκλησίαν (εὐφημίαι).

» Ὁ σύνδεσμος τῶν ἐπαρχιῶν, συμπολῖται, θέλει στερεωθῇ καὶ αὐξήσει τὴν δύναμίν του, ἔστω καὶ ἂν ᾖναι ἀνάγκη ὅπως ἐξαγνισθῇ δι' αἵματος. Ὡμίλησα πλέον τοῦ δέοντος, ἀλλ' ὀλίγας παρατηρήσεις εἰσέτι καὶ τελειόνω. Ὅτε ἔφθασα εἰς Οὐασιγκτῶνα, ὅπως ἀναγορευθῶ ἀντιπρόεδρος, ἔσχον ἔντευξιν μετὰ τοῦ μακαρίτου Λίγκολν, περὶ τῆς τότε καταστάσεως τῶν πραγμάτων καὶ ἰδίως τῆς ἐπαρχίας μου· τῷ παρετήρουν ὅτι εἶχον συγκαλέσει συνέλευσιν καὶ ὅτι παρεδέχθησαν τὴν τροποποίησιν τοῦ Συντάγματος, ὡς πρὸς τὴν κατάργησιν τῆς δουλείας. Τοῦτο τὸν κὴχαρίστησε καὶ τὸν ἐνεθάῤῥυνεν, ἰδίως δὲ ὡς πρὸς τὴν τροποποίησιν τοῦ περὶ δουλείας ὅρου τοῦ συντάγματος μοὶ εἶπε τὰ ἑξῆς· Ὅταν τὰ τρία τέταρτα τῶν ἐπαρχιῶν παραδεχθῶσι τὴν τροποποίησιν ταύτην, ἐπεθύμουν νὰ τὴν παραδέχοντο γενικῶς ὅλαι. Ἡ ἐπιθυμία μου νὰ διατηρήσω ἀκέραια τὰ δικαιώματα τῶν ἐπαρχιῶν ὡς ἦσαν πρὸ τοῦ πολέμου εἶναι μεγίστη καὶ μία πρόσθετος τροποποίησις τοῦ Συντάγματος ἤθελεν εἶσθαι ἐπιθυμητή. — Ὁποίαν τροποποίησιν ἐννοεῖτε, Κύριε Πρόεδρε; ἠρώτησα. — Τὸ νὰ *ὑποχρεωθῶσιν* ὅλαι αἱ ἐπαρχίαι νὰ στείλωσιν ἀντιπροσώπους των εἰς τὸ Γενικὸν Συνέδριον. Ναί, νὰ *ὑποχρεωθῶσιν* ἐπαναλαμβάνω. Εἶχε συλλάβει τὴν ἰδέαν ὅτι οἱ Ἀνθενωτικοὶ εἶχον σχεδιάσει τὸν διαμελισμὸν τῆς Κυβερνήσεως, ἀρνούμενοι νὰ στείλωσι τοὺς Γερουσιαστὰς καὶ ἀντιπροσώπους των εἰς τὸ Γενικὸν Συνέδριον. Ὅθεν ἐπεθύμει νὰ καταχωρισθῇ εἰς τὸ Σύνταγμα ὅρος, ἀναγκάζων αὐτοὺς νὰ πράξωσι τοῦτο. Πῶς δὲ ἔχουσι τὰ πράγματα νῦν; Τὸ Σύνταγμα λέγει ὅτι οὐδεμία ἐπαρχία δύναται νὰ στερηθῇ τοῦ δικαιώματός της τοῦ στέλλειν ἀντιπροσώπους εἰς τὸ Συνέδριον. Τί συμβαίνει δὲ σήμερον; Ὅτι ἀρνούμεθα εἰς τὰς Μεσημβρινὰς ἐπαρχίας τὸ δικαίωμα τοῦ στέλλειν τοιούτους. Ἐπιβάλλομεν εἰς αὐτὰς φόρους, καὶ στέλλομεν εἰσπράκτορας νὰ τοὺς συνάξουν. Τοὺς ἀναγκάζομεν νὰ πληρόνωσιν, ἀλλ' ὅταν οἱ ἀντιπρόσωποί των ἔρχωνται εἰς τὸ συνέδριον, τοὺς σταματοῦμεν εἰς τὴν θύραν καὶ τοῖς λέγομεν· « Χρεωστεῖτε νὰ πληρόνετε τοὺς φόρους καὶ συνεισφέρετε εἰς τὰ βάρη τῆς Κυβερνήσεως, ἀλλὰ δὲν σᾶς δεχόμεθα νὰ συμβουλευθῆτε μεθ' ἡμῶν ἐπὶ ζητημάτων τὰ ὁποῖα σᾶς ἀφορῶσι. » Σᾶς ἐρωτῶ τόρα, εἶναι τοῦτο δίκαιον; Βεβαίως, ὄχι. Διὰ τοῦτο εἶμαι τῆς ἰδέας νὰ δεχθῶμεν εἰς τὰ συμβούλιά μας ὅλους ὅσοι ὑποτάσσονται εἰς τοὺς κειμένους νόμους καὶ ὑποστηρίζουσιν εἰλικρινῶς τὸ Σύνταγμα. Τὰ πάντα συμπεριλαμβάνονται εἰς τοῦτο, διότι οἱ ὅρκοι οὓς ἐπιβάλλομεν δὲν ἀποδεικνύουν τίποτε. Ἐνόσῳ διήρκει ὁ πόλεμος, τὸ Σύνταγμα ἐβλήθη κατὰ μέρος καὶ ἐάν τινες τῶν ὅρων αὐτοῦ παρεβιάσθησαν, ἴσως ἠδύνατο νὰ ἐπιτραπῇ τοῦτο, ὅπως σωθῇ ὁ τόπος, ἀλλ' ἤδη, ἐπελθούσης τῆς εἰρήνης, πρέπει νὰ βλῃθῶσιν εἰς ἐνέργειαν οἱ γραπτοὶ αὐτοῦ ὅροι. Ἐπέστη ὁ καιρὸς ὅτε ἅπαντες πρέπει νὰ μελετήσωμεν καὶ ἐφαρμόσωμεν τὸ Σύνταγμα, καὶ εὑρίσκομαι ἐνωπιόν σας σήμερον, μόνον καὶ μόνον ὅπως τὸ ὑπερασπισθῶ καὶ διατηρήσω ἀκέραιον, διότι, κατὰ τὰ φαινόμενα, τῷ καταφέρονται βαρεῖαι πληγαί. Διακηρύττω δὲ ἀναφανδὸν εἰς τοὺς ἐργαζομένους τὴν καταστροφήν του, ὅτι ὁ θεμελιώδης ἡμῶν νόμος ὑπάρχει βαθέως ἐγκεχαραγμένος εἰς τὰς καρδίας τοῦ Ἀμερικανικοῦ λαοῦ, καὶ ὅτι ὅλαι αἱ δυνάμεις των συσσωματωμέναι οὐδόλως θὰ ἰσχύσωσι πρὸς καταστροφήν του, ἔστω καὶ ἂν μικρὰ ἐπιτυχία τοὺς ἐνθαῤῥύνῃ κατ' ἀρχάς. Ἀλλ' ὅτε αἱ προτάσεις των καθυποβληθῶσιν εἰς τὴν ἔγκρισιν τῆς δημοσίας γνώμης, θέλουσιν ἐννοήσει ὅτι ὅσον δύνανται νὰ μεταβάλωσι τὸ κέντρον τῆς βαρύτητος, ἄλλο τόσον δύνανται νὰ ἐμποδίσωσι τὴν ἐπανόρθωσιν τῆς Συμπολιτείας.

» Ὑπὲρ τῶν ἀρχῶν τούτων παλαίω σήμερον, ὡς ὄργανον τοῦ λαοῦ. Τίς δύναται νὰ εἴπῃ ὅτι δὲν πράττω τὸ κατὰ δύναμιν ὑπὲρ τῶν συμφερόντων του; Τινὲς λέγουσι, πόσον τυχηρὸς εἶναι ὁ Ἰόνσων, κἀνεὶς δὲν δύναται νὰ τὸν νικήσῃ. Ἠξεύρετε διατί εἶμαι τυχηρός; Διότι ἐργάζομαι ἀδιακόπως ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τοῦ λαοῦ. Προτήτερα ἢ ἀργότερα θέλετε ἐννοήσει τίς εἶναι ὑπὲρ καὶ τίς καθ' ὑμῶν. Συχνάκις εὑρέθην εἰς δυσκολωτάτας καὶ κρισίμους περιστάσεις, ἀλλὰ ποτὲ δὲν ἐγκατέλειψα τὸν λαόν, καὶ διὰ τοῦτο πιστεύω ὅτι καὶ ὁ λαὸς δὲν θέλει μ' ἐγκαταλείψει. Ποῖαν ἀρχὴν παρεβίασα, ποῖον καθῆκον παρημέλησα; Ἔπραξά τι ἀπᾷδον εἰς τὴν πολιτικὴν ἐκείνου, ὅστις ἔπεσε θῦμα τῆς ἀφοσιώσεώς του εἰς τὴν πατρίδα; Ὄχι βεβαίως. Ἀντενεργοῦντες κατ' ἐμοῦ, ἀντενεργοῦσι κατὰ τοῦ προκατόχου μου ἐπίσης· ἀλλ' εἰς πᾶσαν περίστασιν προσεπάθησα νὰ ἐκτελέσω τὸ καθῆκόν μου. Φθονεροί τινες λέγουσιν ὅτι ὁ Λευκὸς Οἶκος (α) ἔχει πλεῖστα θέλγητρα, ἀλλὰ δημοσίως σᾶς λέγω ὅτι δι' ἐμὲ τὰ τοιαῦτα μικρὰν ἔχουσι σημασίαν. Ἡ μόνη ὑπερηφάνεια, ἡ μόνη ἐνδόμυχος εὐχαρίστησις ἣν ἔχω, εἶναι ἡ ἐκτέλεσις τοῦ καθήκοντός μου, ἀπέναντι τῆς πατρίδος μου, ἀπέναντι τῶν τέκνων μου, ἀπέναντι τῶν ὁμοίων μου, καὶ αὕτη εἶναι ἡ μόνη μου ἀνταμοιβὴ (ἐνθουσιώδεις χειροκροτήσεις). Ἂς ἔλθῃ ὁ λαὸς μετ' ἐμοῦ καὶ ἐγὼ μετ' αὐτοῦ καὶ ἂς συσφιχθῶμεν περὶ τὸ Σύνταγμα, ὅπως τὸ διατηρήσωμεν ἀκέραιον, καθὼς μᾶς τὸ ἀφῆκαν οἱ πατέρες μας. Ἐν μέσῳ τῶν μεγαλητέρων ἀναβρασμῶν, κατηγοριῶν, ἀπειλῶν καὶ τῶν ἑξῆς, θέλω εἶσθαι ἀείποτε ἀκλόνητος ὑποστηρικτὴς τοῦ Συντάγματος, ὡς τῆς κιβωτοῦ τῆς σωτηρίας μας, ὡς τοῦ παλλαδίου τῶν πολιτικῶν καὶ θρησκευτικῶν ἡμῶν ἐλευθεριῶν. Ἂς προσκολληθῶμεν εἰς αὐτό, ὡς ὁ ἐν θαλάσσῃ προσκολλᾶται εἰς τὴν τελευταῖαν σανίδα τοῦ πλοίου, ὅτε ἐπέρχονται ἡ νὺξ καὶ ἡ τρικυμία. Ἂς ἐπιστρέψωμεν οἴκαδε, λησμονοῦντες τὸ παρελθὸν, καὶ θεωροῦντες τὸ μέλλον μετὰ θάῤῥους, ἀποφασισμένοι νὰ ἐπαναφέρωμεν τὴν Κυβέρνησιν εἰς τὴν ἀρχικὴν αὐτῆς ἀγνότητα, ἀφιερούμενοι εἰς Ἐκεῖνον, ὅστις ἐστὶν ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπιβλέπει τὰ πάντα ἐν τῇ γῇ, καὶ ἂς ἐλπίζωμεν ὅτι ἡ εἰρήνη θέλει ἐπανέλθει οὐ μόνον εἰς πάντα τὰ ἔθνη τῆς γῆς, ἀλλὰ καὶ εἰς πάσας τὰς ἐπαρχίας τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν. Ὅταν ἡ πατρίς σας καταστραφῇ, στρέψατε τοὺς ὀφθαλμούς σας πέριξ καὶ θέλετε εὕρει ἐκεῖνον ὅστις εὑρίσκεται αὐτὴν τὴν στιγμὴν ἐνώπιον ὑμῶν, κλαίοντα διὰ τὴν τελείαν αὐτῆς ἀποσύνθεσιν. »

Δ. Ν. ΜΠΟΤΑΣΗΣ.

(α) Λευκὸς Οἶκος (White House) ὀνομάζεται τὸ μέγαρον ἐν ᾧ κατοικοῦσι δικαιωματικῶς οἱ κατὰ καιροὺς Πρόεδροι τῆς Ἀμερικανικῆς Συμπολιτείας. Εἶναι δὲ κομψότατον καὶ εὐρύχωρον οἰκοδόμημα ἐκ λευκοῦ μαρμάρου, ὁμοιάζον πολὺ μὲ τὸ παλάτιον τοῦ Βασιλέως τῶν Βέλγων ἐν Βρυξέλλαις. Ὁ Λευκὸς Οἶκος ἀνήκει εἰς τὴν Κεντρικὴν Κυβέρνησιν, ἥτις φροντίζει τὴν ἐκ διαλειμμάτων ἐπισκευήν του καὶ τὴν ἀναγέωσιν τῶν ἐπίπλων.

Δ. Ν. Μ.

ΕΚ ΤΩΝ ΕΝΟΝΤΩΝ,

ΠΟΙΗΣΕΙΣ

ΑΓΓΕΛΟΥ Σ. ΒΛΑΧΟΥ.

Βραβευθεῖσαι ἐν τῷ ποιητικῷ διαγωνισμῷ τοῦ 1866.

. . . . Ἀδὺ δὲ καὶ τὸ συρίσδες. (Θεοκρ.)

ΔΥΟ ΛΕΞΕΙΣ

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΝ ΜΟΥ (1).

Οἱ ὀλίγοι στίχοι, οὓς παραδίδω σήμερον τῷ κοινῷ, γραφέντες κατὰ διαφόρους καιροὺς καὶ ἐπὶ διαφόροις εὐκαιρίαις, ἥκιστα δὲ πρὸς ἀγῶνα ἐσταλμένοι, ἐστάλησαν οὐχ ἧττον εἰς τὸν ἐφετεινὸν ποιητικὸν συναγωνισμὸν, συνορμαθισθέντες ἐκ τῶν μυχῶν τοῦ κεκονιαμένου ποιητικοῦ μου χαρτοφυλακίου, καὶ πᾶν ἄλλο ἢ τὴν δάφνην ἀξιοῦντες. Ἀληθῶς *ἐκ τῶν ἐνόντων* συγκαταρτίσας, καὶ ἰδίᾳ χειρὶ ἀπροσποιήτως ἀντιγράψας, παρέπεμψα αὐτοὺς ἀσταλεῖς καὶ ῥιγοῦντας εἰς τὸν ἀγῶνα, καὶ οὐδὲ κἂν ὠνειρευόμην τὸ ἀπονεμηθέν μοι γέρας. Ἐξομολογοῦμαι ὅμως ἐπίσης, ὅτι, μὴ προσδοκῶν τὸν στέφανον τοῦ

(1) ΣΗΜ. ΠΑΝΔ. Ἡ Πανδώρα ἀφίνει εἰς τὸν γράψαντα τὴν εὐθύνην τῶν κρίσεων αὐτοῦ.

νικητοῦ, ἔτι ὀλιγώτερον προσεδόκων τὸ ἥμισυ αὐτοῦ. Μὴ ἐξετάζων, μήτε θέλων νὰ ἐξετάσω, τίνας εἶχον λόγους οἱ κριταὶ νὰ κατανείμωσι τὴν δάφνην μεταξὺ τῶν *Ἐκ τῶν Ἐνόντων* καὶ τῶν *Στόκων*, ἀπορῶ μόνον, πόθεν ἠρύσαντο τὸ δικαίωμα τοῦτο οἱ ἀγωνοδίκαι, ἀφοῦ ῥητὸς τοῦ ἀγωνοθέτου ὅρος εἶνε νὰ βραβεύηται τὸ σχετικῶς κρεῖττον ποίημα· ἢ ὑπῆρχε μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν λυρικῶν συλλογῶν μικρά τις, ἐλαχίστη, ἔστω καὶ κατὰ κεραίαν, διαφορὰ, καὶ τότε ἔπρεπε νὰ προτιμηθῇ ἡ κατὰ τὴν κεραίαν αὐτὴν ὑπερέχουσα, ἢ ἦσαν ἀμφότεραι μαθηματικῶς ἰσοπαλεῖς, καὶ τότε οὐδετέρα αὐτῶν ἔπρεπε νὰ βραβευθῇ, ἀφοῦ *σχετικῶς κρεῖττον* ποίημα δὲν ὑπῆρχεν. Ἀγνοῶ ἂν ἄλλοι, ἀναμιμνησκόμενοι τοῦ ἀριστοφανείου :

ὡς οὐχὶ πᾶσαν ἡμέραν
πλακοῦσιν ἔστιν ἐντυχεῖν,

εὐχαριστοῦνται ἐκ τῶν δεδογμένων τοῖς κυρίοις ἑλλανοδίκαις· τὸ κατ' ἐμὲ, παραδιδοὺς εἰς τὴν κρίσιν τοῦ κοινοῦ τοὺς κατ' ἀρχὰς μὲν ἄνευ ἀξιώσεων γραφέντας, καὶ ἄνευ ἀξιώσεων ἀγωνισθέντας, νῦν ὅμως ἀπαιτητικωτέρους γενομένους στίχους μου, ἀπεκδέχομαι εὐθαρσῶς τὴν ἀπόφασιν αὐτοῦ, ἣν οὔτε συμπάθειαι ἢ ἀντιπάθειαι ἐπηρεάζουσιν, οὔτε φιλίαι δυσωποῦσιν οὔτε ἔχθραι πικραίνουσιν.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 28 Μαΐου 1866.

ΑΓΓΕΛΟΣ Σ. ΒΛΑΧΟΣ.

1.

Ο ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΣ ΕΛΛΗΝ.

(*Ἆσμα παροίνιον*).

Τί ἐγείνατε Ἀθῆναι;
Ποῦ αἱ δάφναι, αἱ μυρσίναι
Τῶν φαιδρῶν σου ἑορτῶν;
Ποῦ τὰ Παναθήναιά σου;
Ποῦ εὐθύμου των θιάσου
Ποῦ τὸ πλῆθος τὸ σκιρτῶν;
Ἡ ψυχρά των μόνον — οἴμοι!
Ἡ ψυχρά των μένει μνήμη!
Κίρνα, Γλαῦκε, κίρνα οἶνον...
Λήθην θέλω, λήθην πίνων!

Τί ἐκάμετε τὸν θεῖον
Ὅμιλον τῶν Ὀλυμπίων;
Ποῦ ὁ Ζεὺς, ἡ Ἥρα ποῦ;
Ποῦ τὸ ἄλλο πλῆθος ὅλον;
Ποῦ λατρεύετ' ὁ Ἀπόλλων,
Ἡ Κυθήρη τοῦ λοιποῦ;
Φεῦ τὰ θεῖά των τεμένη
Βεβηλοῖ θρησκεία ξένη... (1)
Κίρνα, Γλαῦκε, κίρνα οἶνον,
Λήθην θέλω, λήθην πίνων!

Ποῦ αἱ πάλαι πανηγύρεις,
Οἱ ἀγῶνες σου οἱ πλήρεις
Εὐσωμάτων παλαιστῶν;
Ποῦ οἱ κλάδοι τῆς ἐλαίας,
Ὁ Ἱέρων, ὁ Πυθέας,
Ἡ πλειὰς τῶν δικαστῶν;
Τόρα λιτανείας μόνον
Ἔχομεν ἀντὶ ἀγώνων...
Κίρνα, Γλαῦκε, κίρνα οἶνον,
Λήθην θέλω, λήθην πίνων!

Ποῦ αἱ κόραι τῆς Κορίνθου,
Μὲ στεφάνους ὑακίνθου
Καὶ ναρκίσσων νεαρῶν;
Μὲ τὸ μελανόν των ὄμμα,
Μὲ τὸ λιγυρόν των σῶμα,
Μὲ τὸν εὔχαριν χορόν;
Ποῦ ἓν ἐλαφρόν των φάσμα,
Ἓν τοῦ φάσματός των ᾆσμα;
Κίρνα, Γλαῦκε, κίρνα οἶνον,...
Λήθην θέλω, λήθην πίνων!

Ἔστω φάσμα, ἔστω πλάνη...
Τὴν ψυχήν μου νὰ θερμάνῃ
Μία σου σκιὰ ἀρκεῖ·
Μία τοῦ ποτέ σου κλέους,
Ὦ πατρὶς τοῦ Περικλέους,...
Ἓν σου ὄνειρον γλυκύ!
Φεῦ! ὁ ὕπνος σας Ἀθῆναι,
Δίχως καὶ ὀνείρων εἶνε!
Κίρνα, Γλαῦκε, κίρνα οἶνον,
Λήθην θέλω, λήθην πίνων!

Ἔρημοι τοῦ Ἀκαδήμου
Εἶν' οἱ κῆποι, καὶ τοῦ Δήμου
Ἔρημος ἡ ἀγορά...
Ἠρημώθη ἡ Ποικίλη,
Καὶ ἡ Πνὺξ ῥητόρων χείλη
Δὲν ἀκούει ἠχηρά!
Ἔχασε τὸν Δημοσθένη·
Τόρα τίς τὴν ἀναβαίνει;
Κίρνα, Γλαῦκε, κίρνα οἶνον,
Λήθην θέλω, λήθην πίνων!

---

(1) Μὴ ξενίσῃ, παρακαλῶ, μήτε σκανδαλίσῃ τὸν ἀναγνώστην μου ἡ λέξις β ε β η λ ο ῖ, λεγομένη ὑπὸ εἰδωλολάτρου Ἕλληνος τῆς ς'. ἑκατονταετηρίδος.

Ἐβεβάθη τοῦ Αἰσχύλου
Ἡ σκηνὴ, φαιδροῦ ὁμίλου
Τέμενος ποτὲ μεστὸν,
Κ' εἰς τὴν γῆν τῶν Σοφοκλέων
Σμῆνος μάχετ' ἱερέων
Κατὰ σμήνους σοφιστῶν.
Ὅστις, φεῦ! καὶ ἂν νικήσῃ,
Ἡ Ἑλλὰς δὲν θ' ἀναζήσῃ!
Κίρνα, Γλαῦκε, κίρνα οἶνον
Λήθην θέλω, λήθην πίνων!

Φεῦ! τοῦ Κέκροπος ἡ πόλις
Οὐδ' ἓν ἴχνος ἔχει μόλις
Τοῦ ποτέ της τοῦ κλεινοῦ...
Καὶ τοῦ Πλάτωνος ἡ χώρα
Δούλους τρέφει μόνον τόρα
Τοῦ Ἰουστινιανοῦ! —
Ὦ! εἰς ταύτην τὴν ἀγέλην
Εἷς δὲν ζῇ, εἷς μόνος Ἕλλην;..
Κίρνα, Γλαῦκε, κίρνα οἶνον
Εὕρηκα τὴν λήθην πίνων.

2.

ΝΟΣΤΑΛΓΙΑ.

Τίς πνοὴ, φαιδροί μου ξένοι, τὴν ἐρήμην μου θυρίδα
Νὰ κοσμήσετε σᾶς στέλλει μὲ τ' ὡραῖον σας πτερόν;
Τίς σᾶς ἔστειλ' εὐθυμίαν νὰ μοῦ φέρετε κ' ἐλπίδα;
Τίς τὸν οἶκόν μου σᾶς εἶπε κ' ἤλθετε χαρᾶς χορὸν
Νὰ μοῦ ψάλητε, πτηνά;

Μὴ δὲν εἴδετε πῶς ἔχουν αἱ θυρίδες μου χιόνα,
Πῶς ἐθάμβωσ' ἡ θερμή μου τὰς ὑέλους των πνοὴ;
Κ' ἐνομίσατε ἀνθοῦντα ὅτι θὰ εὕρῆτε κλῶνα,
Ὅτι τοῦ φυλλώματός του θὰ συμψάλλῃ ἡ θροή
Μὲ τὸ ᾆσμά σας, πτηνά;

Ἢ μὴ βίαιος σᾶς φέρῃ νότος ἀπὸ ἄλλας χώρας,
Καὶ τὸ ἄσυλον ποθεῖτε φιλοξένου δροφῆς;
Ἢ πωλεῖτε τὴν ᾠδήν σας ἀντὶ θάλπους μιᾶς ὥρας,
Ἢ μοῦ φέρετ' εὐθυμίαν εἰς ἀντάλλαγμα τροφῆς,
Ὦ πεινῶντά μου πτηνά;

Ἔλθετε νὰ σᾶς θερμάνω εἰς νεανικὰς ἀγκάλας,
Εἰς καρδίαν ἥτις πάλλει ἔτ' ὑπὸ τὸν παγετὸν,
—Ὅπως σεῖς, ἐξόριστοί μου, εἶμ' ἐξόριστος ὁ τάλας,
Τὴν χαρὰν, ἥν τιν' ἀφῆκα, μάτην κύκλω μου ζητῶν,
Ὡς τὸ θάλπος σεῖς, πτηνά.

Ὦ! εἰς τ' ὄμμα σας ἡλίου θὰ εὕρῳ φαιδροῦ ἀκτῖνα,
Εἰς τὸ ῥάμφος σας θ' ἀντλήσω ἄρωμα πατρίας γῆς,
Θὰ φιλήσω τὰ πτερά σας καὶ θὰ εὕρω κ' εἰς ἐκεῖνα
Δρόσου κἂν σταγόνα μίαν, δάκρυ ἀττικῆς αὐγῆς!
Καλῶς ἤλθετε πτηνά!

Ὦ! εἰπέτε μοι, ὡραῖοι τῆς πατρίδος ταχυδρόμοι,
Λάμπ' εἰς γαλανὸν ὁ Φοῖβος, ὅπως παντοτ' οὐρανόν;
Προεδρεύει τῶν χορῶν σας λάλος ἀηδὼν ἀκόμη;
Ψάλλει ἔτ' ὑπὸ τὴν χλόην τ' ᾆσμα τὸ νυκτερινὸν
Γρύλλος εὔθυμος, πτηνά;

Σπινθηρίζουν τ' ἄστρ' ἀκόμη, ὅπως θρύμματ' ἀδα-
[μάντων;
Ῥαίνουν αἱ πορτοκαλλέαι μ' ἄνθη των τοὺς ἐραστὰς,
Ὅσοι ὅρκους ψιθυρίζουν ὑπὸ τὴν πιστὴν σκιάν των;
Εἶν' ἡ φύσις, ὅπως ἦτο, νυμφικὴ φαιδρὰ παστάς;..
Ὦ εἰπέτε μου, πτηνά!

Ναί,.. ὤ! ναί· καλὰ τὸ λέγει τὸ διπλοῦν κελάδη-
[μά σας,
Τὸ προδίδει ὁ μικρός σας σπινθηρίζων ὀφθαλμός·
Κ' εἰς τοῦ στήθους μου τὰ βάθη, σύμφωνος πρὸς τὰς
[φωνάς σας,
Μυστικὴ φωνή τις ἄλλη, ζωηρὸς χαρᾶς παλμὸς
Μοὶ τὸ βεβαιοῖ, πτηνά!

Πλήν... εἰπέτε μου, πτηνά μου, οἱ εὐδαίμονες ἐκεῖνοι,
Οὓς σιγὰ ἀποκοιμίζει ἡ ζωὴ, τροφὸς καλὴ,
Ἐνθυμοῦνται ἂν καὶ ἄλλος ἔζη πρὶν μαζύ των, χύνει
Στόνον ἕνα ἡ ψυχή των, δάκρυ τ' ὄμμα των θολοῖ
Εἰς τὴν μνήμην μου, πτηνά;

Ἢ ἐσβέσθη τ' ὄνομά μου τῶν βημάτων μου ὀπίσω,
Ὡς τοῦ πλοίου μου ἡ αὖλαξ, ὅπερ μ' ἔσυρε μακράν;
Ἢ εἰς τὴν πατρίαν γῆν μου ἐπιστρέφων θ' ἀπαντήσω
Ἄγνωστος γνωστοὺς, καὶ ζῶσα ἡ ἀγάπη μου νεκρὰν
Τὴν ἀγάπην των, πτηνά;

Μὴ σιγᾶτε, τὴν σιγήν σας ὤ! ἐμάντευσα, πτηνά μου,
Εἰς τῶν φίλων μου τὰ στήθη ἡ ἀγάπη των δὲν ζῇ!
Εἰς τῶν φίλων μου τὰ χείλη ἐμαράνθη τ' ὄνομά μου
Κ' ἐμαράνθ' εἰς τὰς ψυχάς των καὶ ἡ μνήμη μου μαζύ...
Μ' ἐλησμόνησαν, πτηνά!

Ἂς μὲ λησμονοῦν! ἂν ὅμως πάλιν, ξένοι μου, σᾶς φέρῃ
Εἰς τῆς Ἀττικῆς τὰ νέφη παγερὸν βορρᾶ πνοὴ,
Εἴπατ' ὅτι δι' ἐκείνους σᾶς ἠρώτων, ὅτι σπαίρει
Ἡ ψυχή μου, ὅτι μ' εἶνε ἡ ἀγάπη των ζωή,
Ὅπως σεῖς χαρά, πτηνά.

Εἴπατέ τους ὅτι βλέπω εἰς τὰ πνίγοντά με νέφη
Τοῦ πατρίου οὐρανοῦ μου τὴν σινδόνην τὴν γλαυκὴν,
Ὅτι μί' ἀκτὶς ἡλίου φανταστοῦ ἐδῶ μὲ τρέφει,
Ὅτι ζῶ εἰς τὴν ὁμίχλην, ἀναπνέων ἀττικὴν
Ζεφυρίτιδα, πτηνά!

Εἴπατέ τους, . . . πλὴν, πτηνά μου, ἂν ἀντὶ νὰ τοὺς [εἰπῆτε
Ὅλ' αὐτὰ, εἰς τὰ φαιά σας μ' ἐλαμβάνετε πτερά,
Καὶ μ' ἐφέρετ' ἐκεῖ κάτω, παροδίτην, παροδῖται . . .
—Πλὴν πετᾶτε — φεῦ! ἡ πτέρυξ σᾶς διώκει τοῦ [βορρᾶ . . .
—Κατευόδιον πτηνά.

Ἐν Γερμανίᾳ, τὸ 1861.

3.

ΤΗ: ΗΘΟΠΟΙΩ: ΡΙΣΤΟΡΗ:.

Τὸ ὄνομά σου ἤκουον κ' ἐπέτων κατ' ὀνείρους
Εἰς τῆς Γαλλίας τὴν σκηνὴν, ψυχὴ ἐνθουσιῶσα, . . .
Ὑπνώττων ἔτεινα τὸ οὖς καὶ μ' ἔθελγ' ἡ μελίῤῥους
Τῆς λαλιᾶς σου μουσική σοῦ καὶ τοῦ Τάσσου γλῶσσα!

Τόρα σιγὰ μ' ἐλίκνιζες κ' ὑπνώττων ἐμειδίων,
Ἄλλοτε μία σου κραυγὴ μ' ἔφερ' εἰς τρόμου ζάλην,
Εἰς σου λυγμὸς ἐπάγονε τὸ αἷμά μου τὸ κρύον,
Κ' ἐν βλέμμα σου τὰ στήθη μου ἐθέρμαινε καὶ πάλιν·

Μ' Ἀρτέμιδος ἀνάστημα καὶ μὲ μαγίσσης βλέμμα
Ἠρέσκετο ἡ νέα μου ψυχὴ νὰ σ' ἀναπλάττῃ,
Κ' ἐκόσμει τοὺς βοῤῥύχους σου μὲ βασιλίσσης ῥέμμα,
Καὶ τῆς πορφύρας σου δειλὴ τὰ κράσπεδα ἐκράτει!

Ὤ! τέλος σ' εἶδον κ' ἔξυπνος! ἡ ἀληθὴς Ῥιστόρη
Ἐξήλειψε τὰ πλάσματα τοῦ ὕπνου μου τὰ θεῖα,
Καὶ μ' ἔδειξες, ὦ φλογερὰ τῆς Μεσημβρίας κόρη,
Πῶς τῆς πραγματικότητος ἡττᾶτ' ἡ φαντασία.

Ὤ, ναί! δὲν σὲ φαντάζεται οὐδεὶς χωρὶς νὰ σ' ἴδῃ!
Τῶν λόγων σου τὴν μουσικὴν κατέχεις σὺ καὶ μόνη,
Τὴν φλόγα τῶν βλεμμάτων σου σοῦ μόνον τ' ὄμμα [δίδει
Καὶ εἶνε σοῦ μυστήριον τοῦ στήθους σου οἱ στόνοι!

Πλὴν τίς σεμνὴ ἡγίασε θεὰ τὸ μέτωπόν σου,
Καὶ σ' ἐψιθύρισε σιγὰ ἠθοποιὸς νὰ γείνῃς;
Τίνος ἠλίου ἔφλεξεν ἀκτὶς τὸν ὀφθαλμόν σου,
Ἀκτὶς, ἧς κατορθοῖς τὸ πῦρ ν' ἀνάπτῃς καὶ νὰ σβύνῃς;

Ὤ! ὁ θερμός μας ἥλιος, τὸ πῦρ τῆς Μεσημβρίας,
Τοῦ Σοφοκλέους ἡ θεὰ, ἡ μοῦσα τοῦ Σενέκα
Διὰ σφραγῖδος ἔχρισαν τὸ μέτωπόν σου θείας
Καὶ σ' ἔκαμαν ἀθάνατον θεὰν, θνητὴν γυναῖκα!

Ὤ! τῆς μεγάλης ἄλλοτε Ἑλλάδος θεία κόρη,
Ἄρες ἓν ἄνθος, προϊὸν τῆς νῦν μικρᾶς Ἑλλάδος,
Νὰ σ' ἀναμνήσῃ τὰ γλαυκὰ τῆς μεσημβρίας ὄρη,
Καὶ τὰς μυρτοστεφεῖς πλευρὰς ἰταλικῆς κοιλάδος...

Ἄρες εἷς στέφανος πλεχθεὶς μὲ δάφνην ἑλληνίδα
Νὰ στέψῃ τὴν μελάγχροα ἰταλικήν σου κόμην,
Ὡς ἄλλοτε ἐστέφοντο μὲ δάφνην ἰταλίδα
Οἱ τῆς Ἑλλάδος τραγῳδοὶ εἰς τὴν ἀνθοῦσαν Ῥώμην!

Ὄρνις καὶ σὺ εἰς τοῦ βορρᾶ τὰ νέφη διαβάτις,
Πτηνὸν κ' ἐγὼ παροδικὸν ἐντὸς πυκνῶν συννέφων,
Ἂς ἑνωθῶμεν πρὸς στιγμὴν, σὺ ὡς σεμνὴ θεά τις,
Κ' ἐγὼ ὡς ἔνθους λατρευτὴς τὸ μέτωπόν σου στέφων.

Ἐν Γερμανίᾳ τὸ 1861.

4.

ΕΙΣ ΛΕΥΚΩΜΑ ΦΙΛΟΥ.

Ὁπόταν ὄρνιθας φαιδράς τῶν χλιαρῶν αἰθέρων
Διώκῃ κλύδων, εἰς ἀκτὰς ἀξένους παραφέρων
Μακρὰν ὀχθῶν τερπνῶν καὶ μάγων!
Τὴν πτέρυγα πᾶσα μικρὰ ἐξόριστος προτείνει,
Θερμαίνει τὴν πλησίον της, θερμαίνεται κ' ἐκείνη,
Καὶ λησμονεῖ τὸν κύκλω πάγον.

Ἂς τείνωμεν τὰς πτέρυγας κ' ἡμεῖς, ἀφ' οὗ ἡ τύχη
Ἀπὸ ἡλίου χλιαροῦ μᾶς ὤθησεν εἰς ψύχη,
Ἀπ' οὐρανοῦ φαιδροῦ εἰς νέφη.
Ἂς γίνωσι τὰ στήθη μας μία κοινὴ ἀγκάλη,
Ἀγάπης ἡ καρδία μας μόνον παλμὸν ἂς πάλλῃ
Καὶ τ' ὄνειρον: *πατρὶς* ἂς τρέφῃ.

5.

ΕΙΣ ΝΕΑΝΙΔΑ.

Μ' ἀγαπᾷς; ἂν μ' ἀγαπᾷς
Διατὶ τὸ σιωπᾷς,
Καλή μου κόρη;
Ὄχι; — πλὴν ὁ καστανὸς
Ὀφθαλμός σου εὐμενῶς
Χθὲς μ' ἐθεώρει.

Σ' ἀγαπῶ; ἂν σ' ἀγαπῶ
Διατὶ νὰ τὸ εἰπῶ,
Δὲν ἔχω χείλη;
Ὄχι; — Τότε διατί
Ἡ ψυχή μου σὲ ζητεῖ
Ἀποῦσαν, φίλη;

Μ' ἀγαπᾷς καὶ σ' ἀγαπῶ,
Σιωπᾶς καὶ σιωπῶ,
Πλὴν δὲν πειράζει!
Θὰ λυθῇ ἡ σιωπὴ
Ὅταν φύγ' ἡ ἐντροπὴ,
Τί μᾶς βιάζει;

6.

Η ΠΡΩΤΗ ΓΥΝΗ.

Ἦτον ὡραία ὡς ὁ ἕσπερος,
Ἦτον ἁγνὴ ὡς ἡ χιών·
Κατώπτριζ' εἰς τὸ μέγα ὄμμα της
Τὸν πλάσαντα αὐτὴν Θεόν,
Καὶ τὰς ῥοδίνους παρειάς της,
Ἃς ἔτι ἔψαυεν ὁ Πλάστης,
Ἔβρεχε δρόσος πρωϊνή·
—Ἦν ἡ πρωτόπλαστος γυνή!

Τὸ ὄμμα της ἐπλάνα ἔκθαμβον,—
Ἦν ἔκστασις πᾶσα εἰκών·
Τὸ οὖς της ἠκροᾶτο ἄπληστον,—
Τὸ πᾶν τῇ ἦτο μαγικόν·
Ἔβλεπεν, ἤκου', ἐμειδία,
Καὶ ἡ παρθένος της καρδία
Ἀπήντα μὲ χαρᾶς παλμοὺς
Εἰς τοὺς ἐκθάμβους ὀφθαλμούς.

Τί ἦτο κύκλω της! τί ἄπειρος
Κόσμος ἀνθέων καὶ φωτός!
Ἔκλειε τ' ὄμμα της, τὸ ἤνοιγε . . .
Ἦν ἀληθὴς ἦν ὑπαρκτός.
Εἰς κρίνα νέα καὶ εἰς ῥόδα
Ἐπάτει τὸν γυμνόν της πόδα·
Τί εὔοσμος ἦν ὁ ἀνθών,
Ὡραῖος, δίχως ἀκανθών!

Ἐπὶ τὴν κόμην τὴν μετάξινον
Τῆς παιδικῆς της κεφαλῆς
Ἐπέτα κούφη ἡ χρυσόπτερος
Τοῦ Παραδείσου χρυσαλλίς·
Ἄνθη τῆς ἔῤῥαινον τὰ στέρνα,
Καὶ ἡ μικρὰ, μικρά της πτέρνα
Ἐβρέχετο εἰς τὸ νερὸν,
Ὅπερ ἐφλοίσβιζε περῶν.

Βλέπει, ἀκούει ὅλα κύκλω της,
Θαυμάζει, χαίρει, μειδιᾷ·
Ἀλλ' ἓν διέφυγε τὸ ὄμμα της
Τοῦ σώματός της ἡ σκιά.
Εἶδε τὸν ξένον κόσμον ἤδη,
Χωρὶς τὸν ἴδιον νὰ ἴδῃ . . .
Δὲν τὸν μαντεύει κἂν—οὐδεὶς
Τῇ εἶπε: Τοῦτο νὰ ἰδῇς!

Μικρὸν ἐνίοτε ἀπότολμον
Ἐπέτα ἐπ' αὐτῆς πτηνὸν,
Κρίνον ἐνόμιζε τὸν ὦμόν της,
Καὶ τὸν ἐκέντα, τὸν γυμνόν.

Γελῶσα ἔστρεφεν ἐκείνη,
Οὐδὲ τὴν χεῖρα κἂν ἐκίνει . . .
Ἔβλεπε τ' ὄμμα της, τὸ οὖς
Ἤκουεν, ἐπλανᾶτ' ὁ νοῦς.

Ποῦ ἐπλανᾶτο; Μήπως ἤξευρε;
Κάτι ἐζήτει — ἆρα τί;
Ὁ νοῦς ἐσίγα, ἡ καρδία της
Ἔλεγε κρύφα τί ζητεῖ. —
Εἰς λίμνης νῶτα γαληναῖα
Ἔκυψε . . . τί εἰκὼν ὡραία,
Τί νέα ὄψις, μαγικὴ
Ἐγκατωπτρίζετο ἐκεῖ!

Ἦτο τὸ πρόσωπον, ἡ ὄψις της!
Τὴν ἐθεώρησ' ἐν χαρᾷ,
Κ' εὐγνώμων νὰ θωπεύσῃ ἔκυψε
Τ' ἀντανακλῶντ' αὐτὴν νερά!
Ἐκεῖ, ἀντίκρυ, εἰς τὴν πέραν
Ὄχθην, μορφὴν βλέπει δευτέραν . . .
Πῶς ἡ μορφή της ἡ καλὴ
Ἐγείνεν ἔξαφνα διπλῆ;

Τὸ παιδικόν της ὄμμα ὕψωσε
Καὶ εἶδε πέραν — Τί ἀστήρ!
Δὲν εἶδε πλέον ἄλλο κύκλω της,
Ἦν ὁ πρωτόπλαστος ἀνήρ!
Τὸν βλέπει ἄπληστος . . . τὸν βλέπει . . .
Ἀλλοῦ τὸ ὄμμα της δὲν τρέπει.
Τότ' ἡ πρωτόπλαστος γυνὴ
Ἔγεινεν . . . ἡ σημερινή.

7

ΤΑΙΣ ΑΘΗΝΑΙΑΙΣ.

(*Καταλείπων τὰς Ἀθήνας τὸ 1861.*)

Ἔφυγον καὶ μ' εἶπον ὅλαι· « Εὐοδοῦ », χωρὶς νὰ μ' [εἴπῃ
Μία μεταξύ των «Μεῖνε!» Ἔφυγον, καὶ μ' εἶπον ὅλαι· «ὤ! τοῦ χωρισμοῦ ἡ λύπη
Λύπη διὰ σὲ δὲν εἶνε. »

«Φεύγεις, ἔλεγον, . . τοὺς πάγους μὴ φοβοῦ τῆς Γερ- [μανίας,
«Σὺ ὁ παγετοὺς ἐγκλείων,
«Σὺ ὁ τὴν ψυχρὰν χιόνα τῆς παρθένου σου καρδίας
« Ἀλαζὼν ἐπιδεικνύων.

« Τί λοιπὸν, καρδία ἔτι δὲν εὑρέθη τις ἀξία
« Τῆς ψυχῆς σου νὰ λαλήσῃ;
«Ὅλαι εἶν' ἀνάξιαί σου; δὲν ὑπάρχει οὐδεμία
«Πρὸς τὴν σὴν καρδίαν ἴση;»

Ἀφελεῖς, ἄγναὶ ὑπάρξεις! Μὲ τοῦ βίου τὰς ἀτμίδας
Παίζετε φαιδραὶ εἰσέτι,
Καὶ εἰς ὄνειρα ἐρώτων, εἰς χιμαίρας, εἰς ἐλπίδας
Φεύγουν τὰ χρυσᾶ σας ἔτη . . .

Σᾶς ἀκούει πᾶς λαλούσας, ἀγαπώσας σᾶς λατρεύει,
Εὐτυχίζετ', εὐτυχεῖτε,
Καὶ εἰς ἓν' ἀγάπης κόκκον, ὃν ἀδάμαντα πιστεύει,
Ἡ καρδία σας ἀρκεῖται.

Πλὴν . . . δὲν ἔτυχ' εἴς τινά σας ἄλλην νὰ καλῇ καρ-
Καὶ νὰ ἀποκρίνετ' ἄλλη; [δίαν,
Ν' ἀδιαφορῇ πρὸς φλόγα ἡ καρδία σας μυχίαν
Καὶ πρὸς παγετοὺς νὰ πάλλῃ;

Νὰ σιγᾷ καὶ ν' ἀγαπᾶται, ν' ἀγαπᾷ καὶ νὰ σιγῶσι,
Νὰ γελοῦν ὁπόταν κλαίῃ,
Κ' ἴσως νὰ γελᾷ κ' ἐκείνη, ὅταν δι' αὐτὴν θρηνῶσι,
Ἀντὶ δάκρυ της νὰ ῥέῃ;

Εὐτυχεῖς ψυχαί! τρυφᾶτε εἰς τοῦ βίου τὰς ἀγκάλας
Εἰς χλωροὺς τρυφῆς λειμῶνας...
Μὴ σᾶς μέλῃ ἂν ἀγάπης στερημένος ζῇ τις τάλας,
Ὑπὸ πάγους καὶ χιόνας.

Δὲν ζηλοτυπεῖ τὸ πῦρ σας· ὤ! τὸ στῆθος του πρό-
Ὑπὸ πάγον νὰ κοιμᾶται, [κρίνει
Καὶ νὰ προσδοκᾷ κἂν φλόγα, ἐνῷ σεῖς σποδὸς νὰ
Ὀλ' ἡ φλὸξ σας προσδοκᾶτε! [γείνῃ

Μὴ δὲν δύνανται ν' ἀνάψουν καὶ αὐτοῦ ποτὲ τὰ στήθη,
Ὅταν τις σπινθῆρα βάλῃ;
Δύνανται, . . . καὶ ἂν κἀμμία ἀπὸ σᾶς δὲν ἠδυνήθη,
Ἴσως δυνηθῇ τις ἄλλη!

8.

ΤΩΙ ΦΙΛΩΙ Α * * *

ΖΗΤΟΥΝΤΙ ΣΤΙΧΟΥΣ ΜΟΥ.

Στίχους ζητεῖς· τῆς λύρας μου ν' ἀκούσῃ πάλιν θέλει
Τὸ ἀδελφόν σου οὖς·
Ἡ σιωπή της σ' ἐνοχλεῖ, καὶ οὐδὲ κἂν σοὶ μέλει,
Ἂν ἡ ψυχή μου σιωπᾷ, ἐὰν κοιμᾶτ' ὁ νοῦς.

Ἔστω λοιπόν· ἐγείρομαι, ἀφοῦ νὰ μ' ἐξεγείρῃς
Τοῦ ὕπνου μου ποθεῖς,
Ἀλλ' ἄκουσον τί ἔβλεπον νὰ σ' εἴπω ἐν ὀνείροις, . . .
Ζηλοτυπῶν τὸν ὕπνον μου καὶ σὺ θὰ κοιμηθῇς.

Εἶνε πικρός, ὦ φίλε μου, ὁ ἀληθής μας βίος,
Γλυκὺς εἶν' ὁ ψευδής·
Εὐδαίμων ὅστις κοιμηθεὶς κοιμᾶται αἰωνίως,
Καὶ ζῇ μὲ μόνον ὄνειρα . . . — Κοιμήσου νὰ ἰδῇς!

Κοιμήσου, τὸ ἀνάλγητον νὰ λησμονήσῃς πλῆθος
Τὸ κύκλω μας βομβοῦν,
Τὸ θῦον ἐπὶ τοὺς βωμοὺς τοῦ Μαμωνᾶ εὐήθως,
Τὸ κλίνον γόν' εἰς τὸν χρυσοῦν τῶν Ἰουδαίων βοῦν!

Κοιμήσου νὰ ὀνειρευθῇς ἀκροατῶν ἐκθάμβων
Ὁμήγυριν πολλὴν,
Νὰ μεθυσθῇς εὐφημιῶν, ν' ἀκροασθῇς θριάμβων,
Στέμμα χλωρὸν νὰ αἰσθανθῇς περὶ τὴν κεφαλήν.

Νὰ γείνῃ ἄθλόν σου γλυκὺ τῶν νέων ἡ μυρσίνη,
Τῆς κόρης ὁ παλμὸς,
Εἰς τὴν φωνήν σου νὰ σεισθοῦν τὰ ἄλκιμά των σμήνη,
Νὰ ὑγρανθῇ ὁ καστανὸς ἐκείνης ὀφθαλμός!

Κοιμήσου, κύκλω σου πυκνὰ, φρυάσσοντα τὰ πλήθη
Ν' ἀκούσῃς ἀλαζὼν, . . .
Κοιμήσου, τὴν ἀξίαν σου νὰ ἐννοήσῃς, —ζῆθι,
Ζῆθι κοιμώμενος, παρὰ ν' ἀποκοιμᾶσαι ζῶν.

Καὶ μήποτε τὸ ὄμμα σου εἰς φῶς ἀνοίξῃς πάλιν.
Αἰώνια κοιμοῦ,
Κ' εἰς τῶν χρυσῶν ὀνείρων σου τὴν μαλακὴν ἀγκάλην
Τὸ πᾶν, τὸ πᾶν λησμόνησον· — ἢ μᾶλλον ἐνθυμοῦ,

Ναὶ, ἐνθυμοῦ, εἰς τίνων οὗς τὰ ἄσματά της στέλλει
Ἡ νέα σου ψυχή,
Ὁποία κύκλω σου βομβεῖ ἀκροατῶν ἀγέλη,
Εἰς τίνων στήθ' ἡ μυστικὴ φωνή σου ἀντηχεῖ!

—Εἰς οὐδενὸς, Ἀλέξανδρε!— Ἐὰν τὸ στῆθος πάλλῃ
Ὀλίγων ἀδελφῶν,
Ὧν ἀκροᾶτ' ὁ εἷς δειλὸς, ἐνῷ ὁ ἄλλος ψάλλει,
Τὸ πλῆθος ὅμως, τὸ κοινὸν, εἶνε κοινὸν κωφόν!

Καὶ ἂν πρὸς τὴν φωνὴν ἡμῶν ἐνίοτε τὰ ὦτα
Στρέψῃ ἀλλόφρων τίς,
Ἀκούει δυσανασχετῶν τὰ ἔπη μας τὰ πρῶτα,
Καὶ λέγει μ' ἓν μειδίαμα·—« Ἀ εἶνε ποιητής! »

Εἴμεθα! πλὴν ἀφοῦ κἀνεὶς, κἀνεὶς δὲν μᾶς ἀκούει,
Ὦ! κ' ἐξ ἡμῶν οὐδεὶς
Τὴν λύραν του ἐμπρὸς κωφῶν ἀκροατῶν μὴ κρούῃ!
Καθ' ὕπνους μᾶς ἀκούουσι—Κοιμήσου νὰ ἰδῇς!

9.

Η ΠΡΟΦΗΤΙΣ.

« Εἶμαι γραῖα· τί πειράζει;
Εἶμ' ἐπαῖτις, τί σᾶς μέλει;
Τὴν σοφίαν μου πωλῶ!

Τίς ἐξ ὅλων σας διστάζει;
Τίς νὰ δοκιμάσῃ θέλει
Ἂν ἀλήθειαν λαλῶ; »
Εἰς ὁδοῦ προχθὲς γωνίαν ἔκραζέ τις ῥακενδύτις,
Τὸ ἐπάγγελμα ἐπαῖτις, τὴν ἀξίωσιν προφῆτις!

Καὶ τῇ ἔτεινον τὴν χεῖρα
Κύκλω της οἱ ἀβδηρῖται,
Καὶ ἠρώτα πᾶς ἀργὸς,
Ἂν τὸν εὐνοεῖ ἡ μοῖρα,
Ἂν ἐρᾶται, ἂν φθονεῖται,
Ἂν . . . θὰ γείνῃ ὑπουργός.
Καὶ ἠγόραζ' εὐτυχίαν καὶ χαρὰν πᾶς ἀβδηρίτης
Καὶ ἀντὶ λεπτοῦ ἐπώλει ἀληθείας ἡ προφῆτις.

Εἰς τὴν χεῖρά του προτάσσει·
« Ἀ! τὸν λέγει, τόρα πλέον
Κατὰ τὰς βουλευτικὰς
Ἐκλογὰς δὲν θὰ σὲ φθάσῃ
Ἀνυπάρκτων ἐκλογέων
Μία μόνη δωδεκάς. »
Κ' ἔφυγε σιγῶν εἷς πρώην νομοθέτης, νῦν πολίτης,
Καὶ οὐδὲ λεπτόν του εἶδεν ἡ ταλαίπωρος προφῆτις.

« Ποιητά μου! αἴ! ποῦ τρέχεις;
Λέγ' εἰς ἄλλον, νὰ μοῦ ζήσῃς,
Τὰς χιλίας μὴ ζητῇς·
Στεῖλε δράματα ἂν ἔχῃς,
Ὄχι λυρικὰς ποιήσεις,
Καὶ θὰ γείνῃς νικητής! »
Πλὴν σαρδώνειον καγχάσας ἔφυγεν ὁ παροδίτης,
Καὶ μὲ γέλωτας καὶ μόνον ἐπληρώθη ἡ προφῆτις.

« Τί σ' ἀφῆκε, λέγ' εἰς τοῦτον,
Ἡ Εὐρώπη, νεανία;
Ὦ! ἀνάστημα κομψὸν,
Πίλων, φορεμάτων πλοῦτον,
Ποικιλόσχημα ῥαβδία
Καὶ τὸ τάγμα τῶν γαμψῶν
Καὶ ὀξέων σου ὀνύχων· καὶ ἀκόμη . . —ὦ! μὴ φρίτ-
[τῃς... »
Ἀλλ' ὁ νέος εἶχε φύγει κ' ἐσιώπησ' ἡ προφῆτις.

« Ἀ! φιλτάτη! δὲν σοῦ εἶπον,
Λέγ' εἰς ἄλλην, μὴ βραδύνῃς,
Κ' ἡ νεότης προχωρεῖ;
Χεῖρα ἤθελες πριγκήπων
Καὶ δὲν σ' ἔμελε ν' ἀρίνῃς
Νὰ πετῶσιν οἱ καιροί!
Νέαν θὰ σ' ἐζήτει νέος, γραῖαν σὲ ζητεῖ πρεσβύτης; »
Πλὴν δὲν ἤκουσεν ἐκείνη τί τῆς ἔλεγ' ἡ προφῆτις.

« Δημοσιογράφος εἶσαι,
Λέγ' εἰς ἕνα, κ' ἔχεις μόλις
Δεκαπέντε συνδρομάς·
Τί καλὰ ἂν ἐνθυμῆσαι,
Ὅτε ἦρχες καὶ ἐπώλεις
Θέσεις, χάριτας, τιμάς!..
Τόρα εἰς τοὺς καπνοπώλας τὴν ἀλήθειαν κηρύττεις
Καί . . .»— Πλὴν πάλιν εἰς τὸ μέσον ἔμειν' ἡ πτωχὴ
[προφῆτις.

« Δὲν διώρθωσες ἀκόμη,
Λέγ' εἰς ἄλλον, τὸ σπαθίσου,
Ἄρη μου μὲ τὰ πτερά;
Ἀφοῦ ὅλοι μας οἱ δρόμοι,
Βλέπεις, ὤμοσαν ἐξ ἴσου
Νὰ τοῦ τρώγουν τὴν οὐρά;»
Πλὴν ἓν ῥάπισμα ἐδέχθη αἴφνης ἡ ῥικνή μορφή της,
Κ' ἐπληρώθη ἀναλόγως τοῦ πελάτου ἡ προφῆτις.

« Τί τὴν σβοῦράν σου ἀφίνεις,
Λέγ' εἰς νήπιον ἀνδρίζον,
Καὶ προβάλλεις συγγραφεύς;
Ἤθελες, λοιπὸν, νὰ γείνῃς
Σὺ, τροφοῦ εἰσέτι χρῄζων,
Ἄλλων νοερὸς τροφεύς,
Καὶ τὸ θέμα σου τυπόνων νὰ φανῇς σοφὸς ἀπῄτεις;»
Πλὴν δὲν ἤκουσε τὸν παῖδα ν' ἀπαντήσῃ ἡ προφῆτις.

Ἔστελλε καὶ τὴν ἠρώτων
Τοὺς ἀργούς της ὅλ' ἡ πόλις
Κ' ἔτρεχον ὅσοι πιστοὶ,
Πλὴν τῆς χρησμῳδοῦ τῶν πρώτων
Λόγων ἠκροῶντο μόλις
Κ' ἔφευγον ὀργῆς μεστοί.
Πῶς τῆς μνήμης της ἐκείνη ἡ ἀπέραντος εὐρύτης
Τὴν ἀπήλαττε μαντείας, ἂν κ' ἐλέγετο προφῆτις!

Ἔφευγε πᾶς διαβάτης,
Τὴν συνέχειαν μὴ θέλων,
Τὴν μαντείαν μὴ ποθῶν,
Καὶ ἡ γλῶσσα ἡ πικρά της
Δὲν ἐμάντευε τὸ μέλλον
Λέγουσα τὸ παρελθόν.
Σιωπὴ ἡ γέλως ἦτο μόνη πάντοτ' ἀμοιβή της
Κ' ἐπληρόνετο ἀξίως τῆς μαντείας ἡ προφῆτις.

Ἀπ' ἐκεῖ περῶν, — «ὦ! εὖγε!
Ἔκραξα, ἐκ γλώσσης φίλης
Θέλω καὶ ἐγὼ χρησμόν! »
—«Ὄχι, μ' εἶπε, φεῦγε, φεῦγε!

Ὅ,τι σ' εἶπω, σὺ θὰ στείλῃς
Εἰς τὸν διαγωνισμόν!»
Καὶ σιγήσασα, ἠρνήθη νὰ μαντεύσῃ ἡ φωνή της,
Τὴν μαντείαν της τὴν μόνην ἀφοῦ εἶπεν ἡ προφῆτις.

10.

ΤΩι ΜΟΥΣΙΚΩι ΒΑΓΝΕΡ (*)

(*Μετὰ δίωρον ἀκρόασιν μουσικῆς του*).

Μὰ τὸν Θεόν! ἂν μουσικὴ ὁ πάταγος καλῆται,
Ἂν ἡ παράφωνος μιγὴ ἀλλοπροσάλλων κρότων
Ὡς ἁρμονία σήμερον τερπνὴ χειροκροτῆται,
Πρὸς ἅγιον μαρτύριον τῶν δυστυχῶν μας ὤτων,
Ἂν τῶν γαλῶν αἱ μουσικαὶ κραυγαὶ εἰς τοὺς ὀρόφους
Πρόκειται νὰ διαδεχθοῦν μὲ γρυλλισμοὺς καὶ ψόφους
Τῆς μελῳδίας τὴν φωνὴν, τὴν γλῶσσαν τῶν ἀγγέλων,
Καὶ μουσικὴ νὰ βαπτισθῇ ἡ ἄλλως ἀηδία, . . .
Ὤ! τότ' ἂς λείψ' ἡ μουσικὴ, θὰ κράζω, μὰ τὸν Δία,
(Συγγνώμης σᾶς παρακαλῶ ὁ ὅρκος μου ἂς τύχῃ·
Εἶνε εἰδωλολατρικὸς, πλὴν τὸ ζητοῦν οἱ στίχοι)
Εἰς τὸν διάβολον αὐτὴν καὶ τὰς κραυγάς της ᾄλλων.
Διότι—τέλος—κάλλιον τὰ ὦτά μου νὰ ἔχω,
Παρὰ κωφὸς βαγνεριστὴς τὰς ἀγυιὰς νὰ τρέχω!
—Πλὴν, Βάγνερ, τί σοὶ ἔπταισε τὸ δυστυχές μας [γένος,
Εἰς τί τῶν ἀγαθῶν βροτῶν ἡμάρτησαν τὰ πλήθη,
Κ' ἔχυσες κατ' αὐτῶν βαρὺ τὸ μουσικόν σου μένος,
Καὶ ἡ σοφή σου κεφαλὴ πικρὰ ἐξεδικήθη;
Εἰς τί ἐν παραδείγματι, ἐγὼ, ἀθῶος ξένος,
Ἔπταισα καὶ τὸ δυστυχὲς οὖς μου ἐτιμωρήθη,
Ἀντὶ τῶν δεκαπέντε μου ὡραίων γροσικίων,
Ὧν αἱ ἐπάργυροι μορφαὶ γλυκύ μοι ἐμειδίων,
Ν' ἀκούσῃ δύο συνεχεῖς ἀτελευτήτους ὥρας
Τῆς σεβαστῆς σου κεφαλῆς τὰς μουσικὰς πληθώρας,
Καὶ μουσικὴν τοῦ μέλλοντος, ἀφοῦ,—ὦ θεία δίκη!
Τὸ δυστυχές μου ἔτι οὖς εἰς τὸ παρὸν ἀνήκει;
Γράφεις, ὡς λέγεις, μουσικὴν διὰ τὸ μέλλον μόνον·
Πλὴν τότε θάψε την λοιπὸν, κρύψε τῶν παραφώνων
Ἁρμονιῶν σου τὰ μακρὰ ἀπέραντα βιβλία,
Καὶ, ἂν ποτ' ἀναζήσωσι καὶ εὕρωσιν ὠτία
Ἐκφυλλισθέντα ἐντελῶς καὶ πρὸς τὸ μέλος ξένα,
Ἢ κἂν μὲ τύμπανον τραχὺ καλῶς ᾠχυρωμένα,
Ἃς ζήσουν, ἃς εὐφημισθοῦν—δὲν θὰ τ' ἀκούουν τότε
Ὅσοι τῆς ἁρμονίας σου δὲν εἶνε θιασῶται.

(*) Ρίχ. Βάγνερ, γνωστὸς μουσικὸς τῆς Γερμανίας, θελήσας νὰ ἐξοστρακίσῃ τὴν μελῳδίαν ἐκ τῆς δραματικῆς μουσικῆς. Τὴν μουσικὴν του ὠνόμασε μέλος του μουσικὴν τοῦ μέλλοντος.

ΦΑΝΤΑΣΙΟΚΟΠΙΑ.

(Ἐκ τῶν τοῦ Alfred de Musset.)

(Συνέχ. Ἴδε φυλλάδ. 385, 386 καὶ 387.)

ΣΚΗΝΗ Η'.

ΚΥΡΙΑ ΛΕΡΓ, ΣΑΒΙΝΥ.

ΚΥΡΙΑ ΛΕΡΓ, ἀναγινώσκουσα μετ' ἀλλοφροσύνης.

Καλὴ 'σπέρα, κύμη. Θέλετε *τσάϊ*;

ΣΑΒΙΝΥ.

Σᾶς εὐχαριστῶ. Δὲν πίνω ποτέ.

(Κάθηται καὶ παρατηρεῖ περὶ ἑαυτόν).

ΚΥΡΙΑ ΛΕΡΓ.

Ἦτο εὐχάριστος αὐτὸς ὁ χορός;

ΣΑΒΙΝΥ.

Μέτριος. Δὲν ἤσθε;

ΚΥΡΙΑ ΛΕΡΓ.

Εὐγενικὴ ἐρώτησις. Ὄχι, δὲν ἤμην, ἀλλ' ἔστειλα τὴν Ματθίλδην, τὴν ὁποίαν φαίνεται ζητοῦντα τὰ βλέμματά σας.

ΣΑΒΙΝΥ.

Παίζετε, καθὼς βλέπω.

ΚΥΡΙΑ ΛΕΡΓ.

Πῶς εἴπατε; Σᾶς ζητῶ συγγνώμην. Ἔχω ἓν ἄρθρον μιᾶς *Ἐπιθεωρήσεως* τὸ ὁποῖον μὲ ἐνδιαφέρει πολύ.

(Σιγή. Ὁ Σαβινὺ, ἀνήσυχος, ἐγείρεται καὶ περιπατεῖ.)

ΣΑΒΙΝΥ.

Ἀληθῶς ἡ Ματθίλδη εἶναι εἰς τὸν χορὸν αὐτόν;

ΚΥΡΙΑ ΛΕΡΓ.

Βεβαίως· βλέπετε ὅτι τὴν περιμένω.

ΣΑΒΙΝΥ.

Παράδοξον! δὲν ἤθελε νὰ ἐξέλθῃ ὅτε τῇ ἐπρότειν νὰ τοῦτο.

ΚΥΡΙΑ ΛΕΡΓ.

Πιθανῶς ἤλλαξε γνώμην.

ΣΑΒΙΝΥ.

Διατὶ δὲν ὑπῆγε μαζῆ σας;

ΚΥΡΙΑ ΛΕΡΓ.

Διότι ἐβαρυνόμην.

ΣΑΒΙΝΥ.

Καὶ ὑπῆγε χωρὶς ἄμαξαν;

ΚΥΡΙΑ ΛΕΡΓ.

Ὄχι, τῇ ἐδάνεισα τὴν εἰδικήν μου. Ἀνεγνώσατε αὐτὸ, κύριε Σαβινύ;

ΣΑΒΙΝΥ.

Ποῖον;

ΚΥΡΙΑ ΛΕΡΓ.

Εἰς τὴν *Ἐπιθεώρησιν τῶν δύο Κόσμων*, ἓν ἄρθρον ὡραιότατον τῆς Κυρίας Σάνδ περὶ οὐραγγουτάγγων.

ΣΑΒΙΝΥ.

Περί;...

ΚΥΡΙΑ ΛΕΡΓ.

Περὶ οὐραγγουτάγγων. Ἄ! ἀπατῶμαι, δὲν εἶναι εἰδικόν τις, τὸ ἄλλο εἶναι εἰδικόν τις· εἶναι νοστιμώτατον.

ΣΑΒΙΝΥ.

Δὲν ἐννοῶ αὐτὴν τὴν ἰδέαν νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸν χορὸν χωρὶς νὰ μὲ προειδοποιήσῃ. Τοὐλάχιστον ἠδυνάμην νὰ τὴν ἐπαναφέρω.

ΚΥΡΙΑ ΛΕΡΓ.

Ἀγαπᾶτε τὰ μυθιστορήματα τῆς Κυρίας Σάνδ;

ΣΑΒΙΝΥ.

Ὄχι, διόλου. Ἀλλ' ἀφ' οὗ εἶναι ἐκεῖ, πῶς γίνεται νὰ μὴ τὴν ἴδω;

ΚΥΡΙΑ ΛΕΡΓ.

Ποίαν; τὴν *Ἐπιθεώρησιν*; Ἦτο ἐκεῖ ἐπάνω.

ΣΑΒΙΝΥ.

Μὲ περιγελᾶτε, κυρία;

ΚΥΡΙΑ ΛΕΡΓ.

Ἴσως· κατὰ τὰς περιστάσεις καὶ κατὰ τὸ πρᾶγμα.

ΣΑΒΙΝΥ.

Σᾶς ὁμιλῶ περὶ τῆς γυναικός μου.

ΚΥΡΙΑ ΛΕΡΓ.

Καὶ μήπως μὲ τὴν ἐδώκατε πρὸς φύλαξιν;

ΣΑΒΙΝΥ.

Ἔχετε δίκαιον, εἶμαι πολὺ γελοῖος· πηγαίνω ἀμέσως εἰς ἀναζήτησίν της.

ΚΥΡΙΑ ΛΕΡΓ.

Πᾶ! θὰ περιπλεχθῆτε εἰς τὴν οὐράν.

ΣΑΒΙΝΥ.

Τῷ ὄντι. Καλλίτερα νὰ περιμείνω . . . καὶ θὰ περιμείνω.

(Πλησιάζει εἰς τὴν ἑστίαν καὶ κάθηται).

ΚΥΡΙΑ ΛΕΡΓ, ἐγκαταλείπουσα τὸ βιβλίον.

Εἰξεύρετε, κύριε Σαβινὺ, ὅτι ἀπορῶ πολὺ μὲ ὑμᾶς; Ἐνόμιζα ὅτι ἐλέγατε ὅτι ἀφίνετε τὴν Ματθίλδην ἐντελῶς ἐλευθέραν, καὶ ὅτι ὑπάγει ὅπου θέλει.

ΣΑΒΙΝΥ.

Βεβαίως· καὶ βλέπετε τὴν ἀπόδειξιν.

ΚΥΡΙΑ ΛΕΡΓ.

Ὄχι τόσον· φαίνεσθε μανιώδης.

ΣΑΒΙΝΥ.

Ἐγώ! Τῇ ἀληθείᾳ! καθόλου.

ΚΥΡΙΑ ΛΕΡΓ.

Δὲν σᾶς κρατεῖ τὸ κάθισμα. Σᾶς ἐνόμιζα ἄνθρωπον, ὁμολογῶ, καὶ, ἂς ὁμιλήσωμεν σοβαρῶς, δὲν θὰ ἐδάνειζα τὴν ἅμαξάν μου εἰς τὴν Ματθίλδην ἂν ἐγνώριζα τὰ πράγματα.

ΣΑΒΙΝΥ.

Ἀλλὰ σᾶς βεβαιῶ ὅτι μὲ φαίνεται ἁπλούστατον καὶ σᾶς εὐχαριστῶ διότι τὸ ἐκάμετε.

ΚΥΡΙΑ ΛΕΡΓ.

Ὄχι, ὄχι, δὲν μ' εὐχαριστεῖτε· ἐγὼ σᾶς βεβαιῶ ὅτι εἶσθε δυσηρεστημένος. Διὰ νὰ εἴπω τὴν ἀλήθειαν, ἂν ἐξῆλθεν, ἐξῆλθεν ὀλίγον διὰ νὰ σᾶς ἀπαντήσῃ.

ΣΑΒΙΝΥ.

Μ' ἀρέσκει πολὺ αὐτὴ ἡ ἰδέα! Διατὶ δὲν με συνώδευεν;

ΚΥΡΙΑ ΛΕΡΓ.

Αἴ! βέβαια, αὐτὸ τῇ εἶπα. Ἀλλὰ οὕτως ἐπλάσθημεν ἡμεῖς αἱ γυναῖκες. Δὲν θέλομεν, καὶ ἔπειτα θέλομεν. Ὁριστικῶς, δὲν θέλετε *τσάϊ*;

ΣΑΒΙΝΥ.

Ὄχι, μὲ βλάπτει.

ΚΥΡΙΑ ΛΕΡΓ.

Λοιπὸν, δότε με.

ΣΑΒΙΝΥ.

Πῶς, κυρία;

ΚΥΡΙΑ ΛΕΡΓ.

Δότε με,

(Ὁ Σαβινὺ ἐγείρεται, γεμίζει ἕνα κυαθίσκον καὶ προσφέρει αὐτὸν εἰς τὴν Κυρίαν Λερύ.)

ΚΥΡΙΑ ΛΕΡΓ.

Καλὰ, βάλετέ το ἐκεῖ. Ἔχομεν ὑπουργεῖον ἀπόψε;

ΣΑΒΙΝΥ.

Ἀγνοῶ.

ΚΥΡΙΑ ΛΕΡΓ.

Ἀλλόκοτα ξενοδοχεῖα αὐτὰ τὰ ὑπουργεῖα! Ἐμβαίνουν, ἐκβαίνουν χωρὶς νὰ γνωρίζουν τὸν λόγον· εἶναι πομπὴ νευροσπάστων.

ΣΑΒΙΝΥ.

Πίετε λοιπὸν τὸ *τσάϊ* σας, ἐκρύωσε πλέον.

ΚΥΡΙΑ ΛΕΡΓ.

Δὲν ἐβάλετε ἀρκετὴν ζάχαριν. Βάλετέ με ἓν ἢ δύο κομμάτια.

ΣΑΒΙΝΥ.

Ὅπως ὁρίζετε, ἀλλὰ δὲν θ' ἀξίζῃ τίποτε.

ΚΥΡΙΑ ΛΕΡΓ.

Καλὰ. Τώρα, ἀκόμη ὀλίγον γάλα.

ΣΑΒΙΝΥ.

Εἶσθε εὐχαριστημένη;

ΚΥΡΙΑ ΛΕΡΓ.

Σταλάξατε καὶ ὀλίγον ζεστὸν νερόν. Ἔγεινε; Δότε μέ το.

ΣΑΒΙΝΥ, προτείνων τὸν κυαθίσκον.

Ἰδοὺ αὐτὸ, ἀλλὰ δὲν θ' ἀξίζῃ τίποτε.

ΚΥΡΙΑ ΛΕΡΓ.

Πιστεύετε; Εἶσθε βέβαιος;

ΣΑΒΙΝΥ.

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία.

ΚΥΡΙΑ ΛΕΡΓ.

Καὶ διατί δὲν θ' ἀξίζῃ;

ΣΑΒΙΝΥ.

Διότι εἶναι παγωμένον καὶ παραπολὺ γλυκύ.

ΚΥΡΙΑ ΛΕΡΓ.

Λοιπὸν, ἀφ' οὗ δὲν ἀξίζει τίποτε, αὐτὸ τὸ *τσάϊ*, χύσατέ το.

(Ὁ Σαβινὺ ὄρθιος κρατεῖ τὸν κυαθίσκον. Ἡ Κυρία Λερὺ τὸν παρατηρεῖ γελῶσα.)

ΚΥΡΙΑ ΛΕΡΓ.

Ἀ! Θεέ μου! πόσον μὲ διασκεδάζετε! Δὲν εἶδα ποτὲ τίποτε τόσον κατηφές.

ΣΑΒΙΝΥ, ἀπαυδήσας, χύνει τὸ τέϊον εἰς τὸ πῶρ, ἔπειτα δὲ διασκελίζεται τὸ δωμάτιον καὶ λέγει μεθ' ὕφους δυσαρεσκείας·

Τῇ ἀληθείᾳ εἶναι ἀληθὲς, εἶμαι βλάξ.

ΚΥΡΙΑ ΛΕΡΥ.

Δὲν σᾶς εἶδα ποτὲ ζηλότυπον, ἀλλ' εἶσθε ἄλλος Ὀθέλλος.

ΣΑΒΙΝΥ.

Ὄχι, διόλου· δὲν ἀγαπῶ οὔτ' ἐγὼ νὰ στενοχωρῶμαι οὔτε νὰ στενοχωρῶ τοὺς ἄλλους εἰς τίποτε. Πῶς θέλετε νὰ εἶμαι ζηλότυπος;

ΚΥΡΙΑ ΛΕΡΥ.

Ἀπὸ φιλαυτίαν, καθὼς ὅλοι οἱ ἄνδρες.

ΣΑΒΙΝΥ.

Πᾶ! γυναικεῖα λόγια. Λέγετε· « Ζηλότυπος ὑπὸ φιλαυτίας,» διότι ἡ φράσις αὕτη εὑρίσκεται κατεσκευασμένη καὶ ἕτοιμος, ὅπως λέγομεν· «Εἶμαι ταπεινότατος δοῦλός σας.» Ὁ κόσμος δεικνύεται πολὺ ἄδικος πρὸς τοὺς ταλαιπώρους συζύγους.

ΚΥΡΙΑ ΛΕΡΥ.

Ὄχι τόσον ὅσον πρὸς τὰς ταλαιπώρους γυναῖκας.

ΣΑΒΙΝΥ.

Ὤ! τῇ ἀληθείᾳ μάλιστα. Τὰ πάντα εἶναι σχετικά. Εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτραπῇ εἰς τὰς γυναῖκας νὰ ζῶσιν ὅπως ἡμεῖς; Τοῦτο εἶναι ἀνοησία προφανής. Ὑπάρχουν πλῆθος πράγματα σοβαρώτατα μὲν δι' αὐτὰς δι' ἕνα ὅμως ἄνδρα ἐντελῶς ἀσήμαντα.

ΚΥΡΙΑ ΛΕΡΥ.

Μάλιστα, αἱ φαντασιοκοπίαι, παραδείγματος χάριν.

ΣΑΒΙΝΥ,

Διατί ὄχι; Ναὶ, μάλιστα, αἱ φαντασιοκοπίαι. Εἶναι βέβαιον ὅτι εἰς τὸν ἄνδρα ἐπιτρέπονται, καὶ αἱ γυναῖκες . . .

ΚΥΡΙΑ ΛΕΡΥ.

Ἔχουν ἐνίοτε. Μήπως νομίζετε ὅτι τὸ γυναικεῖον ἔνδυμα εἶναι περίαπτον προφυλάττον ἀπὸ τὰς φαντασιοκοπίας;

ΣΑΒΙΝΥ.

Εἶναι φραγμὸς ὀφείλων νὰ τὰς ἐμποδίζῃ.

ΚΥΡΙΑ ΛΕΡΥ.

Ἡ πέπλωμα καλύπτον αὐτάς. Ἀκούω βήματα· ἡ Ματθίλδη ἐπανέρχεται.

ΣΑΒΙΝΥ.

Ὤ! ὄχι· δὲν εἶναι μεσονύκτιον.

(Ὁ ὑπηρέτης εἰσέρχεται καὶ δίδει δέμα τι τῷ Κ. Σαβινύ.)

ΣΑΒΙΝΥ.

Τί εἶναι; τί με θέλεις;

Ο ΥΠΗΡΕΤΗΣ.

Σᾶς ἔφεραν τοῦτο, Κύριε κόμη.

(Ἐξέρχεται. Ὁ Σαβινὺ λύει τὸ δέμα ὅπερ περικλείει τὴ βαλάντιον τῆς Ματθίλδης.)

ΚΥΡΙΑ ΛΕΡΥ.

Καὶ ἄλλο δῶρον; Εἰς αὐτὴν τὴν ὥραν, εἶναι δεινόν!

ΣΑΒΙΝΥ.

Τί σημαίνει τοῦτο; Αἴ! Φραγκίσκε, αἴ! ποῖος ἔφερεν αὐτὸ τὸ δέμα;

Ο ΥΠΗΡΕΤΗΣ εἰσερχόμενος πάλιν.

Ὡρίσατε;

ΣΑΒΙΝΥ.

Ποῖος ἔφερεν αὐτὸ τὸ δέμα;

Ο ΥΠΗΡΕΤΗΣ.

Ὁ θυρωρὸς, κύριε, ἀνέβη καὶ τὸ ἔφερε.

ΣΑΒΙΝΥ.

Καὶ δὲν ἔφερε μετ' αὐτοῦ ἄλλο τίποτε; κἀνὲν γράμμα;

Ο ΥΠΗΡΕΤΗΣ.

Ὄχι, κύριε.

ΣΑΒΙΝΥ.

Τὸ εἶχε πρὸ πολλοῦ αὐτὸς ὁ θυρωρός;

Ο ΥΠΗΡΕΤΗΣ.

Ὄχι, κύριε, αὐτὴν τὴν στιγμὴν τῷ ἐδόθη.

Ο ΣΑΒΙΝΥ.

Ποῖος τὸ ἔδωκεν εἰς αὐτόν;

Ο ΥΠΗΡΕΤΗΣ.

Οὐδ' αὐτὸς γνωρίζει, αὐθέντη.

ΣΑΒΙΝΥ.

Δὲν γνωρίζει; Ἔχασες τὸν νοῦν σου; Ἀνὴρ ἢ γυνή;

Ο ΥΠΗΡΕΤΗΣ.

Εἷς ὑπηρέτης φορῶν στολὴν, ἀλλ' ἄγνωστος εἰς αὐτόν.

ΣΑΒΙΝΥ.

Εἶναι κάτω αὐτὸς ὁ ὑπηρέτης;

Ο ΥΠΗΡΕΤΗΣ.

Ὄχι, κύριε, ἀνεχώρησεν ἀμέσως.

ΣΑΒΙΝΥ.

Δὲν εἶπε τίποτε;

Ο ΥΠΗΡΕΤΗΣ.

Ὄχι, κύριε.

ΣΑΒΙΝΥ.

Καλά.

(Ὁ ὑπηρέτης ἐξέρχεται.)

ΚΥΡΙΑ ΛΕΡΥ.

Σᾶς χαλοῦν, βλέπω, κύριε Σαβινύ. Ἂν σᾶς πίπτουν τὰ χρήματά σας εἰς τὸ ἑξῆς, δὲν πταίουν βεβαίως αὐταὶ αἱ κυρίαι.

ΣΑΒΙΝΥ.

Νὰ μὲ κρεμάσουν ἂν ἐννοῶ τίποτε.

ΚΥΡΙΑ ΛΕΡΥ.

Παρακαλῶ πολὺ, μὴ προσποιῆσθε ὅτι μυρίζετε γάλα.

ΣΑΒΙΝΥ.

Ὄχι, τιμίως, δὲν μαντεύω. Ἀφεύκτως ἔγεινε λάθος.

ΚΥΡΙΑ ΛΕΡΥ.

Ἐπιγραφὴ δὲν ὑπάρχει;

ΣΑΒΙΝΥ.

Τῷ ὄντι, ἔχετε δίκαιον. Παράδοξον, γνωρίζω τὸν χαρακτῆρα.

ΚΥΡΙΑ ΛΕΡΥ.

Ἐπιτρέπεται νὰ ἴδω;

ΣΑΒΙΝΥ.

Ἴσως εἶναι ἀδιακρισία ἐκ μέρους μου νὰ σᾶς τὴν δείξω, ἀλλὰ τόσῳ χειρότερα δι' ὅσους ἐκτίθενται. Ἰδού. Εἶδα βεβαίως κάπου αὐτὸ τὸ γράψιμον.

ΚΥΡΙΑ ΛΕΡΥ.

Κ' ἐγὼ βεβαιότατα.

ΣΑΒΙΝΥ.

Σταθῆτε . . . Ὄχι ἀπατῶμαι. Εἶναι ὁμαλὸν ἢ πλάγιον;

ΚΥΡΙΑ ΛΕΡΥ.

Εἶναι ἀγγλικὸν καθαρόν. Παρατηρήσατε πόσον τὰ γράμματα αὐτὰ εἶναι λεπτά. Ὦ! ἡ κυρία εἶναι καλῶς ἀνατεθραμμένη.

ΣΑΒΙΝΥ.

Φαίνεσθε ὅτι τὴν γνωρίζετε.

ΚΥΡΙΑ ΛΕΡΥ, προσποιουμένη σύγχυσιν.

Ἐγὼ! διόλου.

(Ὁ Σαβινὺ παρατηρεῖ αὐτὴν, ἀπορῶν, ἔπειτα δὲ ἐξακολουθεῖ περιπατῶν.)

ΚΥΡΙΑ ΛΕΡΥ.

Ποῦ ἐμείναμεν λοιπὸν εἰς τὴν ὁμιλίαν τὴν ὁποίαν εἴχομεν; — Αἴ! ἀλλὰ μὲ φαίνεται ὅτι ὡμιλοῦμεν περὶ φαντασιοκοπίας. Αὐτὸ τὸ μικρὸν κοκκινοποῦλι ἔρχετ' ἐγκαίρως.

ΣΑΒΙΝΥ.

Εἴσθε μεμυημένη τὸ μυστήριον, ὁμολογήσατέ το.

ΚΥΡΙΑ ΛΕΡΥ.

Ὑπάρχουν ἄνθρωποι ἀνικανώτατοι. Ἂν ἤμην εἰς τὴν θέσιν σας θὰ εἶχον ἤδη μαντεύσει.

ΣΑΒΙΝΥ.

Παρακαλῶ! φανῆτε εἰλικρινής· εἰπέτε με ποία εἶναι;

ΚΥΡΙΑ ΛΕΡΥ.

Πιστεύω ἡ Κυρία Βλαινβίλ.

ΣΑΒΙΝΥ.

Εἴσθε ἀνηλεὴς, κυρία· εἰξεύρετε ὅτι θὰ μαλώσωμεν;

ΚΥΡΙΑ ΛΕΡΥ.

Τὸ ἐλπίζω, ἀλλ' ὄχι αὐτὴν τὴν φοράν.

ΣΑΒΙΝΥ.

Δὲν θέλετε νὰ μὲ βοηθήσετε νὰ λύσω τὸ αἴνιγμα;

ΚΥΡΙΑ ΛΕΡΥ.

Ὡραία ἐργασία! ἀφῆτε τὸ πουγγίον· φαίνεσθε ὡς νὰ μὴ εἴσθε συνειθισμένος εἰς τὰ τοιαῦτα. Ἀργότερα σκέπτεσθε περὶ αὐτοῦ, τοὐλάχιστον εὐγενείας χάριν.

ΣΑΒΙΝΥ.

Δὲν ἔχει πλέον *τσάϊ*; ἔχω ὄρεξιν νὰ πίω.

ΚΥΡΙΑ ΛΕΡΥ.

Τώρα σᾶς ἑτοιμάζω ἐγώ. — Εἰπέτε ὅτι δὲν εἶμαι καλή.

ΣΑΒΙΝΥ.

Ὅσῳ περισσότερον ζητῶ, τόσῳ ὀλιγώτερον εὑρίσκω.

ΚΥΡΙΑ ΛΕΡΥ.

Ἂ δὰ, ἔχετε ἀπόφασιν νὰ μὴ συλλογίζεσθε ἄλλο παρὰ τὴν σακκοῦλαν; Σᾶς ἀφίνω εὐθὺς μὲ τὰ ἐνειρά σας.

ΣΑΒΙΝΥ.

Διότι τῇ ἀληθείᾳ πίπτω ἀπὸ τὰ σύννεφα.

ΚΥΡΙΑ ΛΕΡΥ.

Σᾶς λέγω ὅτι εἶναι ἡ Κυρία Βλαινβίλ. Ἐσκέφθη περὶ τοῦ χρώματος τοῦ πουγγίου τῆς, καὶ μετανοήσασα σᾶς στέλλει ἓν ἄλλο. Ἢ μᾶλλον θέλει νὰ σᾶς δοκιμάσῃ καὶ νὰ ἴδῃ ἂν θὰ κρατῆτε αὐτὸ ἢ τὸ εἰδικόν της;

ΣΑΒΙΝΥ.

Θὰ κρατῶ αὐτὸ ἄνευ ἀμφιβολίας. Εἶναι ὁ μόνος τρόπος νὰ μάθω ποία τὸ ἔπλεξε.

ΚΥΡΙΑ ΛΕΡΥ.

Δὲν ἐννοῶ· εἶναι παρὰ πολὺ βαθὺ δι' ἐμέ.

ΣΑΒΝΥ.

Ὑποθέτω ὅτι ἡ ἀποστείλασα αὐτὸ τὸ βλέπει αὔριον εἰς τὰς χεῖράς μου· πιστεύετε ὅτι θὰ ἀπατηθῶ;

ΚΥΡΙΑ ΛΕΡΥ, γελῶσα.

Ἂ! εἶναι παρὰ πολύ· δὲν εἰμπορῶ νὰ κρατηθῶ.

ΣΑΒΙΝΥ.

Μήπως εἴσθε σεῖς;

(Σιγή.)

(*Ἕπεται τὸ τέλος.*)

ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΙΟΝ ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ.

Ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. ΝΖ' περγαμηνῷ τεύχει τῆς Πατμιακῆς βιβλιοθήκης, ὅπερ σύγκειται ἐκ 318 φύλλων ἐγδόου σχήματος, καὶ φαίνεται γεγραμμένον περὶ τὴν Ι' ἑκατονταετηρίδα ὑπὸ δύο διαφερουσῶν μὲν ἀλλὰ συνηλικιωτίδων χειρῶν, περιέχονται ἐπιστολαὶ Γρηγορίου μὲν τοῦ Ναζιανζηνοῦ ΣΛΓ', Βασιλείου δὲ τοῦ μεγάλου ΣΟΓ'. Ἐν δὲ τῷ τέλει τοῦ τεύχους φέρεται τὸ ἑξῆς ἱστορικὸν ὑπομνημάτιον χειρὶ γεγραμμένον *Γρηγορίου διακόνου τοῦ Χίου.* Ἔστι δ' ὁ Γρηγόριος οὗτος, ὡς ἔοικεν, ὁ αὐτὸς καὶ ὁ ἐν τῷ τελευταίῳ φύλλῳ τοῦ ὑπ' ἀριθ. Ν' περγαμηνοῦ τεύχους, τοῦ περιέχοντος ἓξ βίβλους τῆς Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου Ἱστορικῆς Βιβλιοθήκης, ἤτοι τὴν ΙΑ' μέχρι τῆς ΙΓ', τὴν ἑξῆς σημείωσιν γράψας, ἱερεὺς ὢν ἤδη προκεχειρισμένος: « *Θεοῦ συναιρωμένου πᾶσαν τήν δε βίβλον περιελθὼν ὧδ' ἔληξα ὥρα τῆδε νυκτέρα ἀη, Νοεμβρίου ἡ, ἰνδικτιῶνος ιέ, τῆς τοῦ λόγου οἰκονομίας ἔτη ᾳυξζ', ἐν Νάξῳ νήσῳ, Γρηγόριος μονότροπος τύχα γε θύτης ἁμαρτωλὸς πατρόνυμον ἔχων Ἀνδρέας καὶ Χῖος τὸ πάτριον.* » Τοῦτο μὲν οὖν τὸ ὑπομνημάτιον ἱστορικαῖς τισι περιβαλόντες σημειώσεσι προσφέρομεν ὥςπερ τι τρωγάλιον τοῖς ἐν τῇ πανδαισίᾳ τῆς *Παρδώρας* τρυφῶσιν, ἀμετάβλητον τηρήσαντες τὴν τοῦ πρωτοτύπου γραφήν. Ἔχει δ' οὕτως (¹):

« *Ἔτους ἀπὸ κτήσεως κόσμου ,ϛλξδ'* [6964. +

» 1456] μηνὶ Μαΐῳ, τρίτῳ ἔτει τῆς ὑπὸ τῶν » Τουρκῶν ἁλώσεως τῆς μεγάλης πόλεως τοῦ » Κωνσταντίνου, ἐφάνει ἀστὴρ ἐπὶ τὰς ἀνατολὰς » καπνίζων ἡμέρας καὶ νυκτὸς ἐφ᾽ὅλας ἡμέρας ἑ᾽ » (2). Ἐν δὲ τῷ ἐπιὸν ἔτος ἐγένετο[το] θανατικὰ » μεγάλα, καὶ λοιμοὶ (3), καὶ καταποντισμοὶ κατὰ » τόπους, καὶ λεηλασίαι, καὶ ἐπιδρομαὶ ἀσεβῶν » Τουρκῶν ἐπὶ τὰς νήσους, ὥστε καὶ ἐρρημωθῆναι » τέλεον πολλὰς ἐξ αὐτῶν, καὶ καταποντισθῆναι » καὶ τρία ὀνομαστὶ κάστρα σύμψυχα εἰς τὸν » βυθόν, εἰς τὸ ῥηγᾶτον τῆς περὶ τὴν δύσιν » Νεαπόλεως (4). Ἐν δὲ τῇ Ῥόδῳ καὶ Κρήτῃ τοσοῦτον ἀπεκράτησεν ὁ θάνατος, ἐν μὲν τῇ Κρήτῃ ἐφ᾽ὅλον ἐνιαυτόν, καὶ τούτου πλέον· ἐν δὲ τῇ » Ῥόδῳ, Μαρτίῳ ἤρξατο ἐν ἔτει ,ζλξδ᾽, καὶ Ἰουλλίῳ κατέληξεν ἤδη μικρόν. Ὥστε ἀριθμούμενος » ὁ περὶ αὐτὴν πεσούμενος λαὸς εὑρέθη χιλιάδες » ιθ᾽ καὶ μικρόν τι πρός τε ἢ ἔλλατον (5). Ἐν » δὲ τῇ Κῷ τῇ νήσῳ ἀπέθανον χίλιοι πεντακόσιοι ντ᾽ τῷ αὐτῷ ἔτει. Νήσηρος δὲ καὶ Κάλυμνος, αἱ περὶ τὴν Ῥόδον ὑπὸ κείμεναι νῆσοι, » ὑπὸ τῶν ἐκ Στροβήλω καὶ Μιλίτω ἐξερχομένων » τὸ τηνικαῦτα ξύλων (6) παντελῶς καὶ ἄρδην » ὑπ᾽ αὐτῶν ἐφανίσθησαν. Νερατζεία δὲ καὶ Περίπατος, τὰ περὶ τὴν Κῶ νῆσον κάστρα (7), ὑπὸ » τοῦ στόλου ἄρδην ἐπηρπολήθησαν τῆς Καλλιπόλεως (8). ,ζλξέ ἔτει ἐγένετο Καρδηνάλλιος » τῶν ὑπὸ Ῥώμης εἰς εἰς τὴν Ῥόδον, μηνὶ Δεκεμβρίῳ, ἔχων μεθ᾽ ἑαυτοῦ τριήρης δέκα καὶ » τέσσαρας ἐπὶ βοηθείᾳ τῆς Ῥόδου, πρὸς τῇ μάχει τῶν ἀσεβῶν καὶ ἀθεοτάτων Τουρκῶν (9)— » Μνήσθητι Κύριε τοῦ δούλου σου Γρηγορίου » διακόνου καὶ μοναχοῦ, τοῦ καὶ Χίου, τοῦ ἔχοντος ταύτην τὴν βίβλον. »

Ἐκ Πάτμου.

Ι. ΣΑΚΚΕΛΙΩΝ.

(1) Τὸ ὑπομνημάτιον τοῦτο ἐκδίδωκε καὶ Ἀσδεβίκος ὁ Ῥόσσιος ἐν τῇ αὐτοῦ Περιηγήσει τῶν κατὰ τὸ Αἰγαῖον νήσων [Reisen auf den griech. inseln des ægaeisch. Meer. II Band. s. 186. Stuttg. 1843], ἀντιγράψας οὐκ ἀπ᾽ αὐτοῦ τοῦ χειρογράφου, ἀλλ᾽ ἀπὸ τοῦ ἐν ἔτει 1829 συνταχθέντος ὀνομαστικοῦ καταλόγου τῆς βιβλιοθήκης.

(2) Οὕτω καὶ τὸ συνεκδεδομένον τῷ ἱεροκιγράφῳ Δούκᾳ Συνοπτικὸν Χρονικὸν: « Τῷ ,ζλξδ᾽ ἔτει, ἐπινεμήσεως δ᾽, μηνὶ Μαΐῳ κθ᾽, ἐφάνη ἀστὴρ ἐν τῷ οὐρανῷ ἀνατέλλων, ἐκβλύζων ὥςπερ καπνὸν εἰς μῆκος ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας. » [Σελ. 198 Paris].

(3) Μέμνηται τοῦ λιμοῦ (οὕτω γὰρ διορθωτέον τὸ ἐν τῷ κειμένῳ διῃθεγγεγραφούμενον) καὶ τὸ ἀνωτέρω συνοπτικὸν Χρονικὸν [αὐτόθι].

(4) Ὁ Μουρατόριος διηγεῖται ἐν τοῖς Ἰταλικοῖς Χρονικοῖς αὐτοῦ τὰ περὶ τοῦ καταστρεπτικοῦ τούτου σεισμοῦ, συμβάντος τῇ 5 Δεκεμβρίου τοῦ ἄνω σεσημειωμένου ἔτους. Παρκτὸς δὲ τῶν ἐν αὐτῇ τῇ Νεαπόλει καταπεσόντων ἐπισήμων οἰκοδομημάτων, ἀπαριθμεῖ καὶ τὰς ἀλλαχοῦ τοῦ κράτους γενομένας καταστροφάς. « Benevento (φησί), Sant Agata, Brindisi, Ariano, Ascoli, Campobasso, Avellino, Cuma ed altre terre rimasero affatto dirocate e distrutte. Ad Aversa cadde il castello e la chiesa di San Paolo, il campanile e varie case, e le torri del Passo. Nocera di Puglia, Gaeta e Canosa per la metà furono rovesciate. etc. [L. Ant. Muratori Annali d' Italia. Tom. V. pag. 1244. Venez. 1846.]

(5) Καὶ ὁ τὰ τοῦ τάγματος τῶν Ἱεροσολυμιτῶν Ἱπποτῶν ἐξιστορήσας Ἰτάλὸς Βόσιος μνημονεύει τοῦ εἰς Ῥόδον ἐνσκήψαντος δεινοῦ τούτου λιμοῦ [Bosio Dell' istor. della sacr. religion. di S. Giovan. Gierosolimit. Tom. II. pag. 251].

(6) Πλοίων δηλαδή, κατὰ μετωνυμίαν. Ἡ δὲ Στρόβηλος ἢ Στρόβιλος ἐστὶ βουνὸς στροβιλοειδὴς τῆς Καρίας (τὰ παρὰ τοῖς πάλαι Τερμέριον ἄκρον), εἰς τὴν θάλασσαν προβεβλημένος καὶ οἱονεὶ χερσόνησον μικρὰν σχηματίζων, ἐφ᾽ οὗ ἐρῶνται κατερηριμμένα τὰ τείχη ἀρχαίου φρουρίου φέροντος πολλαχοῦ καὶ Βυζαντινὰς ἐποικοδομήσεις, καλουμένου δὲ ταῦτα ὑπὸ τῶν περιοίκων Βρηόκαστρον (=Ἑβραιόκαστρον· ὅθεν καὶ παρὰ Τούρκοις Τσιφούτ-καλεσί). Ὑπονοεῖν δ᾽ ἡμῖν παρέχεται τὸ κοινὸν τοῦτο ὄνομα, ὅτι Ἰουδαῖοι κατῴκουν αὐτόθι ποτὲ καιροῦ· ἐξοικισθέντες δ᾽ ὑπὸ τῶν ἐπικρατησάντων τῆς παραλίου Ἀσίας Τούρκων, διεσπάρησαν ἀλλαχόσε τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Ἀναγινώσκεται γὰρ ἔν τινι Νεαρᾷ Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ: « οἱ πανταχοῦ εὑρισκόμενοι Στροβιλιῶται Ἰουδαῖοι » [Παρὰ Zach. Lingenth. Jus Graecorom. Pars III. Novel. Constit. LVIII, pag. 448]. Τούτου τοίνυν οὕτως ὑποτεθέντος, οὐκ ἂν εἴη δυσχερὲς καὶ τὸν χρόνον περίπου ἀνιχνεῦσαι, ὅτε ἡ Στρόβηλος ἐξῳκίσθη. Ὁ μὲν γὰρ ὅσιος Χριστόδουλος φησὶν ἐν τῇ αὐτοῦ Ὑποτυπώσει: « Τῷ τοι καὶ εἰς Στρόβηλον ἦλθον πόλιν παραθαλασσίαν » (περὶ τὰ 1080 δηλαδή. Παραθαλασσίαν δ᾽ εἶπε τὴν πόλιν ἅτε δὴ κειμένην ἐπὶ τοῦ ἰσθμοῦ τοῦ συνέχοντος τὸν βουνὸν τῇ ἠπείρῳ, ἔνθα καὶ τὰ ἐρείπια ἐρῶνται αὐτῆς· δι᾽ ὃ δὴ καὶ τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων τινὲς νῆσον εἶπον τὸν τόπον τοῦτον [Βλ. Σουΐδ., Ζων. Λεξ., καὶ ἐτυμολ. Gudian. ἐν λέξ.]) καὶ παρακατιὼν: « καὶ γὰρ ὅσον οὐδέπω κἀν τῇ Στροβήλῳ ἡ τῶν Περσῶν [= Τούρκων] ἐπέλευσις προσδόκιμος ἐνομίζετο. » Ἐπεὶ δ᾽ ἀπὸ τοῦ 1080 μέχρι τῆς τοῦ Μανουὴλ βασιλείας ἀριθμοῦντσι ἔτη 63, ἐκ δὲ τῆς ἐν τῇ Νεαρᾷ αὐτοῦ ῥήσεως εἰκάζεται οὐ πολλοῖς ἔτεσι πρὸ αὐτοῦ γενέσθαι τὴν τῶν Στροβιλιωτῶν Ἰουδαίων διασπορὰν, ὑποτίθεμαν ἄρα τὸν τῆς Στροβήλου ἐξοικισμὸν μέσον τοῦ 1100 καὶ 1120 συμβῆναι. Ἣν δὲ Στρόβιλον νῆσον ἐν τῷ Αἰγαίῳ ζητητέαν εἶναι ἐσημειώσαντο Τάφελός τε καὶ Θωμᾶς οἱ σοφοὶ, διάφορον ταύτης εἶναι ὑπολαμβάνοντες τὴν ἐν Καρίᾳ ὁμώνυμον [ἴδε τὸ πολλοῦ λόγου ἄξιον πόνημα αὐτῶν: Urkunden zur älteren handels-und staatsgeschichte der Republik venedig, μέρ. Α᾽, σελ. 477—78], οὐκ ἄλλη τίς ἐστιν, ὡς ἐμαυτὸν πείθω, ὅτι μὴ αὐτὴ αὐτοτάτη ἡ Καρική. Διά τοι τοῦτο καὶ τὸ ἀνωτέρω μνημονευθὲν Γουδιανὸν ἐτυμολογικὸν διαστέλλει τοῦ ὀνόματος τὴν γραφὴν, λέγον: « Στρόβιλος ἡ πόλις (δηλονότι ἡ ἐν τῇ ὑπωρείᾳ, καὶ ἐπ᾽ αὐτοῦ τοῦ τῆς Στροβήλου ἰσθμοῦ κειμένη), καὶ Στρόβηλος ἡ νῆσος » (τουτέστιν αὐτὸς ὁ χερρονησίζων στροβιλοειδὴς βουνός.) Σημειωτέον δ᾽ ὅτι, διὰ τὸ εἶναι τὴν Στρόβηλον ἀλίμενον, οὐκ ἄλλον λιμένα νοεῖ ἐνταῦθα ὁ τοῦ ὑπομνηματίου συγγραφεὺς, εἰμὴ τὸν μικρὸν ἐνδοτέρω αὐτῆς, ἀριστερόθεν δὲ τῆς Ἁλικαρνασσοῦ, ὃς κεῖνῃ παρά τε τῶν ἡμετέρων καὶ τῶν ὀθωμανῶν Πιτέζι (τὸ) ὀνομάζεται, εὐφυῶς ἔχων πρὸς ναυλόχιον. Ὅσον δὲ περὶ τῆς Μιλήτου, ἀμφιβάλλω ἔγωγε εἴπερ παρείχετο ναυλόχιον ἐν τῷ τότε χρόνῳ, τῶν λιμένων αὐτῆς ἐκ τῶν τοῦ Μαιάνδρου προσχώσεων πρόπαλαι κεχερσωμένων. Μακρότερον περιεγράψαμεν τὴν Στρόβηλον ἐν ταῖς εἰς τὴν τοῦ ὁσίου Χριστοδούλου ὑποτύπωσιν ἡμετέραις σημειώσεσιν, ἀνεκδότοις ἔτι κειμέναις.

(7) Νερατζία (καὶ, κατὰ τὸν περὶ τὴν δευτέραν δεκάδα τῆς ΙΕ᾽ ἑκατονταετηρίδος περιηγηθέντα τὰς τοῦ Αἰγαίου νήσους Φλωρεντινὸν μοναχὸν Χριστοφόρον Βονδελμόντιον, Arangea ὡς ἀπὸ τοῦ πλήθους τῶν αὐτόθι θαλλουσῶν νεραντζεῶν [Christoph. Bondelmont. Libr. Insular. Archipel. pag. 102.]) ἐκαλεῖτο ἡ μητρόπολις τῆς νήσου, καὶ νῦν ἔτι περιεχομένη κύκλῳ ὑπὸ νερατζεῶν, πορτοκαλεῶν τε καὶ λεμονεῶν. Παρὰ μόνοις δὲ τοῖς ἐγχωρίοις Τούρκοις διασώζεται μικρῷ παρεφθαρμένον τοὔνομα τοῦτο ἄχρι σήμερον, ἀλλ᾽ ἐν τῷ γραπτῷ μόνον λόγῳ, καὶ μάλιστα ἐν τοῖς παρὰ τῶν Κατήδων (Κριτῶν) συνταττομένοις συμβολαίοις, ἔνθα συνήθως γράφεται Ναρίντζα. Περίπατος δὲ καλεῖται καὶ καθ᾽ ἡμᾶς ἔτι πᾶσα ἡ περίχωρος τῆς κώμης Πηλείου, περὶ ἧς ἔπιθι τὰ ἄλλοτε ἐν Πανδώρᾳ σημειωθέντα μοι [τόμ. Ιϛ᾽, σελ. 138, ετήλ. β᾽.] Ὁ μὲν τοι Βόσιος, τῷ ἐπιόντι 1457 ἔτει τίθεσι τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων δήωσιν τῶν ἐν τῷ Ὑπομνηματίῳ τούτῳ ἀναφερομένων τόπων, προσιστορῶν καὶ τὰ κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀντιμαχίας [Bosio ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 255—256. Ἀντιμαχία δὲ, εἴτε Ἀντιμάχεια, ὡς νῦν ὑπὸ τῶν Κῴων προφέρεται, ἐστὶ τῶν ἐν τῇ Κῷ πέντε κωμῶν ἡ μείζων, ἔνθα καὶ φρούριον ὑπὸ τῶν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου ἱπποτῶν ἀνεγήγερται κατ᾽ ἀρχομένην τὴν ΙΕ᾽ ἑκατονταετηρίδα. Φέρεται γὰρ κεχαραγμένον ἐπὶ μὲν τῆς ἐσωτέρας αὐτοῦ πύλης τὸ 1414 ἔτος, ἐπὶ δὲ τῆς ἐξωτέρας, ὑψίτερον ἐποικοδομηθείσης, τὸ 1507. Κεῖται δὲ πρὸς χειμερινὰς δυσμὰς τῆς πόλεως, ἐξ ἧς ἀπέχει περὶ τοὺς ἑκατὸν σταδίους. Τῆς Ἀντιμαχίας ταύτης καὶ Πλούταρχος μέμνηται [Κεφ. Ἑλλην. ΝΗ᾽]· ἀλλὰ καὶ ἔντινι τῶν αὐτόθι σωζομένων ἐπιγραφῶν, ἅςπερ πρῶτος ἐκδέδωκεν ὁ κλεινὸς Ῥόσσιος ἐν τῷ Inscript. graec. inedit. Fasc. III, ἀναγινώσκεται: Ο ΔΑΜΟΣ Ο ΑΝΤΙΜΑΧΙΔΑΝ]. Ἀλλὰ καὶ Παῦλος ὁ Σεβαστὸς κατ᾽ αὐτὸ τὸ ἔτος ἱστορεῖ ταῦτα πεπρᾶχθαι [Pauli Sebastiano Codice diplomat. del sacr. militar. ordine gierosolimit. rom. II pag. 498]. Ταύτην δὲ τὴν τῶν Τούρκων ἐπιδρομὴν καὶ Δούκας ἱστερῶν φησὶν, ὅτι ἐξελθόντες εἰς Κῶν, καὶ τὸ καθολικὸν πολίχνιον (τὴν Νεραντζίαν δηλονότι) ἔρημον εὑρόντες, παρὰ δὲ τῶν καταλειφθέντων αὐτόθι γερόντων μαθόντες, ὅτι ἐν ἄλλῳ πολιχνίῳ ἐχυρωτάτῳ εἰσήχθησαν, ὃ Ῥαχία λέγεται, πρὸς τὰ ἐκεῖσε ἐτράπησαν, κτλ. [Κεφ. μγ᾽]· ἔνθα διορθωτέον ἀδιστάκτως Ἀντιμαχία, ἀντὶ τοῦ ἐσφαλμένου Ῥαχία.

(8) Ἴδε καὶ Δούκαν περὶ τοῦ ἔκπλου τοῦ στόλου τούτου ὑπὸ τὸν στολάρχην Χαμζὰν [Κεφ. μγ᾽].

(9) Ἀκουϊλίας Πατριάρχην καλεῖ ὁ Δούκας τὸν παρὰ τοῦ Πάπα Καλλίστου Γ᾽. τὸ τηνικαῦτα σὺν τριήρεσιν ἕνδεκα ἐκπεμφθέντα εἰς Ῥόδον Καρδινάλιν [Κεφ. μέ]. Πλάτινας δὲ τῶν μὲν τριήρεων τὸ πλῆθος εἰς δεκαέξ ἀναβιβάζει, τὸν δ᾽ ἡγεμόνα αὐτῶν Καρδινάλιν, τὸν καὶ Πατριάρχην Ἀκυληΐας λεγόμενον, Ἀσδεβίκον Σκαράμπον ὀνομάζει [Delle vite som. Pontif. Callisto III]. Κατὰ Βόσιον μέντοι, Πέτρος ἦν οὗτος ὁ Ταρρακῶνος ἀρχιεπίσκοπος [ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 252].

» κόμματα· ἀλλὰ δυστυχῶς περιστάσεις ἀπρόβλεπτοι, ὡς ὁ ἐπικείμενος πόλεμος ἐν Εὐρώπῃ, καὶ » πρὸς τούτοις αἱ οἰκονομικαὶ δυσχέρειαι τοῦ τόπου, δύνανται ἔτι μᾶλλον νὰ δεινώσωσι τὰ πράγματα τῆς Πατρίδος. Εἰς τὰς κρισίμους ταύτας » περιστάσεις ἡ ἡμετέρα ἐπιθυμία, ὡς ἡ τῆς κυβερνήσεώς μου, εἶναι ὅπως ἐπίσημοι ἄνδρες τοῦ τόπου, ὡς ὑμεῖς, Κύριοι, λησμονοῦντες τὸ παρελθὸν καὶ τὴν πολιτικὴν ἅμιλλαν, ἑνωθῆτε πρὸς » σχηματισμὸν ἰσχυροῦ ὑπουργείου διὰ τὴν εὐημερίαν, τὸ συμφέρον καὶ τὸ μέλλον τῆς Πατρίδος, » ἅτινα ἐπιποθῶ ἐγκαρδίως, ὡς καὶ πᾶς χρηστὸς » πολίτης. »

Καὶ ὁ μὲν Κ. Βούλγαρης ἀντέτεινεν ὅτι ἡ πρόσκλησις τριῶν καὶ οὐχὶ ἑνὸς εἰς σχηματισμὸν Κυβερνήσεως ἐστὶν ἀντισυνταγματική· οἱ δὲ δύο ἕτεροι κομματάρχαι δὲν ἐθεώρησαν μὲν αὐτὴν τοιαύτην ἀλλὰ καὶ δὲν κατώρθωσαν νὰ συνεννοηθῶσιν. Ὅθεν, μετά τινας ἡμέρας, ὁ Βασιλεὺς ἀνέθηκεν εἰς μόνον τὸν Κ. Βούλγαρην τὴν συγκρότησιν ὑπουργείου. Καὶ κατ᾽ ἀρχὰς μὲν ὑπῆρξεν ἐλπὶς ὅτι μετὰ τοῦ Κ. Βούλγαρη ἤθελον συμπράξει καὶ οἱ ἕτεροι δύο κομματάρχαι· ἀλλ᾽ ἐπὶ τέλους μόνος ὁ Κ. Δεληγεώργης ἡνώθη μετ᾽ αὐτοῦ. Τὸ δ᾽ ὑπουργεῖον κατηρτίσθη οὕτω·

ΚΚ. Βούλγαρης, πρωθυπουργὸς καὶ ὑπουργὸς ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν.

Δεληγεώργης, ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν καὶ προσωρινῶς ἐπὶ τῆς δικαιοσύνης.

Χρηστίδης, ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν.

Κεχαγιᾶς, ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως.

Δρόσος, ἐπὶ τῶν ναυτικῶν.

Ἀρτέμιος Μίχου, ἐπὶ τῶν στρατιωτικῶν.

Ὁ Αὐλάρχης Κ. Σκαρλάτος Σοῦτζος παρητήθη, ἡ δὲ παραίτησις αὐτοῦ ἐγένετο δεκτὴ ὑπὸ τοῦ Βασιλέως.

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ.

ΙΟΥΝΙΟΥ 15, 1866.

Ὁ Βασιλεὺς, καλέσας παρ᾽ ἑαυτῷ τοὺς Πρέσβεις τῶν τριῶν μεγάλων Δυνάμεων, Γαλλίας, Ἀγγλίας καὶ Ῥωσσίας, ὡμίλησε μετ᾽ αὐτῶν περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ τόπου καὶ ἠρώτησεν αὐτοὺς τί φρονοῦσι. Κατὰ συνέπειαν, φαίνεται, τῆς συνεντεύξεως ταύτης, προσεκάλεσε μετὰ ταῦτα ἡ Α. Μ. τοὺς ΚΚ. Βούλγαρην, Κουμουνδοῦρον καὶ Δεληγεώργην καὶ εἶπεν αὐτοῖς τάδε·

« Κύριοι, σᾶς προσεκάλεσα σήμερον, διὰ νὰ σᾶς » ἐκθέσω τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων καὶ τὴν » θέσιν τῆς ἀγαπητῆς μας Πατρίδος. Σχηματίσας » τὸ παρὸν ὑπουργεῖον ἐξ ἐντίμων προσώπων, ἤλπιζον, ὅτι ἤθελον ἡσυχάσει τὰ πνεύματα καὶ τὰ

ΔΙΑΦΟΡΑ.

ΑΝΕΚΔΟΤΑ. Ὁ ποιητὴς Ἀλέξανδρος Σοῦτσος περιηγεῖτο κατὰ τὰς Ἠγεμονίας. Εἰς Γιούργεβον εὑρισκόμενον ἠρώτησέ τις αὐτόν· — Κύριε Σοῦτσε, πῶς μανθάνετε τὰ ἑλληνικά; — Πῶς τὰ μανθάνω; νόστιμον! ἀρχίζων ἀπὸ τὴν γραμματικὴν τοῦ Γενναδίου, ἀπήντησε σοβαρῶς ὁ ποιητής.

Οἱ περιεστῶτες πάντες καὶ ὁ ἐρωτήσας ἐγέλασαν ἀπλέτως. — Ἀλλ᾽ ἐγὼ δὲν σᾶς ἠρώτησα περὶ μαθημάτων, ἐπεῖπεν οὗτος. — Ἀλλὰ περὶ τίνος; —

Περὶ τῶν ἐξ Ἑλλάδος νέων.—Ἄ! εὐλογημένε· τώρα σᾶς ἐννοῶ· εἶναι ὅλοι ζωηροὶ οἱ ἐξ Ἑλλάδος νέοι.— Πάλιν δὲν μ' ἐνοήσατε, προσέθηκεν ὁ τὸ πρῶτον ἐρωτήσας, γελῶν μετὰ τῶν ἄλλων· διὰ τὰ πολιτικὰ σᾶς ἐρωτῶ. — Τί διάβολον! ἐφώνησεν ὁ ἀστεῖος ποιητής, φαίνεται ὅτι ἡ κεφαλή μου σήμερον εἶναι βαρεῖα ἀληθῶς. Διὰ τὰ πολιτικὰ μ' ἐρωτᾶτε; τί τὰ θέλετε! πηγαίνουν κουτσά, στραβά, στραβόκουτσα.

—

Εἰς Ὀξφόρδην τῆς Ἀγγλίας κατεδικάσθη εἰς ἑπταετῆ ἐξορίαν ῥάπτης, ὅστις μετὰ ἑπτὰ γυναικῶν ἀλλεπαλλήλως ἦλθεν εἰς γάμον. Ἀκούων δὲ τὴν καταδίκην του, ἀνέκραξε· — Πρέπει λοιπὸν νὰ ὑπομείνω ἓν ἔτος ἐξορίας δι' ἑκάστην γυναῖκα. Νομίζω ὅτι τοῦτο δὲν ἀρκεῖ νὰ μοὶ ἀφαιρέσῃ τὴν εὐχαρίστησιν νὰ λάβω καὶ ἄλλην μετὰ τὸ τέλος τῆς τιμωρίας μου.

—

Θὰ μὲ πληρώσετε τέλος; ἐρωτᾷ δυστυχής τις ῥάπτης ἕνα τῶν κακῶν ἐκείνων πελατῶν, δι' οὓς ἄλλοι πάντοτε πληρόνουσιν. — Ὀφείλεις εἴς τινα χρήματα; ἀντερωτᾷ ὁ πελάτης τὸν πιστωτήν του. — Ὄχι, χάρις τῷ Θεῷ! — Τότε εἰμπορεῖς νὰ περιμείνῃς ὀλίγον.

Μετά τινας ἡμέρας πιστωτὴς καὶ ὀφειλέτης ἐκ νέου συναντῶνται, οὐχὶ ἀναμφιβόλως κατὰ λάθος τοῦ δευτέρου, πλησιάζουσιν ἀλλήλους καὶ ἡ συνομιλία ἄρχεται οὕτω· — Θὰ μὲ πληρώσετε; ἐρωτᾷ ὁ ῥάπτης. — Χρεωστεῖς χρήματα; ἐπαναλέγει ὁ νέος. — Βεβαιότατα, ναί, σπεύδει ν' ἀποκριθῇ ὁ ῥάπτης, μὴ θέλων νὰ ἐμπλακῇ εἰς δίκτυα, ὡς τὸ πρῶτον. — Καὶ διατὶ δὲν πληρόνεις; — Σᾶς τὸ λέγω, ἀλλοίμονον! διότι δὲν ἔχω χρήματα. — Δι' αὐτὴν λοιπὸν τὴν αἰτίαν ἀδυνατῶ κ' ἐγὼ νὰ σὲ πληρώσω.

—

Ὁ Κύριος Δ . . . ἔχει τρεῖς θυγατέρας· αἱ δύο πρῶται εἶναι ἀρκούντως ὡραῖαι· ἡ τρίτη ὅμως δὲν ὑποφέρεται. Πρόσωπον τρίγωνον· ῥὶς ἐξαιρετική· ὀφθαλμοὶ ἀλλοίθωροι· στόμα ἀνοικτὸν μέχρι τῶν ὠτίων· σιαγὼν ὀξεῖα· ἰδιαίτερα σημεῖα: ὀλίγον κωφή.

— Ποτὲ δὲν θὰ τὴν ὑπανδρεύσετε, ἔλεγον πολλοὶ πρὸς τὸν Δ . . .

— Θὰ τὴν ὑπανδρεύσω ὡς τὰς ἄλλας.

— Καὶ ποῖος εἶναι ὅστις . . .

— Ζητῶ ἕνα τυφλόν, εἶπεν ὁ καλὸς πατήρ.

—

Ὁ Κύριος Χ . . . εἰσέρχεται εἰς ξενοδοχεῖον, εὑρίσκει τὰ πάντα κακῆς ποιότητος, κακῶς ἡτοιμασμένα, καὶ κάκιστα τὸν ὑπηρετοῦσι. Τρώγει ὅμως χωρὶς νὰ προφέρῃ λέξιν, ἔπειτα πληρόνει. Ἀναχωρῶν δὲ ζητεῖ τὸν κύριον τοῦ καταστήματος. — Κύριε, τῷ λέγει, θέλετε νὰ μ' ἀσπασθῆτε; . . Ἐπειδὴ δὲ ὁ ξενοδόχος διστάζει, ἐκεῖνος προσθέτει·

— Ναί, ἀσπασθῆτέ με, διότι διὰ τελευταίαν φορὰν μὲ βλέπετε.

—

— Τί διάβολον! λάβε θάῤῥος λοιπόν, ἔλεγέ τις πρὸς τὸν φίλον του Μ . . . , τοῦ ὁποίου τὴν πρωΐαν εἶχον θάψει τὴν σύζυγον. Καὶ ἂν εἰς δάκρυα λυώσῃς, πάλιν μ' αὐτὸ δὲν θὰ τὴν ἀναστήσῃς. — Τί θέλεις, ἀγαπητέ μοι, ἀπαντᾷ οὗτος, γνωρίζεις ὅτι εἶμαι χαρακτῆρος ἐπιδεκτικοῦ καὶ τῶν μικροτέρων ἐντυπώσεων· καὶ τὸ μηδαμινώτερον πρᾶγμα μὲ κάμνει νὰ κλαίω . . .

—

Ἐπαμεινώνδας, ὁ τῶν Θηβαίων στρατηγός, εὑρίσκετο ἀπέναντι τοῦ ἐχθροῦ· ἐξεστράτευε δὲ τότε κατὰ τῆς Πελοποννήσου. Τὰ πάντα ἡτοιμάζοντο πρὸς δεινὴν συμπλοκήν, ὅτε κεραυνὸς ἐνέσκηψε, σημεῖον τότε κάκιστον κατὰ τὰς ἐκστρατείας. Οἱ στρατιῶται ἦσαν ἀνήσυχοι καὶ οἱ πάντες ἠρώτων· — Τί τοῦτο σημαίνει; — Σημαίνει, ἀνεφώνησεν ἀτάραχος καὶ μειδιῶν ὁ Ἐπαμεινώνδας, ὅτι οἱ ἐχθροὶ κακὴν ἐξελέξαντο τὴν θέσιν.

Τὸ θάῤῥος ἐπανῆλθε μεταξὺ τῶν στρατιωτῶν, τὴν δ' ἐπιοῦσαν ὁ Ἐπαμεινώνδας ἐθριάμβευεν.

ΚΛΕΑΝΘΗΣ Ι. Π.

Ἐφημερίς τις τῆς Σύρου, μετατυπώσασα ὁλόκληρον τὸ περὶ *Ἐργατικῶν Συνεταιρισμῶν* ἄρθρον, τὸ δημοσιευθὲν ἐσχάτως ἐν τῇ *Πανδώρᾳ*, δὲν ἀναφέρει ὅτι ἐδανείσθη τοῦτο ἐξ αὐτῆς. Δὲν ἀμφιβάλλομεν ὅτι ἡ παράλειψις ἐγένετο κατὰ παραδρομὴν καὶ ἐλπίζομεν ὅτι ταχέως θέλει διορθωθῆ.

Λύσις τοῦ ἐν τῷ 589 φυλλαδ. αἰνίγματος καὶ τοῦ γρίφου.

Ῥαφίς.

Μηδένα μίσει ὅπως μὴ μισηθῇς.

ΑΙΝΙΓΜΑ.

Θεὰν τὰ τρία μου δηλοῦν, ἄνθη τὰ ἄλλα δύω,
Διὰ τῶν πέντε ἄνασσαν ναυμάχον σοὶ δεικνύω.

Κ. Π. Γ.
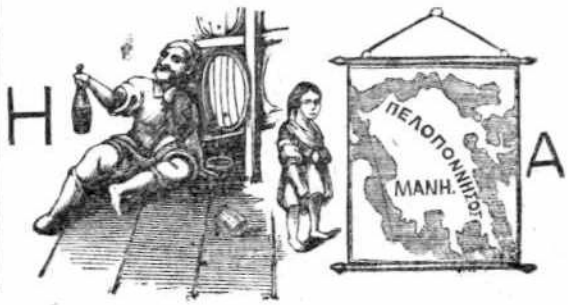
ΓΡΙΦΟΣ.